
Analiza Constrângerilor

Draft

Alex Oprunenco, Ana Popa

Cuprins

SUMAR EXECUTIV	6
SINOPSIS AL CREȘTERII ECONOMICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA	10
METODOLOGIA ANALIZEI CONSTRÂNGERILOR	13
1. CAPITALUL NATURAL.....	17
1.1. PLASAMENTUL ȚĂRII ȘI DIMENSIUNEA PIEȚEI	17
1.2. DOTAREA CU TERENURI ȘI RESURSE ACVATICE.....	19
1.3. CONDIȚII CLIMATICE ȘI VULNERABILITATEA LA SCHIMBAREA CLIMEI	22
2. CAPITALUL UMAN	24
2.1. INDICATORII PIEȚII MUNCII	24
2.2. PERCEPȚIILE ÎNTREPRINDERILOR PRIVIND CAPITALUL UMAN	27
3. INFRASTRUCTURA	31
3.1. INFRASTRUCTURA ENERGETICĂ.....	33
3.2. INFRASTRUCTURA TRANSPORTURILOR TERESTRE	36
3.3. INFRASTRUCTURA DIGITALĂ	38
3.4. INFRASTRUCTURA DE FURNIZARE A APEI	41
4. INOVAȚII ȘI COMPETITIVITATE	45
4.1. ACTIVITATEA DE CERCETARE – DEZVOLTARE	45
4.2. INOVAȚIILE LA NIVELUL ÎNTREPRINDERILOR	49
5. CLIMATUL DE AFACERI	53
6. RISCURI DE NATURĂ MACROECONOMICĂ.....	64
6.1. INFLAȚIA	64
6.2. DEFICITUL BUGETAR	65
6.3. DATORIA PUBLICĂ	66
6.4. DEFICITUL CONTULUI CURENT	68
7. ACCESUL LA FINANȚARE	71
7.1. PROFUNZIMEA ȘI STABILITATEA SISTEMULUI FINANCIAR.....	71
7.2. ACCESUL LA CREDIT PE PIAȚA INTERNĂ	74
7.3. ACCESUL LA CAPITAL EXTERN	78
REFERINȚE	82
ANEXA 1. INDICATORII DE BAZĂ UTILIZAȚI ÎN ANALIZĂ.....	83

Lista figurilor

Figura 1. Creșterea economică în Moldova, ECE și CSI, % (1994=100%)	10
Figura 2. PIB per capita la PPC, USD, 2009.....	11
Figura 3. Ponderea consumului final al gospodăriilor casnice și a formării brute de capital în PIB, %, 2008	12
Figura 4. Stocul de ISD per capita, USD, 1989-2008	12
Figura 5. Arborele diagnozei creșterii economice	14
Figura 6. Calitatea infrastructurii portuare, 2009-2010.....	18
Figura 7. Indicele mărimii pieței, 2009.....	19
Figura 8. Dotarea cu terenuri agricole (axa din stânga, % din total suprafață) și sustenabilitatea ecologică.	20
Figura 9. Capacitatea (axa stângă) și volumul consumat al apei potabile (axa dreaptă), m3/per capita/an.	21
Figura 10. Gradul de autosuficiența energetică, 2008.....	21
Figura 11. Indicele vulnerabilității la schimbări climatice, 2009.....	23
Figura 12. Rata de activitate, rata de ocupare și rata șomajului, %, 2008.....	25
Figura 13. Rata șomajului în rândul tinerilor cu vârsta între 15-24 ani, %, 2008.....	26
Figura 14. Ponderea populației emigrante în populația în vârstă aptă de muncă după nivel de educație absolut, %, 2009	26
Figura 15. Indicele WEF de calitate a sistemului educațional și a învățământului terțiar și instruire, 2009	27
Figura 16. Calitatea sistemului educațional vs. PIB per capita, 2009	28
Figura 17. Ponderea întreprinderilor ce identifică nivelul abilităților de muncă constrângere majoră, %, 2009	29
Figura 18. Ponderea companiilor ce oferă instruire formală și a angajaților ce au participat la instruire formală, %, 2009	30
Figura 19. Calitatea generală a infrastructurii corelată cu PIB per capita, PPP, USD, 2009.	31
Figura 20. Calitatea infrastructurii pe domenii în comparație cu categoriile de țări selectate (țările-țintă, țările vecine, țările cu venit comparabil).	32

Figura 21. Analiza comparată a evoluției indicelui infrastructurii, 2006-2009.....	33
Figura 22. Infrastructura de furnizare a energiei electrice corelată PIB per capita, PPP, USD, 2009.....	34
Figura 23. Frecvența (axa dreaptă) și durata medie a deconectărilor (axa stângă) electrice, 2009.	34
Figura 24. Valoarea pierdută din cauza deconectărilor energiei electrice, % din vânzări.....	35
Figura 25. Întârzieri în obținerea conexiunii la rețele de furnizarea energiei electrice, zile.	35
Figura 26. Densitatea drumurilor în raport cu suprafață și populație	36
Figura 27. Calitatea infrastructurii feroviare și de drumuri auto, 2009.....	37
Figura 28. Dezvoltarea infrastructurii feroviare corelată cu PIB per capita, PPP, USD.....	37
Figura 29. Dezvoltarea infrastructurii rutiere corelată cu PIB per capita, PPP, USD	38
Figura 30. Infrastructura telecomunicațiilor corelată cu PIB per capita, PPP, USD.....	39
Figura 31. Gradul de penetrare a telefoniei mobile și fixe (axa din stânga, pe 100 de persoane) și coraport de penetrare între telefonie mobilă și cea fixă (axa din dreapta).	39
Figura 32. Acces la servicii de telefonie fixă: întârzieri și plăți neformale la conectarea.	40
Figura 33. Gradul de penetrare a internetului, abonați și utilizatori pe 100 de persoane (axa din stânga), internet broadband pe 100 de abonați (axa din dreapta), 2009.	40
Figura 34. Infrastructura de furnizare a apei și de canalizare în coraport cu PIB pe cap de locuitor, PPP, USD, 2009.....	41
Figura 35. Accesul la servicii de furnizare a apei și de canalizare, 2008.....	42
Figura 36. Întârzieri în obținerea (axa din stânga) și numărul cazurilor de insuficiență (axa din dreapta) în accesul la serviciile de furnizare a apei raportate de companii.....	43
Figura 37. Corelația dintre cheltuielile publice pentru cercetare-dezvoltare (% în PIB) și nivelul PIB per capita la PPC, 2007.....	45
Figura 38. Scorul WEF pentru inovații vs. cheltuieli pentru cercetare-dezvoltare (% în PIB), 2009.....	46
Figura 39. Scorul WEF pentru calitatea instituțiilor de cercetare, 2009.....	47
Figura 40. Scorul WEF pentru colaborarea dintre universități și sectorul privat în domeniul de cercetare- dezvoltare, 2009	47
Figura 41. Scorul WEF pentru disponibilitatea savanților și inginerilor, 2009.....	48
Figura 42. Aplicații ale rezidenților pentru brevete de invenție per 1 mln. Populație și per 1 mlrd. PIB ...	49

Figura 43. Cheltuielile companiilor pentru cercetare și dezvoltare și capacitatea lor de absorbție a tehnologiilor noi, 2009.....	50
Figura 44. Tehnologiile noi aduse de ISD și gradul de utilizare a tehnologiilor străine licențiate de companiile locale, 2009.	50
Figura 45. Ponderea exporturilor tehnologice avansate (% din exporturile industriale), 2007-2008.....	51
Figura 46. PIB pe o unitate de energie utilizată (2000 PPP USD/echivalentul unui kg de petrol), 2007. ...	51
Figura 47. Constrângerile majore identificate de companii, % companiilor din Moldova și celor din Europa și Asia Centrală ce identifică factorii specificați ca constrângeri majore, 2009.	53
Figura 48. Clasamentul privind condițiile pentru desfășurarea afacerilor, 2010 vs. 2009.	55
Figura 49. Evoluția Republicii Moldova în clasamentul Doing Business pe domenii, 2009-2010.....	56
Figura 50. Condițiile de angajare și disponibilizare a forței de muncă.....	56
Figura 51. Constrângerile aferente procedurilor de export-import.	58
Figura 52. Indicele poverii procedurii vamale, 2010.....	58
Figura 53. Condițiile desfășurării activităților Export-Import.	59
Figura 54. Costuri aferente exportului-importului, USD per container.....	60
Figura 55. Condițiile de acces la credit.	60
Figura 56. Condiții pentru protecția intereselor investitorilor.	61
Figura 57. Scorul percepției corupției, Indicele Percepției Corupției*, 2009	61
Figura 58. Corelația dintre încrederea în justiție (axa orizontală, %, companii verticală) și scorul percepției corupției (axa verticală, %, companii chestionate).....	62
Figura 59. Media ratei anuale a inflației în 2001-2008, %	64
Figura 60. Inflația medie anuală, %.....	65
Figura 61. Corelația dintre deficitul bugetar (% din PIB) și rata de creștere economică %, 2009	66
Figura 62. Ponderea datoriei publice în PIB, %, 2009	67
Figura 63. Ponderea datoriei externe totale și a datoriei externe guvernamentale în PIB, %, 2009	68
Figura 64. Ponderea deficitului comercial în PIB, %	69
Figura 65. Ponderea deficitului de cont curent în PIB, %.....	70
Figura 66. Profunzimea sistemului bancar vs. PIB per capita în economiile în tranziție, 2008	71

Figura 67. Rata de economisire (ponderea depozitelor bancare în PIB), %, 20008	72
Figura 68. Rata de economisire vs. Profunzimea sistemului bancar, %, 2008.....	72
Figura 69. Ponderea creditelor neperformante în totalul creditelor acordate, %, 2008.....	73
Figura 70. Indicii BERD de reformă a sistemului bancar și a sistemului financiar non-bancar, 2009.....	74
Figura 71. Ponderea întreprinderilor ce identifică accesul la finanțe ca constrângere majoră, %.....	75
Figura 72. Motive invocate pentru neaplicarea la credit, % din întreprinderile ce nu au aplicat pentru obținerea creditului, dar au avut nevoie finanțare, 2007.....	75
Figura 73. Rata reală a dobânzii la credite și depozite, %, 2001-2009	76
Figura 74. Rata reală a dobânzii la credite, %	76
Figura 75. Marja bancară, %, 2008	77
Figura 76. Cerințe pentru ponderea gajului în valoarea creditului cerut, %, 2009	77
Figura 77. Indicele accesului la capital vs. PIB per capita la PPC, 2009	78
Figura 78. Datoria externă a sectorului privat, % din PIB, 2009	80
Figura 79. Raportul dintre deservirea datoriei externe și stocul datoriei externe, %	80
Figura 80. Marja de risc vs. Accesul la piețele internaționale	81

Lista tabelelor

Tabelul 1. Evoluția condițiilor pentru activități export-import în Moldova.....	57
Tabelul 2. Marja de risc, 2009.....	79

Sumar executiv

Acest raport reprezintă o actualizare a studiului “Analiza constrângerilor la creșterea economică” realizat pentru Republica Moldova în 2007 la inițiativa Millennium Challenge Corporation. Scopul raportului este identificarea constrângerilor critice pentru creșterea economică a Republicii Moldova, utilizând metodologia elaborată de Hausmann, Rodrik and Velasco în lucrarea lor „Growth Diagnostics” („Diagnoza Creșterii”) publicată în 2005. La baza metodologiei propuse de acești cercetători stă ipoteza că rata de creștere economică (egală cu rata acumulării capitalului) este o funcție de diferența între rata așteptată a acumulării capitalului și costul efectiv al acestui capital. Pornind de la această premisă, constrângerile economice sunt grupate în trei grupuri mari ce determină nivelul scăzut al investițiilor private și al activității antreprenoriale: (1) cele care determină rentabilitatea socială scăzută (capital natural și uman, infrastructura, și inovații și competitivitate); (2) cele care determină rata scăzută a însușirii rentabilității¹ (climatul investițional și riscurile macroeconomice); (3) cele care determină costul înalt al capitalului (accesul la resurse financiare).

Instrumentul principal utilizat în analiza constrângerilor este comparația internațională. În scopul identificării cât mai exacte a constrângerilor, comparațiile internaționale sunt efectuate cu economii apropiate (după dimensiune, dezvoltare economică, istorie) economiei Republicii Moldova: (1) țări „similare”, cu trecut comun și nivel de dezvoltare comparabil (Albania, Armenia, Georgia, Kîrgîzstan, Macedonia); (2) țări „vecine”, mai avansate economic, dar care întâmpină dificultăți similare cu Moldova și au dimensiuni mai mari (Bulgaria, România, Ucraina); și (3) țări-„țintă”, cu dimensiuni comparabile, trecut comun, dar cu nivel de dezvoltare superior (Estonia, Letonia, Lituania).

Analiza efectuată evidențiază capitalul uman slab pregătit, calitatea joasă a infrastructurii rutiere, și accesul restrâns la capital drept constrângerile majore pentru creșterea economică în Republica Moldova la momentul actual.

Constrângerile ce determină rentabilitatea socială scăzută

Acest grup include două constrângeri ce pot fi considerate drept critice: ***capitalul uman și infrastructura rutieră.***

¹ Rata scăzută a însușirii rentabilității (low appropriability) înseamnă că agentul economic nu poate însuși pe deplin profiturile generate de investițiile sale din cauza taxelor înalte, climatului de afaceri precar sau instabilității macroeconomice. Vezi “Growth Diagnostics” de Hausmann, Rodrik și Velasco.

Cu toate că Moldova a intrat în perioada de tranziție cu un capital uman destul de avansat, având la dispoziție forța de muncă ieftină și relativ calificată, actualmente acest factor nu este utilizat eficient. Deși o bună parte a indicatorilor pieței muncii sugerează că forța de muncă este pe deplin utilizată în Republica Moldova (șomaj redus, migrarea intensă a forței de muncă) și, respectiv, nu poate să prezinte o constrângere majoră pentru creșterea economică, o abordare mai nuanțată relevă o realitate mult mai complexă. De fapt, acești indicatori arată mai degrabă suficiența cantitativă a forței de muncă, fără ca să țină cont de dezechilibrele existente pe piața muncii și de calitatea forței de muncă. Astfel, aproape jumătate din angajatori consideră nivelul scăzut al abilităților de muncă ca fiind o constrângere majoră în activitatea lor, iar comparațiile internaționale atestă un nivel redus al indicatorilor de calitate în sistemul educațional din Republica Moldova. Instruirea la locul de muncă este practic inevitabilă, în aceste condiții, deși există anumite limitări legate de costurile înalte pentru aceasta și oferta redusă a serviciilor de instruire.

Infrastructura rutieră este o altă constrângere majoră pentru creșterea economică în Republica Moldova. Cu toate că în general lungimea și densitatea infrastructurii rutiere par a fi suficiente din perspectiva comparativă, calitatea acesteia nu lasă loc pentru dubii: Moldova este surclasată de țările din toate categoriile de comparație și această situație persistă mai mulți ani la rând. Această stare de lucruri determină costuri sporite pentru desfășurarea afacerilor și, respectiv, reduce atractivitatea investițională a Republicii Moldova.

La celelalte compartimente din acest grup de constrângeri, situația nu este strălucită, însă nicidecum critică.

Capitalul natural la moment este moderat-favorabil dezvoltării Republicii Moldova. Poziția geografică a țării nu este cea ideală, însă această barieră este moderată și compensată prin deschiderea economică a țării, modernizarea infrastructurii și îmbunătățirea climatului de afaceri. Totodată, asemenea resurse naturale ca pământul și resursele acvatice la momentul actual sunt suficiente pentru dezvoltarea economică a țării, iar riscurile aduse de schimbarea climei, deși prezente, nicidecum nu sunt cele mai critice din perspectiva comparațiilor internaționale.

Totodată, alte tipuri de infrastructură (energia electrică, telecomunicațiile, sistemele de apă și canalizare) sunt relativ competitive, judecând atât după indicii obiectivi, cât și pe baza percepțiilor companiilor privind gradul de constrângere impus de aceste tipuri de infrastructură. Poziția relativ mediană a Moldovei la aceste compartimente, însă, nu camuflează deficiențele ce rezultă din

diversificarea limitată în furnizarea resurselor energetice și eficiența redusă în utilizarea lor, problemele în asigurarea cu apă și cu sistemele de canalizare în mediul rural.

În domeniul competitivitate și inovații Moldova se poziționează destul de bine la capitolul cheltuieli (ca procent din PIB), însă, randamentul acestor investiții lasă de dorit. Procesul de cercetare-dezvoltare este concentrat în institutele subordonate Academiei de Științe, iar participarea sectorului privat și centrelor universitare este extrem de limitată. Aceasta rezultă în aplicabilitatea redusă a invențiilor și regresul în nivelul de competitivitate a țării. Totuși, gradul redus de inovație la nivel de companie, deși apare relativ problematic, *deocamdată* nu constituie o constrângere majoră pentru creșterea economică, lucru confirmat și de ponderea relativ înaltă (*dar în scădere*) față de țările „similare” a exporturilor tehnologic avansate, și poate fi substituit parțial prin transferul tehnologic care trebuie promovat și facilitat.

Constrângerile ce determina rata scăzută a însușirii rentabilității

La acest grup constrângeri majore pentru creșterea economică nu au fost identificate. Ceea ce nu înseamnă că analiza nu a depistat unele probleme la acest capitol.

Climatul de afaceri reprezintă un domeniu relativ problematic pentru Republica Moldova. Cele mai dificile domenii evidențiate sunt angajarea/disponibilizarea forței de muncă, activitățile de export-import și protecția intereselor investitorilor. Astfel, agenții economici sunt supuși unei „taxe” adiționale ce se exprimă în dificultățile administrative, costurile monetare (formale și neformale) și timpul utilizat inefficient. Totuși, cu toate că climatul investițional în Republica Moldova nu este tocmai cel mai favorabil, la nici un compartiment acesta nu este cel mai rău în comparație regională. De multe ori, acesta este cel mai bun din țările „similare”, mai mult decât atât, la unele poziții Moldova chiar deține poziții de paritate cu țările „vecine” sau „țintă”.

Riscurile macroeconomice principale ce au „pândit” Republica Moldova pe parcursul perioadei de tranziție sunt inflația și deficitul comercial înalt. Însă, evoluțiile macroeconomice recente sugerează unele schimbări pozitive în acest sens. În primul rând, adoptarea de către BNM a strategiei de țintire directă a inflației indică asupra seriozității cu care este tratată problema inflației și care în termen mediu poate da rezultatele așteptate. De asemenea, existența surselor stabile de acoperire a deficitului comercial (veniturile remise de emigranți) reduce din severitatea problemei. În același timp, datoria publică și deficitul bugetar, chiar dacă s-au agravat în timpul recente crize economice, nu prezintă pericole foarte mari.

Constrângerile legate de costul înalt al capitalului

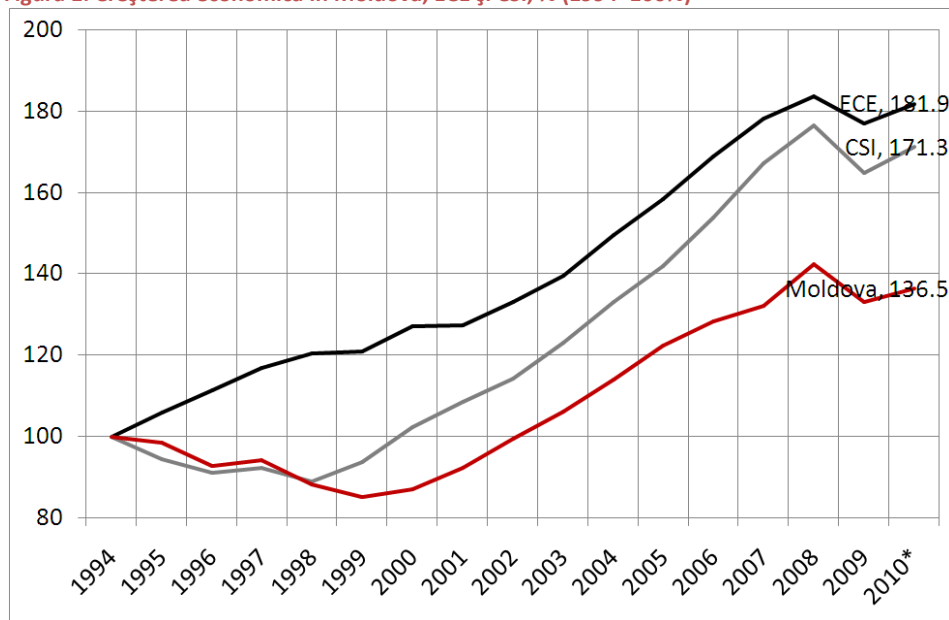
La acest grup de constrângeri a fost analizat accesul la resurse financiare, externe și interne. Analiza a constatat că accesul limitat la finanțe reprezintă o constrângere majoră pentru creșterea economică în Republica Moldova.

În pofida evoluțiilor recente ale sistemului bancar autohton, accesul la finanțare internă rămâne deficitar în Republica Moldova, rata reală a dobânzii la creditele acordate de băncile comerciale fiind cea mai înaltă din regiune, iar condițiile pentru gaj fiind unele din cele mai stricte. Așteptările optimiste de reducere a costurilor de finanțare odată cu intrarea pe piața locală a băncilor străine nu s-au realizat. Din contra, rata reală a dobânzii a crescut din 2007 până în 2009, din cauza problemelor cu care se confruntă băncile comerciale: ponderea înaltă a creditelor neperformante, maturitatea financiară scurtă a economiilor populației. În același timp, accesul limitat la surse financiare locale nu poate fi substituit de finanțele internaționale, la care au acces un număr limitat de companii mari, iar companiile mici și mijlocii sunt lipsite de această posibilitate. Analiza comparată arată că Republica Moldova se plasează cel mai rău între țările cu economie în tranziție privind accesul la piețele internaționale de capital și la finanțare bancară internațională.

Sinopsis al creșterii economice în Republica Moldova

Republica Moldova a intrat în perioada de tranziție fiind una din cele mai sărace țări din Europa Centrală și de Est (ECE), Comunitatea Statelor Independente (CSI) și Balcanii de Vest. După două decenii de tranziție situația nu s-a schimbat semnificativ. Lipsa resurselor naturale proprii, întârzierea reformelor economice în perioada inițială a tranziției, modalitatea în care a decurs procesul de privatizare cu accesul inechitabil al investitorilor privați și străini, au determinat relansarea târzie a economiei moldovenești. Republica Moldova, împreună cu Ucraina, a suferit una din cele mai lungi perioade de declin economic dintre țările în tranziție, ce a durat până în anul 2000. Ca urmare, creșterea economică înregistrată de Moldova în 20 de ani ai tranziției este inferioară creșterii medii a statelor ECE și CSI (Figura 1). Totuși, după reluarea creșterii economice, în anii 2000 – 2008, creșterea medie anuală a economiei moldovenești (5,9%) a fost ușor superioară creșterii medii a statelor ECE (4,8%), dar sub media statelor CSI (7,3%).

Figura 1. Creșterea economică în Moldova, ECE și CSI, % (1994=100%)

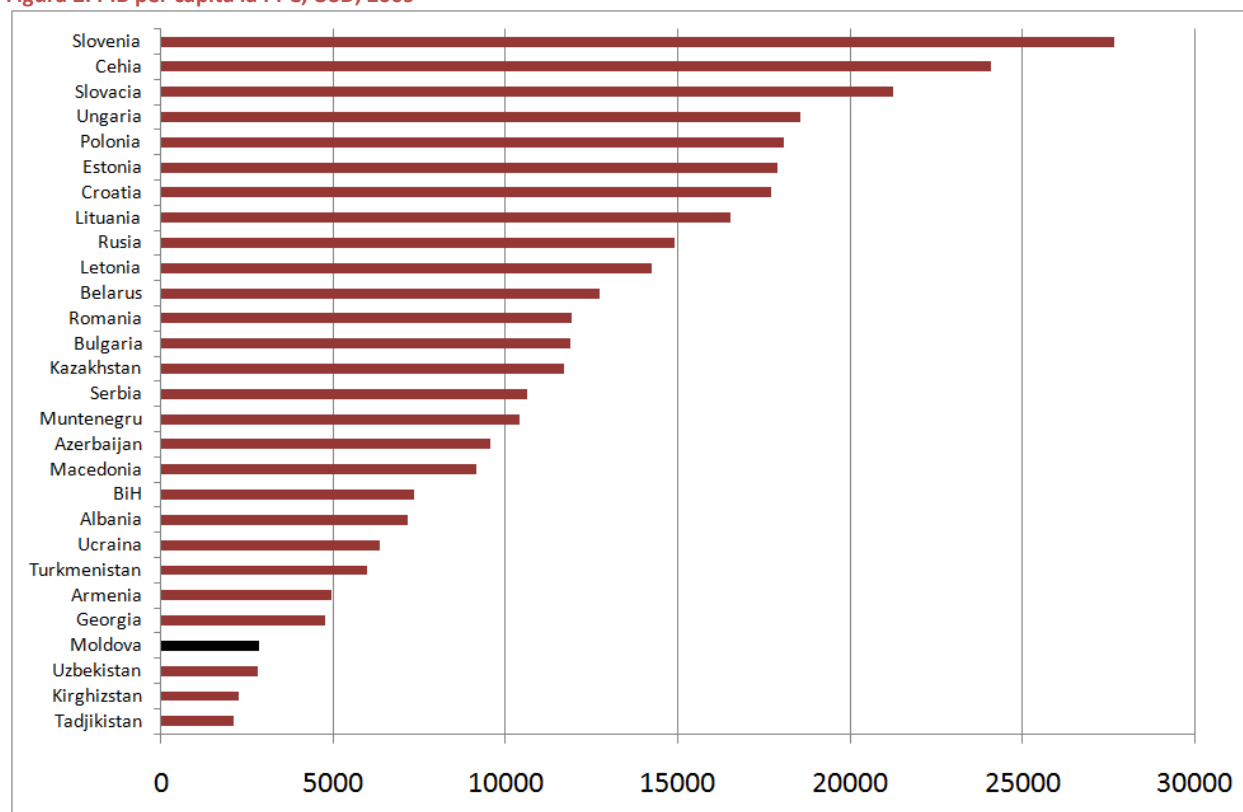

Note: deși există date privind PIB din 1992, doar din 1994 acestea cuprind Moldova fără Transnistria și sunt comparabile
*prognost

Sursa: Calculul autorilor în baza datelor World Economic Outlook, FMI

Evoluția lentă a economiei, precum și nivelul jos de la care Republica Moldova a intrat în perioada de tranziție, au determinat poziționarea acesteia în anul 2009 pe locul patru de la coadă în grupul țărilor în tranziție în ceea ce privește PIB per capita la PPC, cu o valoare de 2843 USD (Figura 2). Aceasta este chiar mai jos decât poziția ocupată în 1992, astfel încât discrepanța dintre PIB per capita în Moldova și media în ECE și CSI a crescut la 4,9 ori și, respectiv, 3,7 ori, în anul 1992 discrepanță fiind de 3,3 ori.

Figura 2. PIB per capita la PPC, USD, 2009

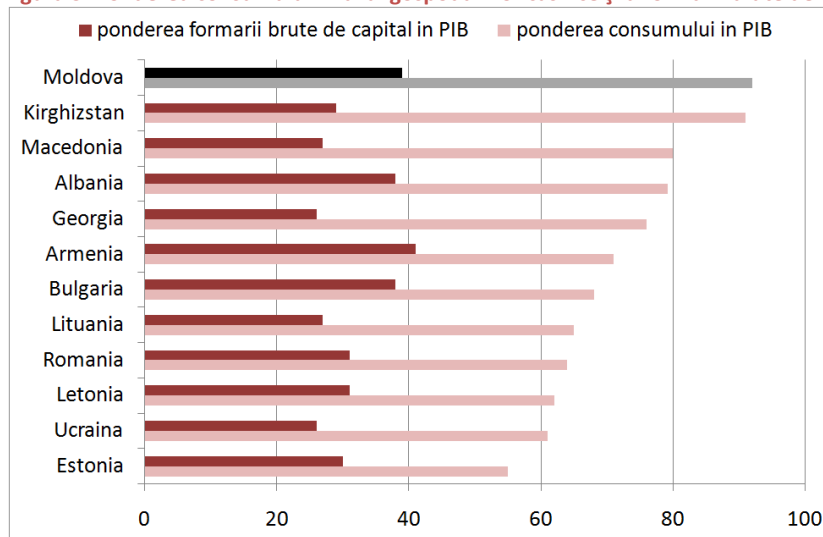

Sursa: World Economic Outlook, FMI

Creșterea economică înregistrată începând cu anul 2000 a fost posibilă datorită relansării consumului intern și regional. Creșterea consumului intern, în mare parte determinată de transferurile de peste hotare a muncitorilor moldoveni și într-o măsură mai mică de majorarea salariilor, a fost mai puternică decât în statele din regiune, plasând Moldova pe locul de frunte în ceea ce privește ponderea consumului final al gospodăriilor casnice în PIB. În același timp investițiile au avansat mult mai lent, modelul de creștere economică a Moldovei fiind unul bazat aproape în exclusivitate pe consum. Investițiile capitale au început să ia amploare din 2005, iar în anul 2008 ponderea formării brute de capital în Moldova era deja mai înaltă decât în multe state din CSI, și chiar din ECE (

Figura 3).

Figura 3. Ponderea consumului final al gospodăriilor casnice și a formării brute de capital în PIB, %, 2008

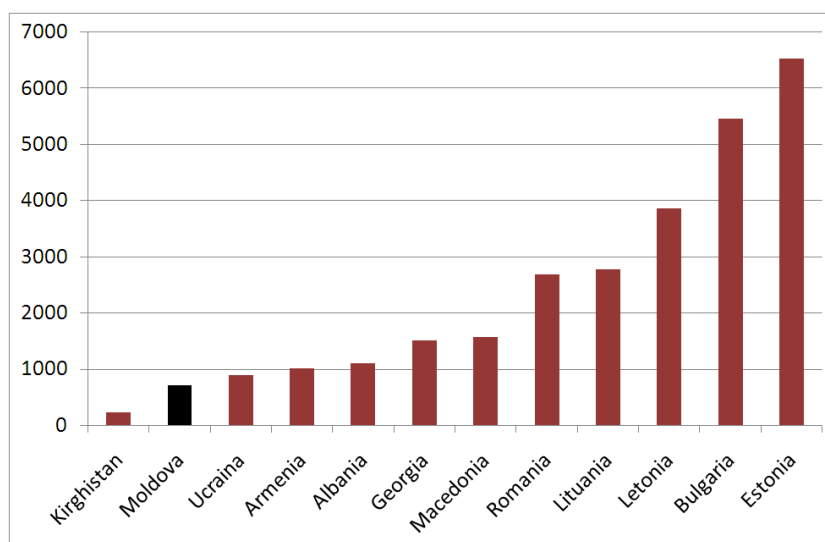
Notă: Deși există date disponibile pentru anul 2009, acestea sunt mai puțin relevante în contextul crizei economice care a afectat diferit statele analizate

Sursa: Oficiile Naționale de Statistică

Investițiile străine directe (ISD), care au început să crească din 2004 au contribuit semnificativ la creșterea investițiilor în anii recenti. În 2008 acestea au atins 11,4% din PIB, Moldova fiind printre liderii statelor comparabile la acest indicator. Totuși, deficitul de investiții străine de la începutul perioadei de tranziție - cauzat, după cum arată studiile comparative, de climatul de afaceri nefavorabil, instabilitatea economică și întârzierea reformelor² a determinat ca stocul de ISD per capita să fie mai mic decât în multe țări în prezent, Moldova fiind pe locul doi de la coadă după stocul de ISD per capita (Figura 4).

Figura 4. Stocul de ISD per capita, USD, 1989-2008

² Baniak A., Cukrowski J., Herczynski J., On determinants of foreign direct investment in transition economies, 2002

Sursa: BERD

Metodologia Analizei Constrângerilor

Acest raport reprezintă o actualizare a studiului “Analiza constrângerilor la creșterea economică” realizat pentru Republica Moldova în 2007 la inițiativa Millennium Challenge Corporation. Scopul raportului este identificarea constrângerilor critice pentru creșterea economică a Republicii Moldova, utilizând metodologia elaborată de Hausmann, Rodrik and Velasco (2005)³. Diagnoza creșterii economice propusă de aceștia se bazează pe faptul că în starea de echilibru, rata de creștere economică (egală cu rata acumulării capitalului) este o funcție de diferența între rata așteptată a acumulării capitalului și costul acestui capital în viziunea agenților economici:

$$g = \sigma[r(1-\tau)-\rho]$$

unde:

g - rata de creștere economică

σ - elasticitatea ratei de substituie inter-temporală a consumului

r – rentabilitatea socială așteptată a investițiilor

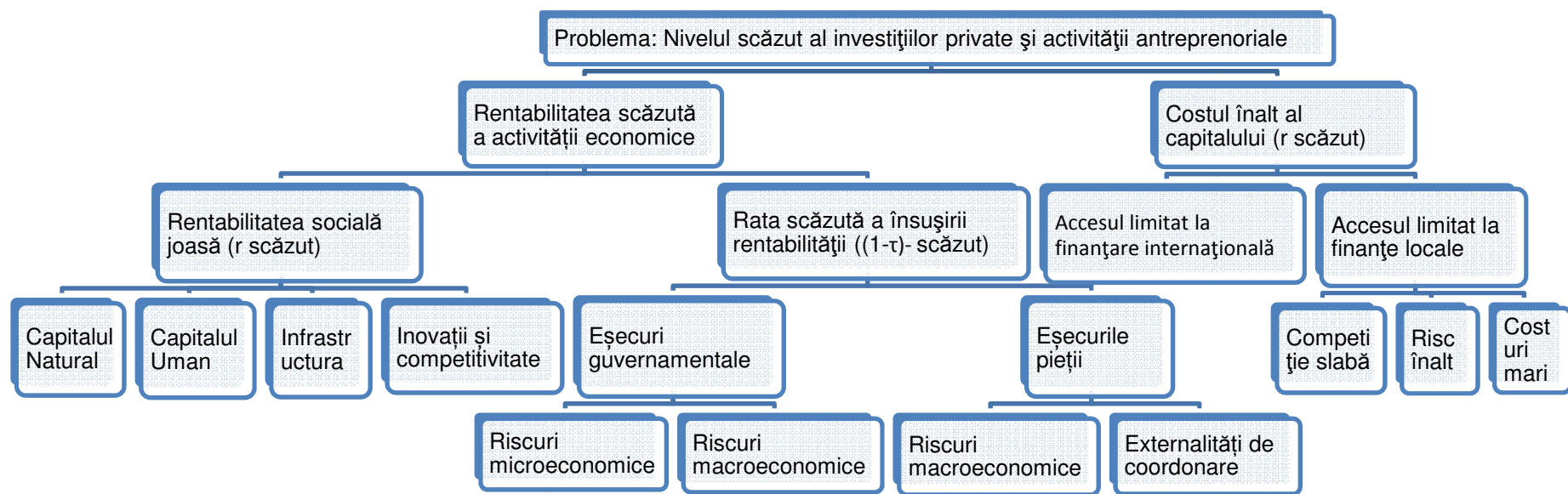
τ – rata de taxare a capitalului (actuală sau efectivă, formală sau informală)

ρ - costul de oportunitate al fondurilor (rata dobânzii)

³ Hausmann R., Rodrik D. and Velasco A., Growth Diagnostic, 2005

Pornind de la această premisă, constrângerile economice sunt grupate în trei grupuri mari ce determină nivelul scăzut al investițiilor private și al activității antreprenoriale, după cum este prezentat în **Figura 5**.

Figura 5. Arborele diagnozei creșterii economice

Sursa: : Hausmann R., Rodrik D. and Velasco A., *Growth Diagnostic*, 2005

Structura raportului reflectă această abordare, grupând constrângerile după cele trei criterii definite:

- ❖ **Rentabilitatea socială scăzută (r scăzut)**
 - **Condiții naturale (Capitol 1).** Amplasarea geografică a țării, accesul la piețele externe și dotarea cu resurse naturale sunt factori—cheie ai dezvoltării economice a unui stat.
 - **Capitalul uman (Capitol 2).** Disponibilitatea și calitatea capitalului uman pot fi la baza deciziilor potențialilor investitori, iar dezechilibrele majore pe piața forței de muncă pot determina rentabilitatea scăzută a capitalului uman.
 - **Infrastructura (Capitol 3).** Infrastructura intră indirect în funcția de producție și este o pre-condiție necesară pentru desfășurarea activității economice.
 - **Inovațiile și Competitivitatea (Capitol 4).** Valoarea adăugată scăzută a producției din cauza incapacității de a implementa tehnologii noi și inovații este cauza randamentului jos al procesului de producție.
- ❖ **Rata scăzută a însușirii rentabilității ($(1-\tau)$ scăzut)**
 - **Climatul investițional (Capitol 5).** Condițiile în care agenții economici își desfășoară activitatea (practicile fiscale, corupția, drepturile de proprietate și accesul la justiție) stau la baza așteptărilor acestora privind rata de însușire a rentabilității investițiilor.
 - **Riscuri de natură macroeconomică (Capitol 6).** Riscurile macroeconomice potențiale ce stau la baza ratei scăzute de însușire a rentabilității sunt cele de natură fiscală, monetară și financiară.
- ❖ **Costul înalt al capitalului (ρ înalt)**
 - **Accesul la finanțare (Capitol 7).** Resursele financiare locale scumpe în paralel cu accesul limitat la finanțarea externă determină costul înalt al capitalului pentru investitori.

Indicatorii selectați pentru analiza fiecărui factor definit sunt prezentați în Anexa 1 împreună cu raționamentul utilizării acestora.

Instrumentul principal utilizat în analiza constrângerilor este comparația internațională. În scopul identificării cât mai exacte a constrângerilor, Moldova este comparată cu țări care au alte economii apropiate (după dimensiune, dezvoltare economică, trecut comun). Astfel, vor fi utilizate trei grupuri de țări:

- ❖ Țări “similare”, cu trecut istoric comun și nivel de dezvoltare comparabil: Albania, Armenia, Georgia, Kîrgîzstan, Macedonia.
- ❖ Țări “vecine”, care la moment sunt mai avansate economic, dar care întâmpină dificultăți similare cu Moldova și au dimensiuni mai mari: Bulgaria, România, Ucraina

- ❖ Țări-“țintă”, cu dimensiuni comparabile, trecut comun, dar nivel de dezvoltare superior: Estonia, Letonia, Lituania.

În caz de necesitate, pentru prezentarea mai amplă a situației, se vor efectua comparații și cu alte țări (statele noi-membre ale UE și statele CSI). În acest caz indicatorii vor fi corelați cu PIB/capita pentru apreciere obiectivă a constrângerilor.

1. Capitalul natural

Capitalul natural este o condiție esențială pentru dezvoltarea economică, acesta fiind și un subiect de studii în materie de teorie economică⁴. Amplasarea geografică a țării, accesul la piețele externe și dotarea cu resurse naturale sunt factori determinanți ai dezvoltării economice a unui stat. Totodată, capitalul natural este unul din mai mulți factori complementari de producție și deficiențele sale afectează negativ rentabilitatea socială și, respectiv, diminuează rentabilitatea activității economice.

În prezentul capitol vom stărui asupra unei abordări complexe a capitalului natural. Astfel, obiectul analizei noastre îl vor face:

- Plasamentul țării, care determină proximitatea față de arterele și piețele principale de transport;
- Dimensiunea „economică” a țării, care definește capacitatea țării de a exploata economiile de scară și de a asigura prin aceasta avantaje comparative cu țările vecine pe piața internă și externă;
- Dotarea cu resurse de bază, precum terenuri agricole și resurse acvatice;
- Vulnerabilitatea la schimbarea climei.

1.1. Plasamentul țării și dimensiunea pieței

În pofida mitului pe larg răspândit și pe larg acceptat în Republica Moldova, aceasta nu se bucură de un plasament strategic din punct de vedere economic⁵, fiind înconjurată de uscat și amplasată la periferia principalelor artere de transport sau de schimburi comerciale. Astfel, Moldova are de a face cu un „blestem geografic” dublu. Pe de o parte, istoric, accesul la mare a jucat un rol-cheie în dezvoltarea economică și politică a țărilor. Pe de altă parte, mai multe state din Europa Centrală înconjugate de uscat au reușit să atenueze impactul negativ al lipsei accesului direct la mare valorificând amplasarea lor strategică în apropierea principalelor artere de transport și centre de dezvoltare economică (Cehia, de exemplu).

Așadar, dacă comparațiile internaționale sunt utile (chiar dacă greu de efectuat), unul din indicatorii care poate fi utilizat este indicele infrastructurii portuare calculat de World Economic Forum⁶ (WEF) (Figura

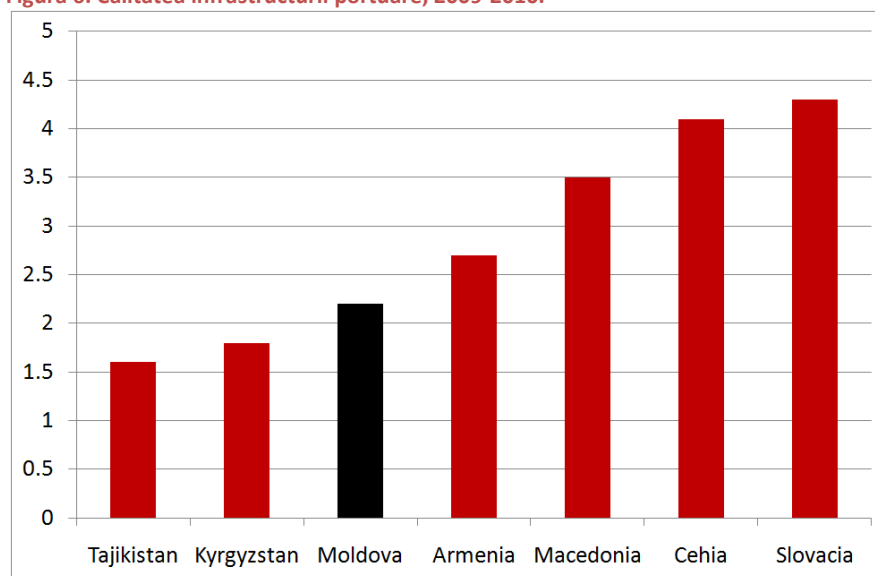
⁴ Paul Krugman, Geography, Development and Economic Theory, 1995.

⁵ Vezi mai multe în Raport de Stare a Țării 2009, Expert-Grup, 2010.

⁶ Pentru țările înconjugate de uscat acest indice ușurința accesului la facilitățile de port și arterele acvatice interne de transport.

6). Datele comparate arată o poziție nefavorabilă a Moldovei în clasamentul regional, ea fiind devansată de toate țările europene comparate.

Figura 6. Calitatea infrastructurii portuare, 2009-2010.

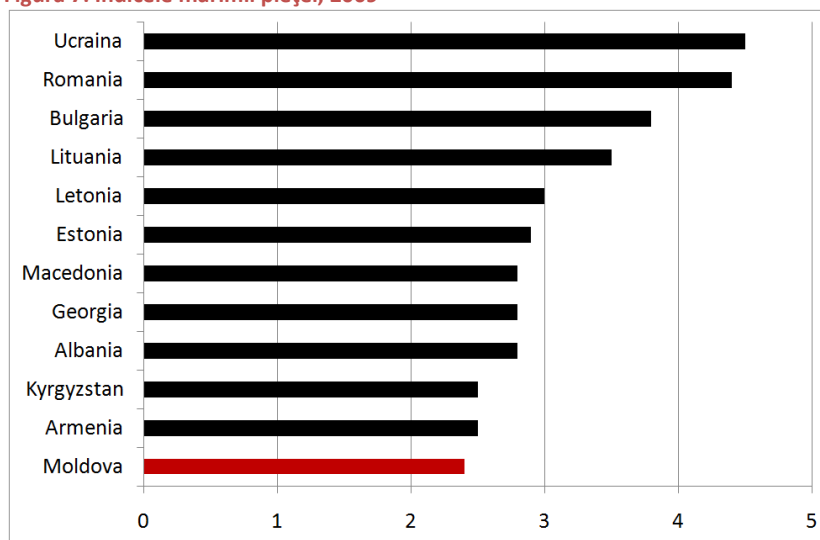

Sursa: World Economic Forum, Global Competitiveness Report 2010-2011.

Bineînțeles, plasamentul țării nu reprezintă unicul factor important și deficiențele sale pot fi compensate. Amplasarea geografică relativ nefavorabilă poate fi depășită compensată fie prin dimensiunea mare a pieței interne, fie prin deschiderea și participarea activă la schimburile comerciale internaționale⁷. Din câte se poate de văzut, Moldova se poziționează extrem de slab la această componentă (Figura 7). Evident, indicele favorizează țările de dimensiuni mari și cu populații mai numeroase (care tind să aibă PIB-ul mai mare ca valoarea absolută), totuși Moldova este surclasată și de țările cu dimensiuni și populații mai modeste, și chiar cu venituri comparabile. Unica dimensiune la care Moldova se poziționează destul de favorabil este ponderea importurilor în PIB, și mai puțin favorabil în ceea ce privește ponderea exporturilor în PIB.

⁷ Global Competitiveness Report 2010-2011, WEF. În ultimul raport indicele mărimii pieței are următoarele componente: indicele pieței locale, indicele piețelor străine, PIB la paritatea puterii de cumpărare, importuri ca procent din PIB și exporturi ca procent din PIB.

Figura 7. Indicele mărimii pieței, 2009

Sursa: World Economic Forum, Global Competitiveness Report 2010-2011.

1.2.Dotarea cu terenuri și resurse acvatice

Pământul și apă reprezintă resurse de bază necesare procesului de dezvoltare economică și care, spre deosebire de resurse minerale⁸, sunt mai problematic de importat. Dacă e să ne referim la dotarea cu terenuri, atunci Moldova într-adevăr are cu ce se mândri.

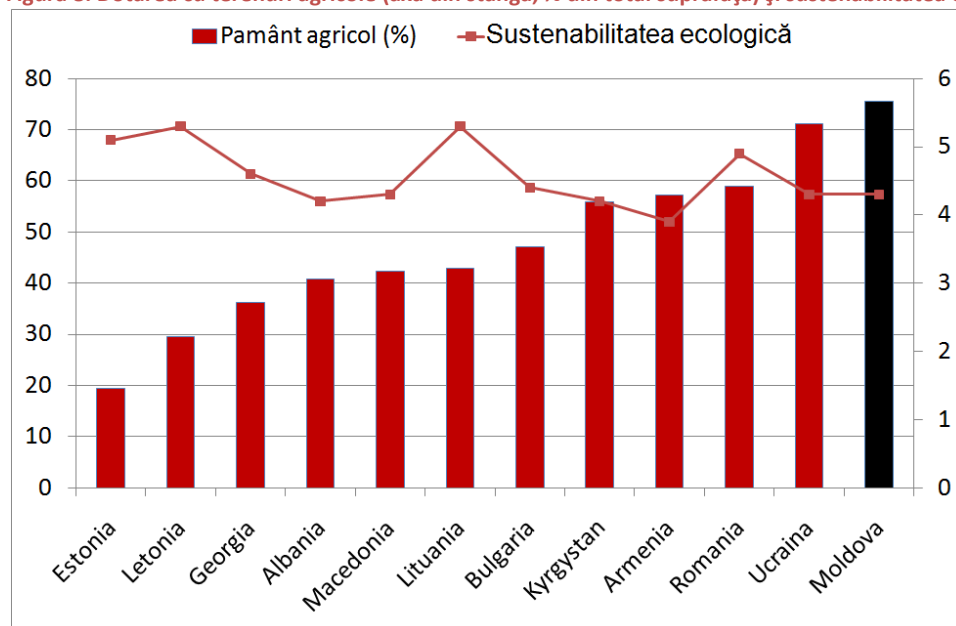
Ca dotare cu terenuri agricole Moldova este liderul între țările comparate, însă având în același timp un indice de sustenabilitatea ecologică destul de mediu (Figura 8). Totodată, luând în considerație calitatea foarte bună a solurilor, avem aparența unui avantaj forte pentru Moldova. Dotarea cu terenuri într-adevăr este un avantaj, care însă trebuie tratat cu o anumită doză de realism. Calitatea solului în Moldova nu este excepțională la scară regională, Moldova fiind doar o parte mică din centura de cernoziom ce se întinde din sudul României până în nord-estul Ucrainei și mai departe, spre sudul Rusiei. Ținând cont de faptul că suprafață totală a terenurilor arabile în România și Ucraina este mult mai mare, este evident că aceste țări oferă importante avantaje comparative pentru investitorii agricoli care ținesc valorificarea unor suprafețe mari⁹. În afară de aceasta, conform datelor naționale, terenurile agricole din Moldova se află într-un proces acut și persistent de degradare, cauzat în mare parte de factorul uman. Actualmente, aproximativ un sfert din suprafață totală a terenurilor agricole suferă de diferite forme de eroziune. În ultimele 3-4 decenii, calitatea solurilor a scăzut de la 70 la 63 de puncte, pe o scară de la 0

⁸ Mai mult decât atât, dotarea cu resursele minerale în mediile academice și politice este de multe ori privită mai degrabă ca blestem, decât o binecuvântare. Vezi, de pildă: Moises Naim, "The Devil's Excrement", Foreign Policy, Septembrie-Octombrie, 2009.

⁹ Raport de Stare a Țării 2009, Expert-Grup, 2010.

până la 100¹⁰. Dacă să luăm în calcul că procesul de degradare s-a accelerat din mijlocul anilor '90, ne putem da seama că Moldova riscă pierderea acestui avantaj comparativ¹¹.

Figura 8. Dotarea cu terenuri agricole (axa din stânga, % din total suprafață) și sustenabilitatea ecologică¹².

Sursa: World Economic Forum, Global Travel and Tourism Competitiveness Report, 2009.

Cu toate că este amplasată în zona cu clima temperată, resursele acvatice disponibile în Moldova sunt destul de modeste în comparație regională. Nu doar că resursele interne sunt foarte limitate, dar și volumul consumat al acestora cu mult depășește capacitățile interne (Figura 9). Mai mult decât atât, deficitul de apă care se observă în Moldova are și un profil regional clar, regiunile de sud și sud-est ale țării, economic dependente extrem de mult de agricultură, fiind prevalent afectate de acesta.

Declinul economic și procesele de restructurare economică au determinat reducerea utilizării resurselor acvatice. Astfel, în anii 2000 volumul utilizării a constituit cca. 76% față de anii '80¹³. Însă, dezvoltarea economiei și modernizarea agriculturii vor implica în mod cert sporirea necesităților economice de resurse acvatice. Totodată, schimbările climatice care se vor face tot mai observate în viitor vor amplifica și mai mult dezavantajele Moldovei în acest context.

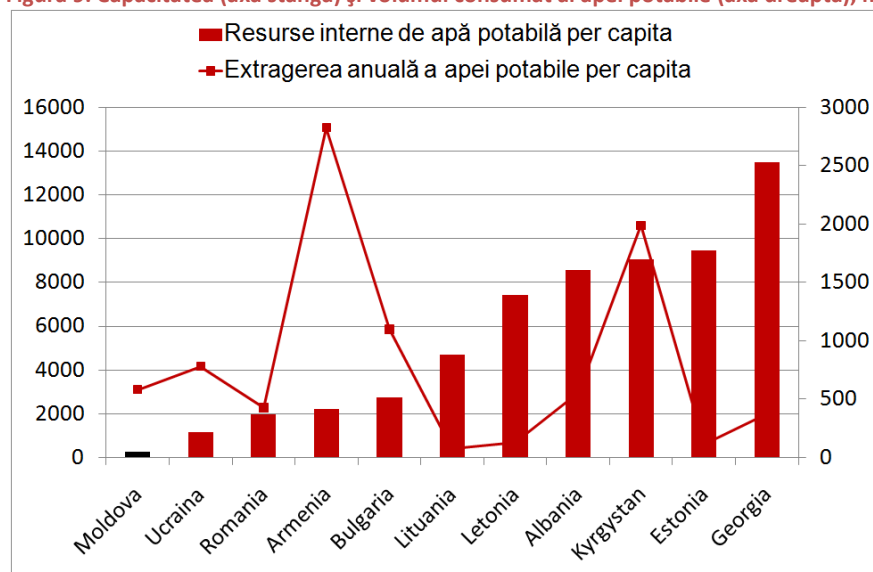
¹⁰ Raport Național de Dezvoltare Umană 2009, Impactul Socio-Economic al Schimbărilor Climatice, PNUD, 2009.

¹¹ Raport de Stare a Țării 2009, Expert-Grup, 2010.

¹² Acest indice este utilizat pentru a estima conexiunea dintre efectele mediului înconjurător și dotarea cu capital natural relevant. Acest indice include rigurozitatea și implementarea reglementărilor de protecția mediului, ratificarea tratatelor internaționale de protecție a mediului, emisiile de carbon dioxid, etc.

¹³ Raport Național de Dezvoltare Umană 2009, PNUD, 2009.

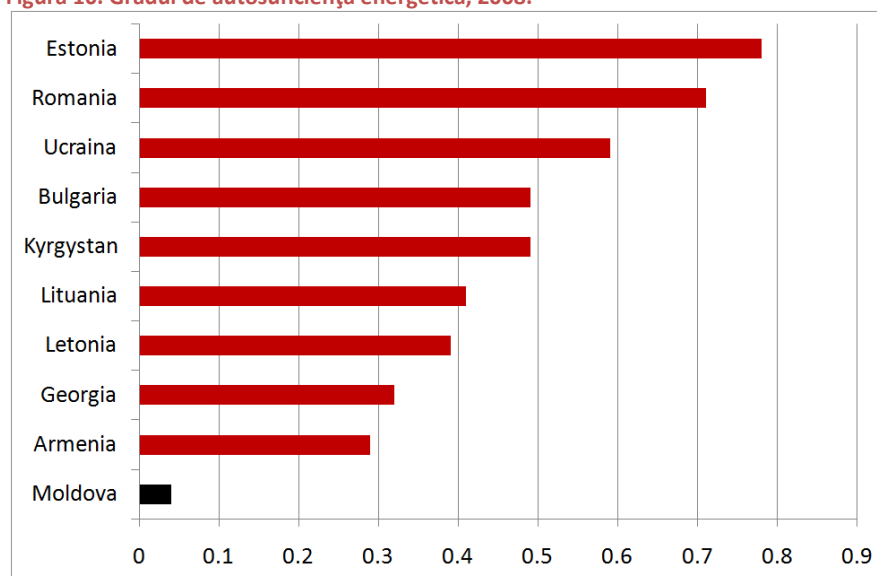
Figura 9. Capacitatea (axa stângă) și volumul consumat al apei potabile (axa dreaptă), m3/per capita/an.

Sursa: FAO, Aquastat.

Cu toate că am menționat rolul ambivalent al resurselor minerale și energetice în procesul de dezvoltare, totuși, ținând cont de evoluțiile prețului resurselor energetice principale și îngrijorările tot mai răspândite legate de securizarea și diversificarea ofertei de aceste resurse, merită de evidențiat și poziția Moldovei în acest context. Din păcate, comparațiile internaționale relevă poziția deloc favorabilă a țării noastre. Astfel, din perspectiva regională Moldova se prezintă ca o țară cu cea mai redusă autosuficiență energetică și acest lucru nu trebuie să scape atenției factorilor de decizie (Figura 10).

Figura 10. Gradul de autosuficiență energetică, 2008.

Sursa: Balanța Energetică, BNS

1.3. Condiții climatice și vulnerabilitatea la schimbarea climei

Schimbarea climei nu este doar un subiect de dezbatere „în vogă”, dar și o realitate tot mai prezentă în Republica Moldova. Intensificarea acestor schimbări va acutiza și mai mult fenomenele climatice extreme deja observate și poate aduce și unele noi provocări pe viitor. Cum a fost menționat, în pofida amplasării sale în zona climatică moderată, Moldova are resurse acvatice reduse, nu în ultimul rând din cauza precipitațiilor insuficiente, volumul anual al cărora descrește de la 615 la nord-vest până la 485 mm la sud-est. Toate acestea rezultă și în frecvența înaltă a secetelor, cu efecte adverse asupra economiei țării¹⁴. De menționat, că frecvența și amploarea acestor secete se intensifică cu timpul, numai între 1990 și 2007 în Moldova fiind înregistrate nouă secete, ultima având efectele cele mai dezastruoase.

Proiecțiile climatice disponibile anticipează sporirea frecvenței fenomenelor naturale extreme. Astfel, în următorii 100 de ani media temperaturilor anuale în Moldova poate crește cu 4,1-5,4°C, acompaniată cu reducerea precipitațiilor (vara și toamnă). Concomitent, verile vor deveni tot mai toride¹⁵. Aceste evoluții pot avea efecte dramatice asupra agriculturii, sănătății umane și societății în general.

Evident, toate țările din regiune sunt expuse acestui fenomen. Însă impactul poate fi diferit, atât din cauza variațiilor în gradul de expunere și sensibilitate la schimbările climatice, cât și ca rezultat al capacității de adaptare diferite¹⁶. Prin combinarea acestor indicatori, Banca Mondială a compus indicele vulnerabilității la schimbările climatice. Din câte putem vedea (Figura 11), în comparație regională Moldova nici pe departe nu este cea mai vulnerabilă țară. Mai mult decât atât, grație expunerii relativ reduse la schimbări climatice, vulnerabilitatea ar fi fost mult mai mică dacă capacitatea de adaptare ar fi mai sporită, iar sensibilitatea mai redusă¹⁷. Cu alte cuvinte, dacă Moldova ar dispune de mai multe resurse de apă și o infrastructură mai calitativă și ar fi mai puțin dependentă de agricultură, impactul potențial al schimbărilor climatice ar fi mult mai redus. În același timp, creșterea coeziunii societale, veniturilor și calității instituțiilor ar facilita adaptarea la schimbările inevitabile. În acest context, deficiențele majore pentru Moldova vin din interior, și nu din exterior, ceea ce ipotetic ar face mai ușoară adaptarea la schimbările negative.

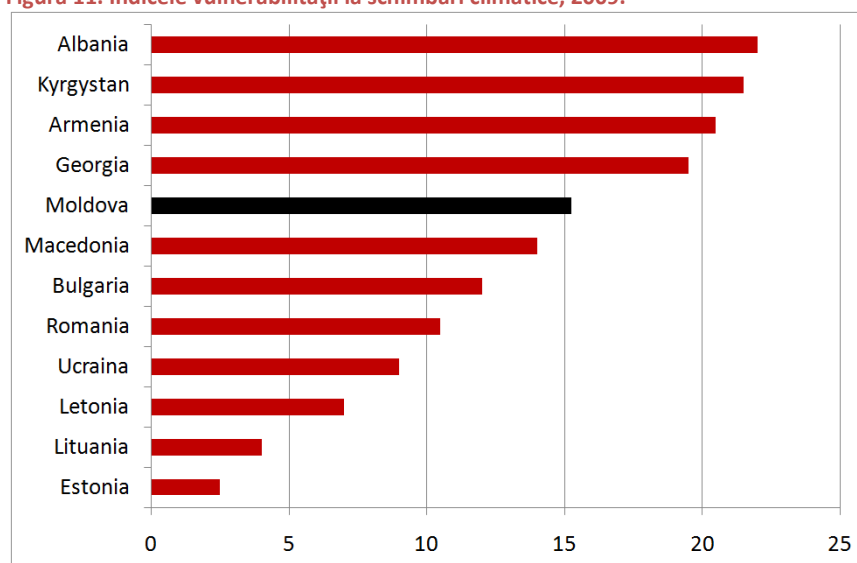
¹⁴ RNDU 2009

¹⁵ RNDU 2009

¹⁶ Expunerea semnifică magnitudinea viitoarelor schimbări climatice; sensibilitatea – indicatori fizici ai resurselor naturale vitale, economici (structura economiei și importanța agriculturii) și de infrastructură fizică de bază; capacitatea de adaptare – indicatori sociali, economici și instituționali. Vezi mai multe în *Adapting to Climate Change in Europe and Central Asia, World Bank, 2009*.

¹⁷ Pentru dezagregare pe „motoare” ale vulnerabilității vedeți studiul sus-menționat.

Figura 11. Indicele vulnerabilității la schimbări climatice, 2009.

Sursa: Banca Mondială, 2009.

Putem conchide că la capitolul resurse naturale poziția Moldovei este relativ medie și acestea la moment nu ar trebui să prezinte constrângeri majore pentru creșterea economică. Astfel, Moldova dispune un pământ foarte bun, iar resursele acvatice, cu toate că sunt relativ limitate, deocamdată nu reprezintă o constrângere esențială, nivelul de consum fiind semnificativ sub maximul utilizării din anii '80. Amplasarea geografică nu este tocmai favorabilă, dar nici ea nu este o constrângere majoră, ținând cont de deschiderea comercială și ponderea înaltă a comerțului internațional raportat la PIB. Stresul cauzat de schimbările climatice nu reprezintă nici el o constrângere majoră, Moldova fiind expusă mult mai moderat la riscurile respective. Însă în viitor, dacă nu vor fi luate măsuri de politică de rigoare, mai mulți din acești factori, precum deficitul de resurse de apă și/sau schimbările climatice, se pot transforma în constrângeri veritabile și care vor fi greu de contracarat.

2. Capitalul uman

Capitalul uman este factorul complementar de producție ce contribuie la sporirea rentabilității sociale a investițiilor, insuficiența acestuia determinând rentabilitatea scăzută a activității economice. Majorarea ofertei de forță de muncă poate conduce la acumularea mai rapidă a capitalului și, respectiv, la un nivel mai înalt al veniturilor. În acest sens, însă, nu este importantă doar cantitatea forței de muncă, dar și calitatea capitalului uman și modalitatea în care acesta corespunde necesităților angajatorilor. În acest capitol încercăm să analizăm tendințele de pe piața muncii, pentru a determina gradul de utilizare a forței de muncă, precum și calitatea forței de muncă prin prisma percepției angajatorilor, pentru a identifica dacă capitalul uman reprezintă sau nu o constrângere pentru creșterea economică.

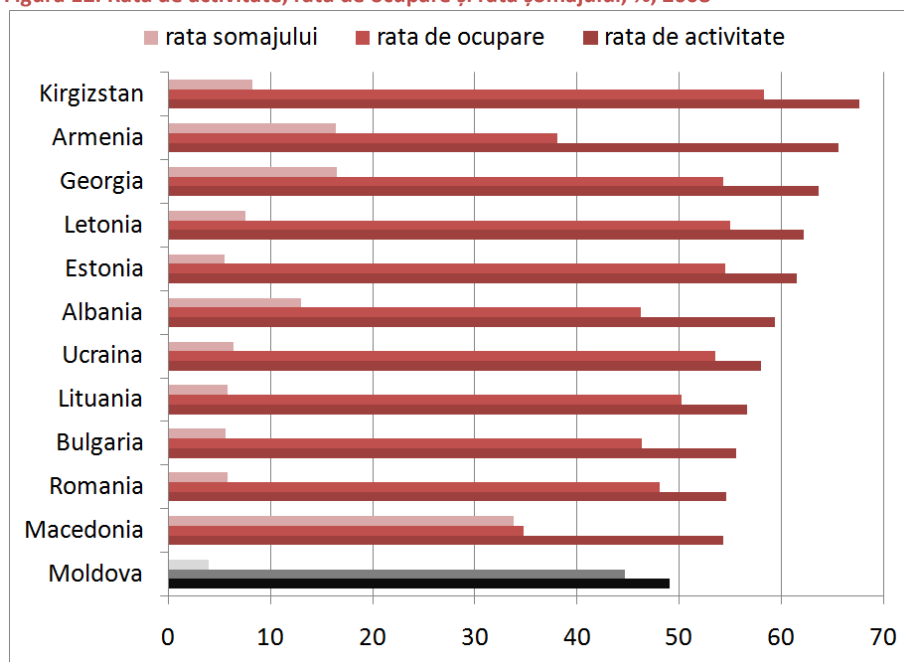
2.1.Indicatorii pieței muncii

Forța de muncă reprezintă cel mai valoros factor de producție de care dispune o societate. Moldova a moștenit din perioada sovietică un capital uman destul de avansat, dar nu a fost capabilă să-l utilizeze eficient, acest capital suferind o lovitură puternică ca rezultat al colapsului economic de la începutul perioadei de tranziție, sărăciei și exodului de creieri¹⁸. Astfel, înrăutățirea situației social-economice a rezultat în reducerea dramatică a ratei de ocupare în economie, care în prezent este una din cele mai joase în grupul țărilor în tranziție (Figura 12 **Figura 12**). Moldova a înregistrat cel mai înalt declin al forței de muncă, în perioada 1992-2007 numărul absolut al forței de muncă micșorându-se cu cca. 30% (sau 864000 brațe de muncă).

Rata de activitate s-a redus semnificativ în rezultatul contractării economiei și a migrării populației din forța de muncă în grupul de populație inactivă. Această reflux al populației din grupul economic activ în cel inactiv s-a produs în special ca rezultat al două evoluții: 1) creșterea cererii pentru studii și, odată cu aceasta, a ponderii populației care continuă studiile după absolvirea nivelelor obligatorii de învățământ, ceea ce a majorat vârsta medie de intrare pe piața muncii; și 2) emigrarea populației din cauza lipsei locurilor de muncă atractive în Moldova și creșterea, odată cu aceasta, a salariului de rezervare, atât pentru potențialii emigranți, cât și pentru persoanele care primesc transferuri de peste hotare de la alți membri ai familiei.

¹⁸ Raport de Țară: Analiza relației dintre dezvoltarea capitalului uman și echitate în Republica Moldova, Expert-Grup, 2010

Figura 12. Rata de activitate, rata de ocupare și rata șomajului, %, 2008

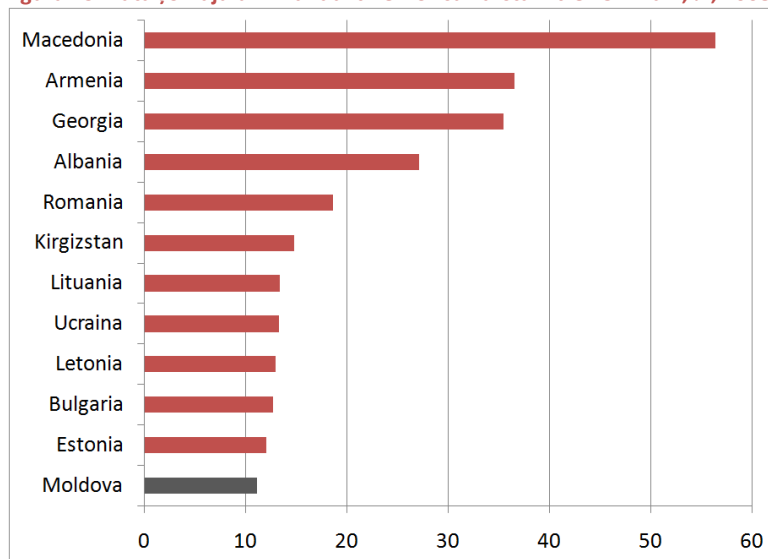

Sursa: KILM, ILO

În aceste condiții, rata șomajului s-a menținut la un nivel minim printre țările în tranziție. Surprinzător este faptul că în anii 2007-2008, cea mai înaltă rată a șomajului a fost înregistrată în rândul populației cu studii superioare, ce reflectă într-o anumită măsură dezechilibrul major pe piața muncii. În 2009, însă, situația s-a schimbat, rata șomajului fiind cea mai înaltă pentru populația cu studii gimnaziale (persoane care nu au o specialitate) și populația cu studii secundare profesionale (ce reflectă calitatea studiilor secundare profesionale).

Rata șomajului mai înaltă pentru tineri decât pentru întreaga populație în vârstă aptă de muncă este un lucru firesc, observat în toate țările. Totuși, Moldova a înregistrat cel mai jos nivel a șomajului în rândul tinerilor de cu vârsta între 15-24 de ani (Figura 13), ceea ce poate fi determinat de schimbările în structura economiei, emigrarea masivă a tinerilor, de gradul de deficiență a forței de muncă cu experiență mai mare decât în țările de comparație, astfel crescând posibilitățile de angajare pentru tinerii absolvenți, fie nivelul înalt de pregătire a tinerilor pentru intrarea pe piața muncii care este apreciat de angajatori (ceea ce vom analiza mai târziu).

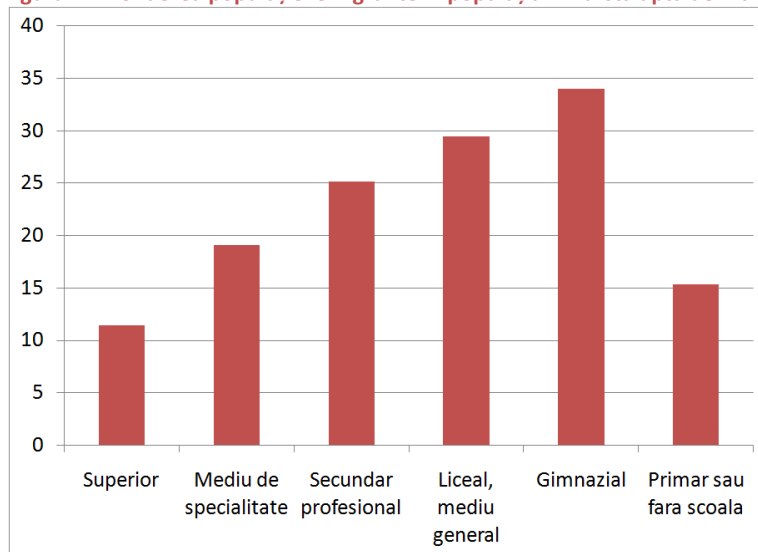
Figura 13. Rata șomajului în rândul tinerilor cu vârsta între 15-24 ani, %, 2008

Sursa: TransMONEE

Ponderea înaltă a populației plecate la muncă peste hotare în totalul populației în vârstă aptă de muncă nu reflectă neapărat excesul forței de muncă, ci mai degrabă necoresponderea cererii cu oferta pe piața forței de muncă (din punct de vedere a calificării forței de muncă), dar și incapacității economiei naționale de a oferi salarii competitive, alegerea populației fiind emigrarea peste hotare în căutarea locurilor de muncă mai bine plătite. Datele statistice indică corelația negativă dintre emigrare și nivelul de studii absolvit. Astfel, ponderea populației emigrante în populația totală se reduce odată cu creșterea nivelului de educație absolvit (Figura 14). De altfel, și ponderea populației cu studii superioare în numărul emigranților este mai mică decât ponderea populației cu studii superioare în forța de muncă – 10,7% față de 21,7%.

Figura 14. Ponderea populației emigrante în populația în vârstă aptă de muncă după nivelul de educație absolvit, %, 2009

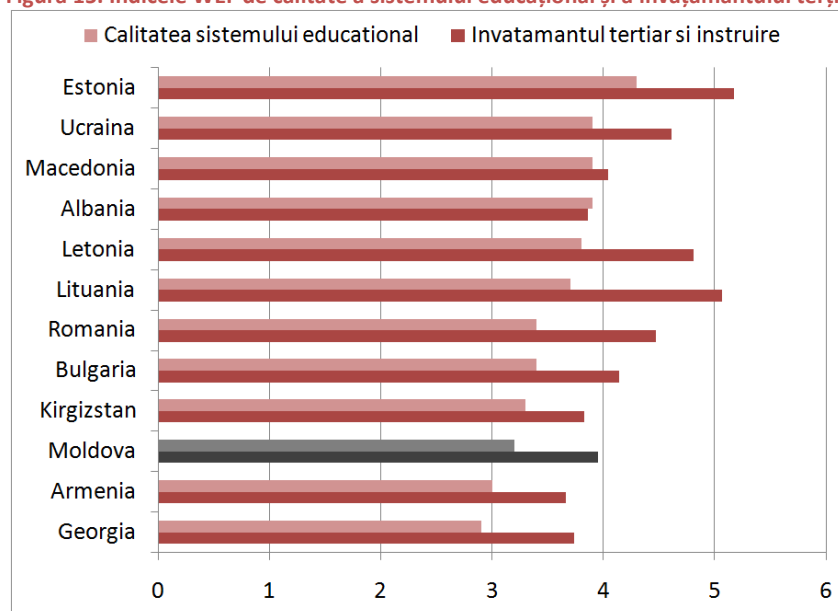
Sursa: Calculele autorilor în baza datelor BNS

Datele privind emigrarea și șomajul după nivelul de instruire indică asupra oportunităților mai bune pentru absolvenții studiilor terțiare. Cauzele acestui fenomen pot fi însă diverse: cererea mai mare pentru specialiști cu studii superioare, ceea ce nu corespunde cu necesitățile indicate de către angajatori în diverse sondaje; flexibilitatea mai înaltă a absolvenților studiilor terțiare și capacitatea acestora de a îndeplini o gamă mai variată de funcții; sau calitatea joasă a studiilor secundare, ce determină angajarea redusă a absolvenților instituțiilor secundar profesionale, chiar dacă există cerere pentru această categorie de absolvenți.

2.2.Percepțiile întreprinderilor privind capitalul uman

O privire generală asupra indicatorilor pieții muncii ar sugera că forța de muncă nu este pe deplin utilizată în Republica Moldova, populația fiind nevoită să plece peste hotare în lipsa locurilor de muncă în țară și, respectiv, aceasta nu ar reprezenta o constrângere pentru dezvoltarea țării. Această abordare însă reflectă doar aspectul cantitativ și nu ține cont de cererea și oferta forței de muncă, de dezechilibrul existent pe piața muncii și de calitatea forței de muncă.

Figura 15. Indicele WEF de calitate a sistemului educațional și a învățământului terțiar și instruire, 2009

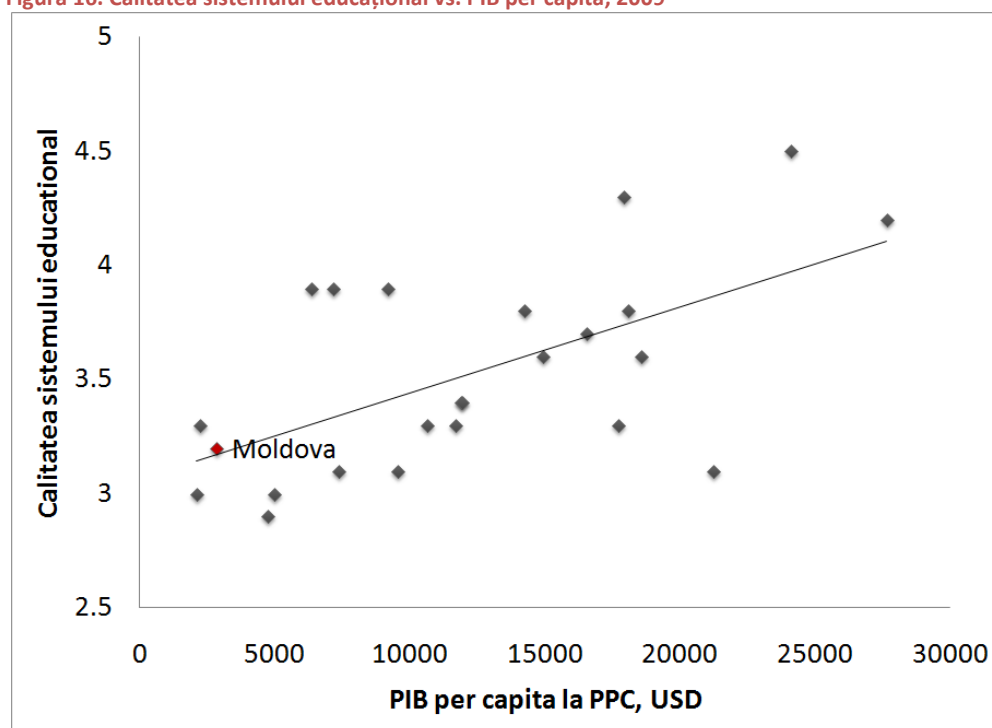
Sursa: World Economic Forum, Global Competitiveness Report 2010-2011

Calitatea capitalului uman ce nu corespunde așteptărilor și cerințelor angajatorilor este rezultatul degradării sistemului de învățământ, atât a învățământului secundar profesional, care nu s-a adaptat la noile tendințe economice, cât și a învățământului superior, care a răspuns cererii crescânde pentru studii terțiare, dar în detrimentul calității. WEF în raportul recent de competitivitate globală acordă o notă joasă calității sistemului educațional în Moldova, ce reflectă gradul în care sistemul educațional din

țară răspunde necesităților unei economii competitive. Astfel, Moldova în 2009 a primit 3,2 puncte din 7 maxim posibil fiind a treia țară de la coadă din grupul de țări comparabile. Nota generală acordată sistemului de învățământ terțiar și instruire este puțin mai bună, dar oricum plasează Moldova în jumătatea inferioară a ratingului (Figura 15).

Calitatea joasă a sistemului educațional este o problemă comună a economiilor în tranziție, care nu au fost capabile să-și adapteze sistemul educațional la noile cerințe ale pieței, calitatea capitalului uman suferind puternic. Dar odată cu trecerea timpului reformele sunt tot mai necesare, și în același timp, tot mai greu de realizat, din cauza degradării capitalului uman și a costurilor înalte pe care le implică, acestea fiind de regulă necesare mai ales în țările relativ sărace. Astfel, pe de o parte țările mai sărace nu dispun de resursele necesare pentru investiții în capitalul uman, iar pe de altă parte, ignorarea acestui capital nu le permite acestora avansarea economică (Figura 16).

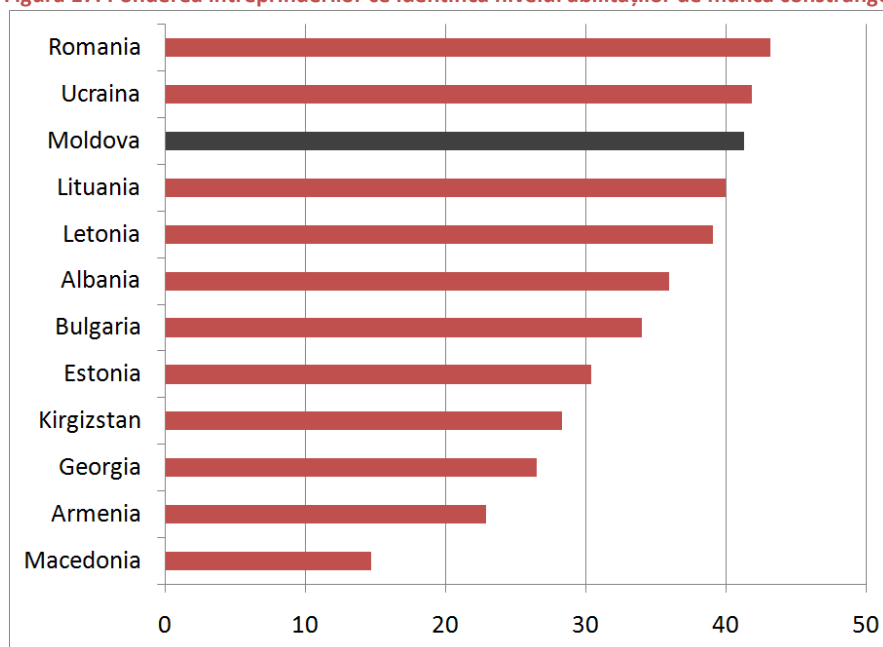
Figura 16. Calitatea sistemului educațional vs. PIB per capita, 2009

Sursa: Global Competitiveness Report, WEF

Indicatorii ce apreciază calitatea sistemului educațional sunt complementați și de percepția calității capitalului uman de către angajatori. Ponderea companiilor moldovenești ce identifică nivelul scăzut al abilităților de muncă ca o constrângere majoră aproape că s-a triplat din 2007 și în 2009 a fost de 41,3%, mai mare decât media în țările similare, țările țintă și țările vecine (Figura 17).

Figura 17. Ponderea întreprinderilor ce identifică nivelul abilităților de muncă constrângere majoră, %, 2009

Sursa: Enterprise Survey, WB

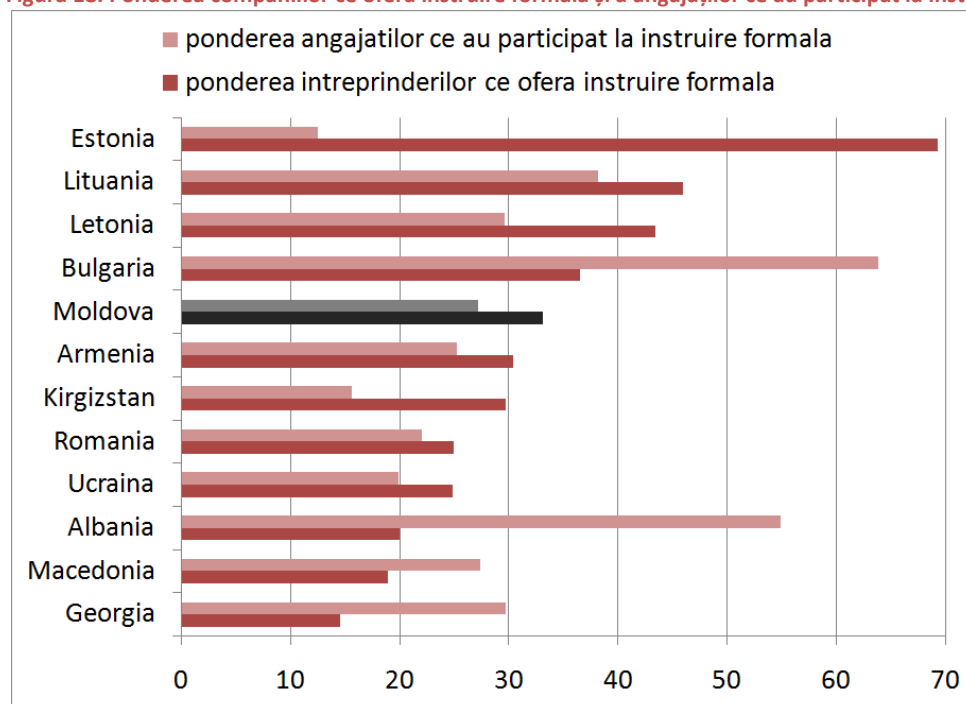
De altfel, de calitatea studiilor nu sunt mulțumiți nici absolvenții, care cu greu se încadrează pe piața muncii. Atât absolvenții instituțiilor secundare profesionale, a instituțiilor medii de specialitate, cât și a instituțiilor de învățământ superior afirmă că după absolvire sunt bine pregătiți doar din punct de vedere al flexibilității, sociabilității și independenței în exercitarea funcțiilor la primul loc de muncă. În același timp, ei apreciază nivelul abilităților tehnice (teoretice și practice) și a abilităților de utilizare a tehnologiilor la absolvire ca fiind mediu, sau chiar jos. Aceasta sugerează că rolul instituțiilor de învățământ este redus la cel de creare a mediului în care studenții sunt mai mult pregătiți pentru “provocările vieții” decât la cel de oferire a cunoștințelor și abilităților căutate pe piața muncii¹⁹.

Calitatea scăzută a studiilor este compensată parțial de instruirea la locul de muncă. De altfel, un număr relativ mare de absolvenți care intră pe piața muncii susțin că au nevoie de instruire suplimentară la locul de muncă (40% din absolvenții anilor 2007-2008 care și-au găsit un loc de muncă).²⁰ Astfel, 33% din angajatori investesc în instruirea formală a angajaților conform datelor Băncii Mondiale (Figura 18). Aceasta este o pondere înaltă, existând încă mulți angajatori ce ar dori să investească dar nu au posibilitatea, fie din cauza costurilor prea înalte, fie din cauza lipsei furnizorilor de servicii de instruire. Ponderea angajaților ce au fost instruiți în 2009 este de 27%, fiind și ea în creștere în ultimii ani și relativ înaltă în comparație cu alte țări.

¹⁹ Raport de Țară: Analiza relației dintre dezvoltarea capitalului uman și echitate în Republica Moldova, Expert-Grup, 2010

²⁰ Analizele Pieței Muncii în regiunea Mării Negre. Moldova: Raport de Țară, Expert-Grup, 2009

Figura 18. Ponderea companiilor ce oferă instruire formală și a angajaților ce au participat la instruire formală, %, 2009

Sursa: Enterprise Survey, WB

În ultimii zece ani cheltuielile private pentru instruirea adulților au crescut mai bine de două ori în termeni reali. Cel mai mult acestea au crescut în sectorul serviciilor, industrie și administrație publică, dar s-au prăbușit în agricultură, ceea ce reflectă atât schimbarea structurii economice a țării și necesitatea recalificării forței de muncă, cât și calitatea joasă de pregătire pentru intrare pe piața muncii a absolvenților în prezent.

Astfel, dacă Moldova a moștenit un capital uman destul de avansat din perioada sovietică și forța de muncă ieftină și relativ calificată era un avantaj al acesteia, în prezent calitatea capitalului uman este o constrângere majoră în creșterea economică a Moldovei. Sistemul educațional nu a reușit să se reformeze astfel încât să furnizeze forță de muncă de calificare înaltă și care să răspundă necesităților economiei și a angajatorilor. Astăzi, aproape jumătate din angajatori consideră nivelul inferior al abilităților de muncă o constrângere majoră în activitatea lor. Instruirea la locul de muncă este practic inevitabilă în aceste condiții, deși există anumite limitări legate de costurile înalte pentru aceasta și oferta redusă a serviciilor de instruire.

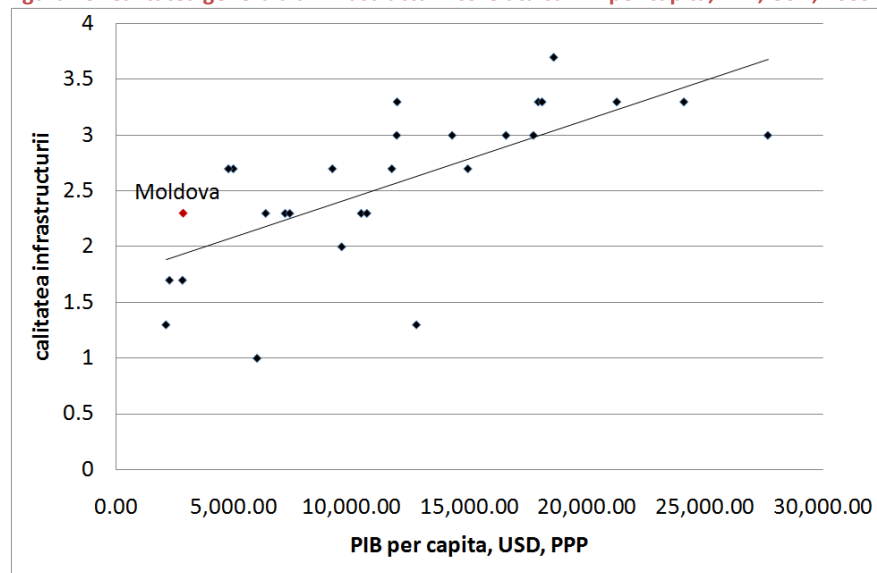
3. Infrastructura

Infrastructura reprezintă un alt factor complementar de producție care influențează rentabilitatea socială a activităților investiționale și influențează negativ rentabilitatea economică a investițiilor. Disponibilitatea infrastructurii dezvoltate conduce la acumularea mai rapidă a capitalului și, respectiv, la sporirea profiturilor, care eventual pot fi reinvestite. Mai mult decât atât, infrastructura poate fi esențială în depășirea unor deficiențe legate de capitalului natural. Astfel, infrastructura de transport dezvoltată poate atenua impactul negativ al poziției geografice nu tocmai favorabile.

Un studiu asupra politicilor de dezvoltare a infrastructurii relevă numeroase exemple de influență a infrastructurii asupra dezvoltării economice și atestă o corelație destul de strânsă între gradul de dezvoltare a infrastructurii și nivelul de venituri din țările respective²¹.

Într-adevăr, o corelare făcută pentru țările ECE arată o legătură evidentă între veniturile țării și nivelul de dezvoltare a infrastructurii, țările mai bogate având tendința să aibă și infrastructura²² mai dezvoltată (Figura 19). Cu toate că Moldova aparent are o infrastructură dezvoltată pentru nivelul său de venituri, o analiză mai detaliată relevă o situație dificilă.

Figura 19. Calitatea generală a infrastructurii corelată cu PIB per capita, PPP, USD, 2009.

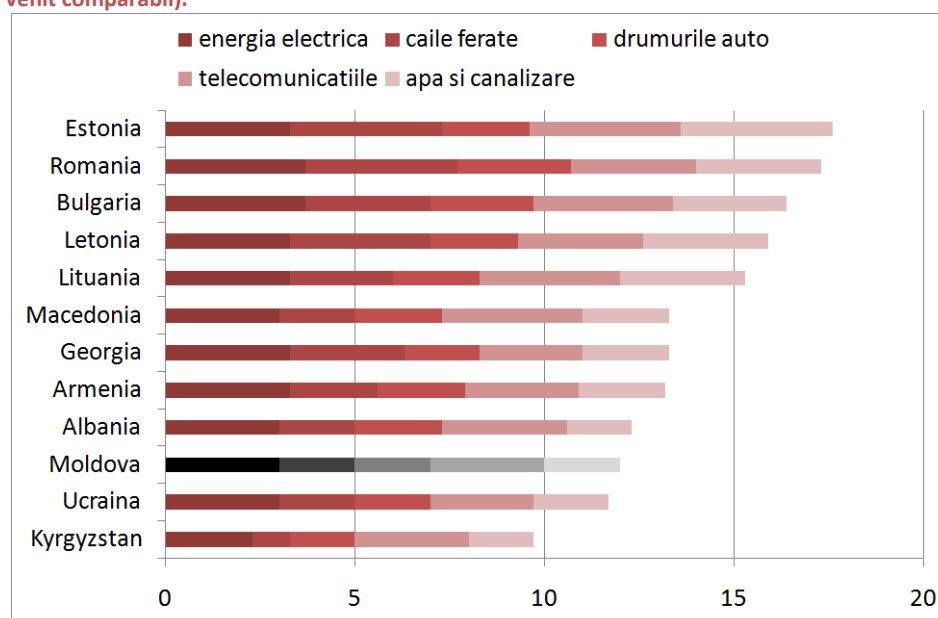
Sursa: EBRD, Transition Indicators; FMI

²¹ World Development Report 1994: Infrastructure for Development, World Bank, 1994.

²² Pentru evaluarea gradului de dezvoltare a infrastructurii BERD utilizează scara de la 1 până la 4.3 vizând asemenea domenii ca energia electrică, căile ferate, drumuri, telecomunicații, aprovizionarea cu apă și servicii de canalizare. Abordarea BERD este complexă incluzând asemenea indicatori pentru evaluarea infrastructurii ca existența instituțiilor de reglementare independente, interferența guvernului în activitatea acestor instituții și în politica tarifară, participarea sectorului privat, asigurarea cu fonduri, etc.

Astfel, în timp ce telecomunicațiile și infrastructura de furnizare a energiei electrice în marea parte au ținut cam același ritm de dezvoltare ca și în celelalte țări din regiune, celelalte subdomenii, dar în mod special drumurile auto, au rămas mult în urmă (Figura 20).

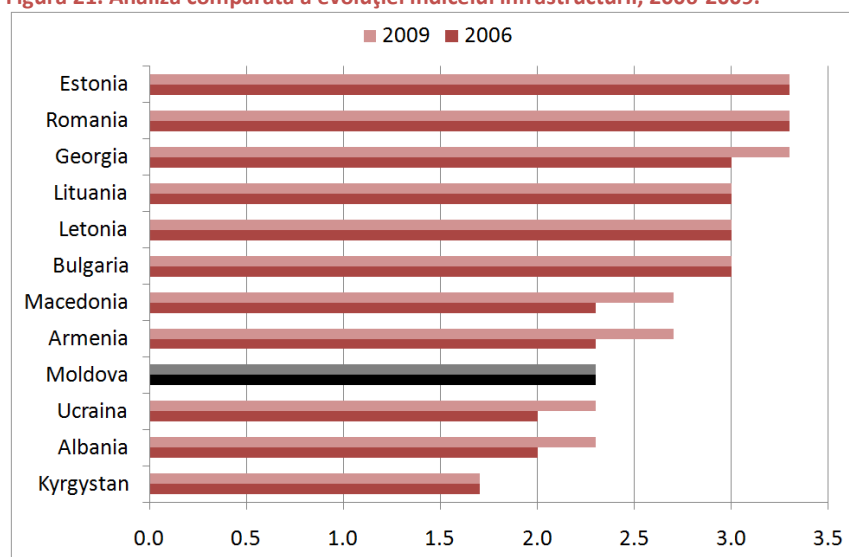
Figura 20. Calitatea infrastructurii pe domenii în comparație cu categoriile de țări selectate (țările-țintă, țările vecine, țările cu venit comparabil).

Sursa: EBRD, Transition Indicators.

Este de menționat că în 2007-2009 indicatorii de calitate a infrastructurii pentru Republica Moldova au stagnat, în timp ce alte țări au cunoscut în marea parte evoluții pozitive (Figura 21). Astfel, dacă Analiza Constrângerilor din 2007 arăta o poziție de egalitate a Moldovei cu Georgia și Armenia, și poziție mai avantajoasă decât cea a Ucrainei și Albaniei, atunci în 2009 Moldova era deja depășită și de Georgia, și de Armenia, fiind pe poziții egale cu Ucraina și Albania și devansând numai Kîrgîzstanul. Această imagine este coroborată și de datele prezentate în Capitolul 5 (**Error! Reference source not found.**), în care procentul companiilor moldovenești care se plâng de calitatea proastă în furnizarea energiei electrice coincide cu media pe regiune, în timp ce la capitolul transporturilor procentul companiilor nesatisfăcute era mult peste media regională.

Figura 21. Analiza comparată a evoluției indicelui infrastructurii, 2006-2009.

Sursa: EBRD, Transition Indicators.

În ceea ce urmează încercăm să analizăm mai detaliat fiecare domeniu în parte.

3.1. Infrastructura energetică

Republica Moldova face parte din grupul de țări sărace în resurse energetice și, cum a fost menționat (Capitalul natural

Capitalul natural este o condiție esențială pentru dezvoltarea economică, acesta fiind și un subiect de studii în materie de teorie economică. Amplasarea geografică a țării, accesul la piețele externe și dotarea cu resurse naturale sunt factori determinanți ai dezvoltării economice a unui stat. Totodată, capitalul natural este unul din mai mulți factori complementari de producție și deficiențele sale afectează negativ rentabilitatea socială și, respectiv, diminuează rentabilitatea activității economice.

În prezentul capitol vom stărui asupra unei abordări complexe a capitalului natural. Astfel, obiectul analizei noastre îl vor face:

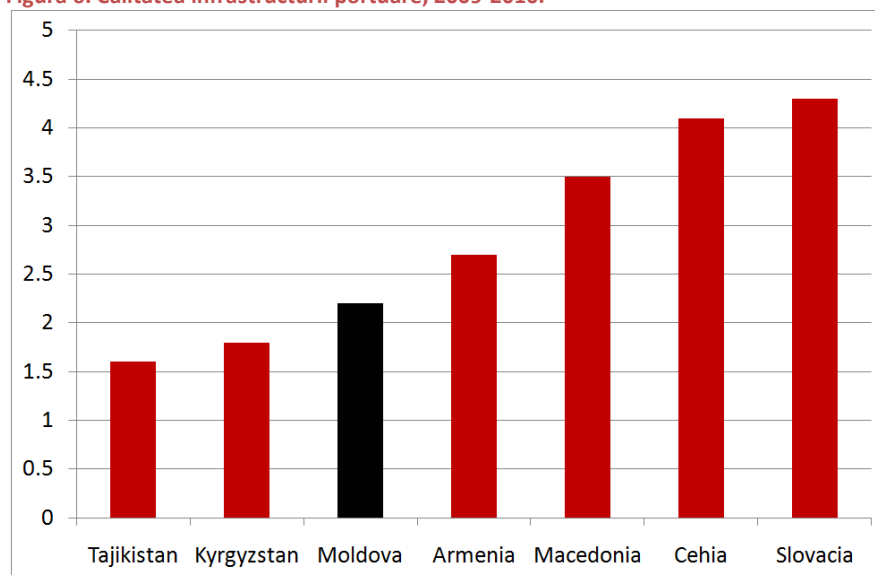
- Plasamentul țării, care determină proximitatea față de arterele și piețele principale de transport;
- Dimensiunea „economică” a țării, care definește capacitatea țării de a exploata economiile de scară și de a asigura prin aceasta avantaje comparative cu țările vecine pe piața internă și externă;
- Dotarea cu resurse de bază, precum terenuri agricole și resurse acvatice;
- Vulnerabilitatea la schimbarea climei.

3.2. Plasamentul țării și dimensiunea pieței

În pofida mitului pe larg răspândit și pe larg acceptat în Republica Moldova, aceasta nu se bucură de un plasament strategic din punct de vedere economic, fiind înconjurată de uscat și amplasată la periferia principalelor artere de transport sau de schimburi comerciale. Astfel, Moldova are de a face cu un „blestem geografic” dublu. Pe de o parte, istoric, accesul la mare a jucat un rol-cheie în dezvoltarea economică și politică a țărilor. Pe de altă parte, mai multe state din Europa Centrală înconjurată de uscat au reușit să atenueze impactul negativ al lipsei accesului direct la mare valorificând amplasarea lor strategică în apropierea principalelor artere de transport și centre de dezvoltare economică (Cehia, de exemplu).

Așadar, dacă comparațiile internaționale sunt utile (chiar dacă greu de efectuat), unul din indicatorii care poate fi utilizat este indicele infrastructurii portuare calculat de World Economic Forum (WEF) (Figura 6). Datele comparate arată o poziție nefavorabilă a Moldovei în clasamentul regional, ea fiind devansată de toate țările europene comparate.

Figura 6. Calitatea infrastructurii portuare, 2009-2010.

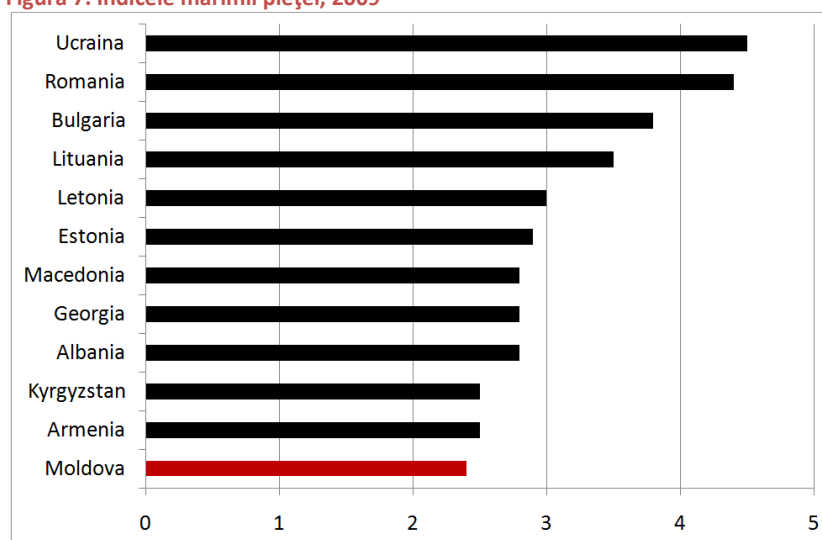

Sursa: World Economic Forum, Global Competitiveness Report 2010-2011.

Bineînțeles, plasamentul țării nu reprezintă unicul factor important și deficiențele sale pot fi compensate. Amplasarea geografică relativ nefavorabilă poate fi depășită compensată fie prin dimensiunea mare a pieței interne, fie prin deschiderea și participarea activă la schimburile comerciale internaționale. Din câte se poate de văzut, Moldova se poziționează extrem de slab la această componentă (Figura 7). Evident, indicele favorizează țările de dimensiuni mari și cu populații mai numeroase (care tind să aibă PIB-ul mai mare ca valoarea absolută), totuși Moldova este surclasată și de

țările cu dimensiuni și populații mai modeste, și chiar cu venituri comparabile. Unica dimensiune la care Moldova se poziționează destul de favorabil este ponderea importurilor în PIB, și mai puțină favorabil în ceea ce privește ponderea exporturilor în PIB.

Figura 7. Indicele mărimii pieței, 2009

Sursa: World Economic Forum, Global Competitiveness Report 2010-2011.

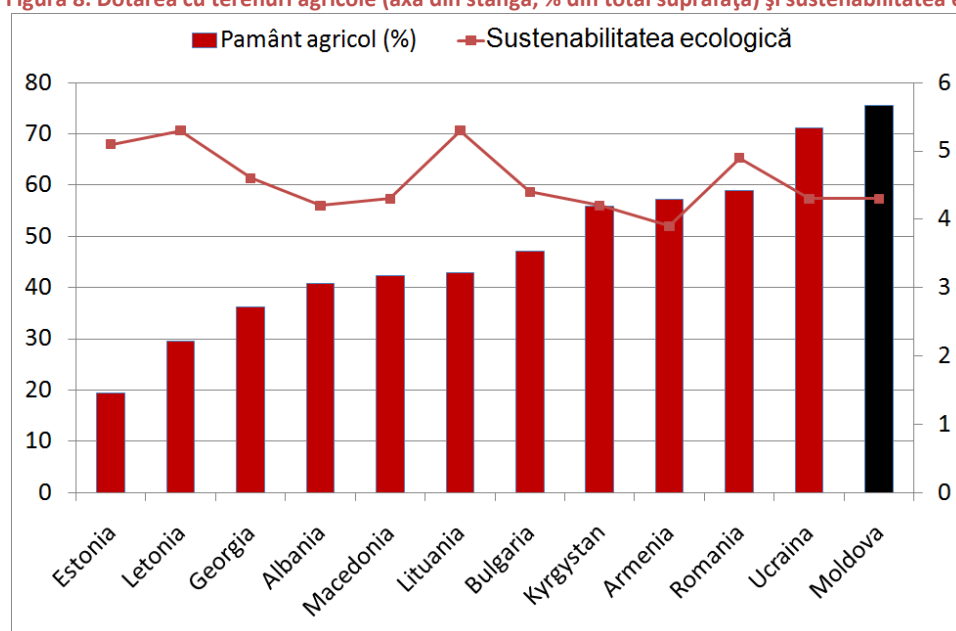
3.3. Dotarea cu terenuri și resurse acvatice

Pământul și apă reprezintă resurse de bază necesare procesului de dezvoltare economică și care, spre deosebire de resurse minerale, sunt mai problematic de importat. Dacă e să ne referim la dotarea cu terenuri, atunci Moldova într-adevăr are cu ce se mândri.

Ca dotare cu terenuri agricole Moldova este liderul între țările comparate, însă având în același timp un indice de sustenabilitatea ecologică destul de mediu (Figura 8). Totodată, luând în considerație calitatea foarte bună a solurilor, avem aparența unui avantaj forte pentru Moldova. Dotarea cu terenuri într-adevăr este un avantaj, care însă trebuie tratat cu o anumită doză de realism. Calitatea solului în Moldova nu este excepțională la scară regională, Moldova fiind doar o parte mică din centura de

cernoziom ce se întinde din sudul României până în nord-estul Ucrainei și mai departe, spre sudul Rusiei. Ținând cont de faptul că suprafață totală a terenurilor arabile în România și Ucraina este mult mai mare, este evident că aceste țări oferă importante avantaje comparative pentru investitorii agricoli care ținesc valorificarea unor suprafețe mari. În afară de aceasta, conform datelor naționale, terenurile agricole din Moldova se află într-un proces acut și persistent de degradare, cauzat în mare parte de factorul uman. Actualmente, aproximativ un sfert din suprafață totală a terenurilor agricole suferă de diferite forme de eroziune. În ultimele 3-4 decenii, calitatea solurilor a scăzut de la 70 la 63 de puncte, pe o scară de la 0 până la 100. Dacă să luăm în calcul că procesul de degradare s-a accelerat din mijlocul anilor '90, ne putem da seamă că Moldova riscă pierderea acestui avantaj comparativ.

Figura 8. Dotarea cu terenuri agricole (axa din stânga, % din total suprafață) și sustenabilitatea ecologică.

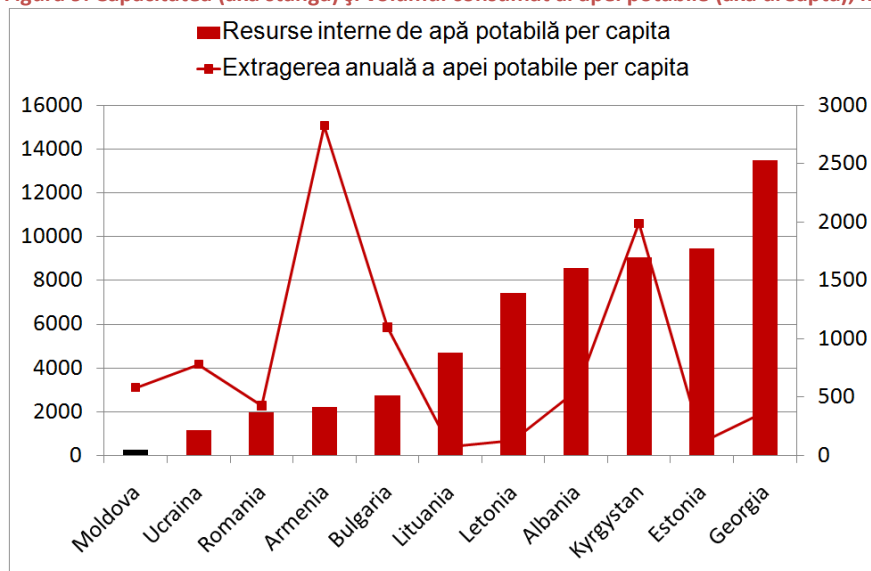
Sursa: World Economic Forum, Global Travel and Tourism Competitiveness Report, 2009.

Cu toate că este amplasată în zona cu clima temperată, resursele acvatice disponibile în Moldova sunt destul de modeste în comparație regională. Nu doar că resursele interne sunt foarte limitate, dar și volumul consumat al acestora cu mult depășește capacitățile interne (Figura 9). Mai mult decât atât, deficitul de apă care se observă în Moldova are și un profil regional clar, regiunile de sud și sud-est ale țării, economic dependente extrem de mult de agricultură, fiind prevalent afectate de acesta.

Declinul economic și procesele de restructurare economică au determinat reducerea utilizării resurselor acvatice. Astfel, în anii 2000 volumul utilizării a constituit cca. 76% față de anii '80. Însă, dezvoltarea economiei și modernizarea agriculturii vor implica în mod cert sporirea necesităților economice de

resurse acvatice. Totodată, schimbările climatice care se vor face tot mai observate în viitor vor amplifica și mai mult dezavantajele Moldovei în acest context.

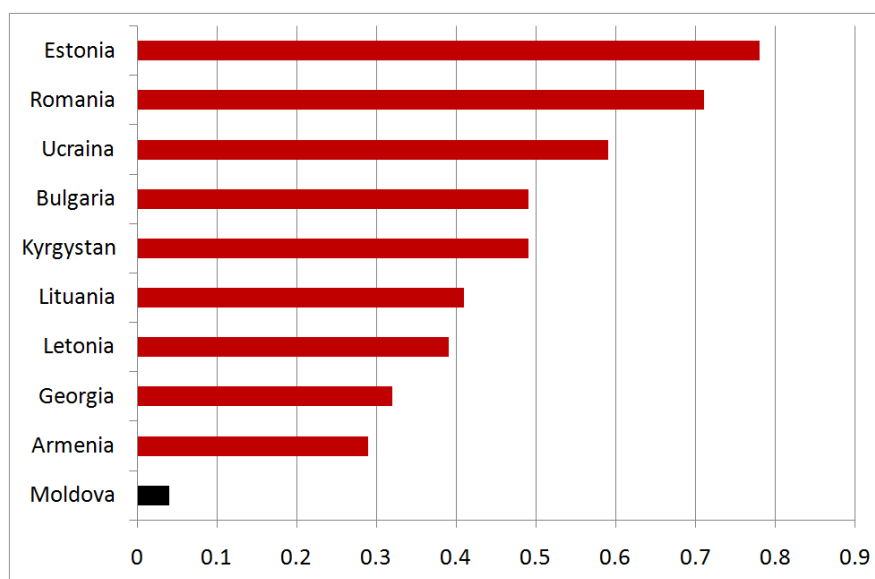
Figura 9. Capacitatea (axa stângă) și volumul consumat al apei potabile (axa dreaptă), m³/per capita/an.

Sursa: FAO, Aquastat.

Cu toate că am menționat rolul ambivalent al resurselor minerale și energetice în procesul de dezvoltare, totuși, ținând cont de evoluțiile prețului resurselor energetice principale și îngrijorările tot mai răspândite legate de securizarea și diversificarea ofertei de aceste resurse, merită de evidențiat și poziția Moldovei în acest context. Din păcate, comparațiile internaționale relevă poziția deloc favorabilă a țării noastre. Astfel, din perspectiva regională Moldova se prezintă ca o țară cu cea mai redusă autosuficiență energetică și acest lucru nu trebuie să scape atenției factorilor de decizie (Figura 10).

Figura 10. Gradul de autosuficiență energetică, 2008.

Sursa: Balanța Energetică, BNS

3.4. Condiții climatice și vulnerabilitatea la schimbarea climei

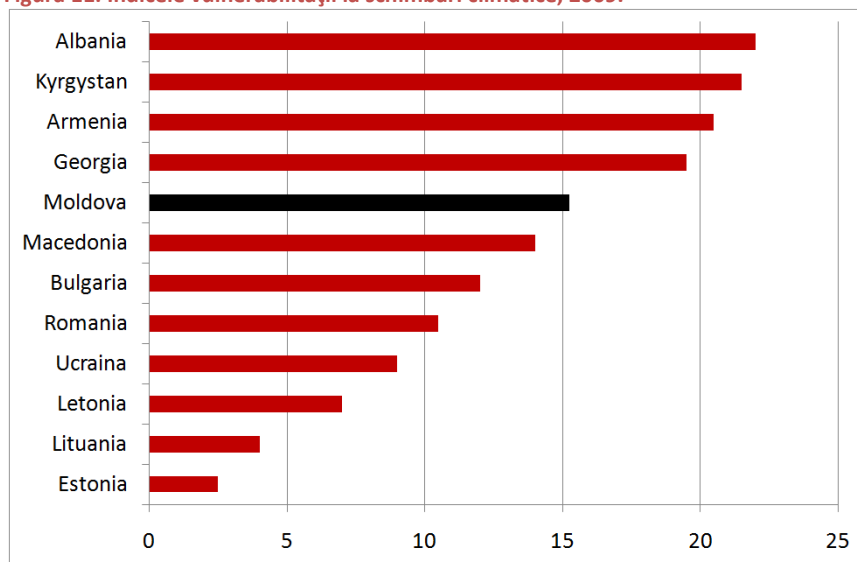
Schimbarea climei nu este doar un subiect de dezbateri „în vogă”, dar și o realitate tot mai prezentă în Republica Moldova. Intensificarea acestor schimbări va acutiza și mai mult fenomenele climatice extreme deja observate și poate aduce și unele noi provocări pe viitor. Cum a fost menționat, în pofida amplasării sale în zona climatică moderată, Moldova are resurse acvatice reduse, nu în ultimul rând din cauza precipitațiilor insuficiente, volumul anual al cărora descrește de la 615 la nord-vest până la 485 mm la sud-est. Toate acestea rezultă și în frecvența înaltă a secetelor, cu efecte adverse asupra economiei țării. De menționat, că frecvența și amploarea acestor secete se intensifică cu timpul, numai între 1990 și 2007 în Moldova fiind înregistrate nouă secete, ultima având efectele cele mai dezastruoase.

Proiecțiile climatice disponibile anticipează sporirea frecvenței fenomenelor naturale extreme. Astfel, în următorii 100 de ani media temperaturilor anuale în Moldova poate crește cu 4,1-5,4°C, acompaniată cu reducerea precipitațiilor (vara și toamnă). Concomitent, verile vor deveni tot mai toride. Aceste evoluții pot avea efecte dramatice asupra agriculturii, sănătății umane și societății în general.

Evident, toate țările din regiune sunt expuse acestui fenomen. Însă impactul poate fi diferit, atât din cauza variațiilor în gradul de expunere și sensibilitate la schimbările climatice, cât și ca rezultat al capacității de adaptare diferite. Prin combinarea acestor indicatori, Banca Mondială a compus indicele vulnerabilității la schimbările climatice. Din câte putem vedea (Figura 11), în comparație regională Moldova nici pe departe nu este cea mai vulnerabilă țară. Mai mult decât atât, grație expunerii relativ reduse la schimbări climatice, vulnerabilitatea ar fi fost mult mai mică dacă capacitatea de adaptare ar fi

mai sporită, iar sensibilitatea mai redusă. Cu alte cuvinte, dacă Moldova ar dispune de mai multe resurse de apă și o infrastructură mai calitativă și ar fi mai puțin dependentă de agricultură, impactul potențial al schimbărilor climatice ar fi mult mai redus. În același timp, creșterea coeziunii societale, veniturilor și calității instituțiilor ar facilita adaptarea la schimbările inevitabile. În acest context, deficiențele majore pentru Moldova vin din interior, și nu din exterior, ceea ce ipotetic ar face mai ușoară adaptarea la schimbările negative.

Figura 11. Indicele vulnerabilității la schimbări climatice, 2009.

Sursa: Banca Mondială, 2009.

Putem conchide că la capitolul resurse naturale poziția Moldovei este relativ medie și acestea la moment nu ar trebui să prezinte constrângeri majore pentru creșterea economică. Astfel, Moldova dispune un pământ foarte bun, iar resursele acvatice, cu toate că sunt relativ limitate, deocamdată nu reprezintă o constrângere esențială, nivelul de consum fiind semnificativ sub maximul utilizării din anii '80. Amplasarea geografică nu este tocmai favorabilă, dar nici ea nu este o constrângere majoră, ținând cont de deschiderea comercială și ponderea înaltă a comerțului internațional raportat la PIB. Stresul cauzat de schimbările climatice nu reprezintă nici el o constrângere majoră, Moldova fiind expusă mult mai moderat la riscurile respective. Însă în viitor, dacă nu vor fi luate măsuri de politică de rigoare, mai mulți din acești factori, precum deficitul de resurse de apă și/sau schimbările climatice, se pot transforma în constrângeri veritabile și care vor fi greu de contracarat.

4. Capitalul natural

Capitalul natural este o condiție esențială pentru dezvoltarea economică, acesta fiind și un subiect de studii în materie de teorie economică. Amplasarea geografică a țării, accesul la piețele externe și dotarea cu resurse naturale sunt factori determinanți ai dezvoltării economice a unui stat. Totodată, capitalul natural este unul din mai mulți factori complementari de producție și deficiențele sale afectează negativ rentabilitatea socială și, respectiv, diminuează rentabilitatea activității economice.

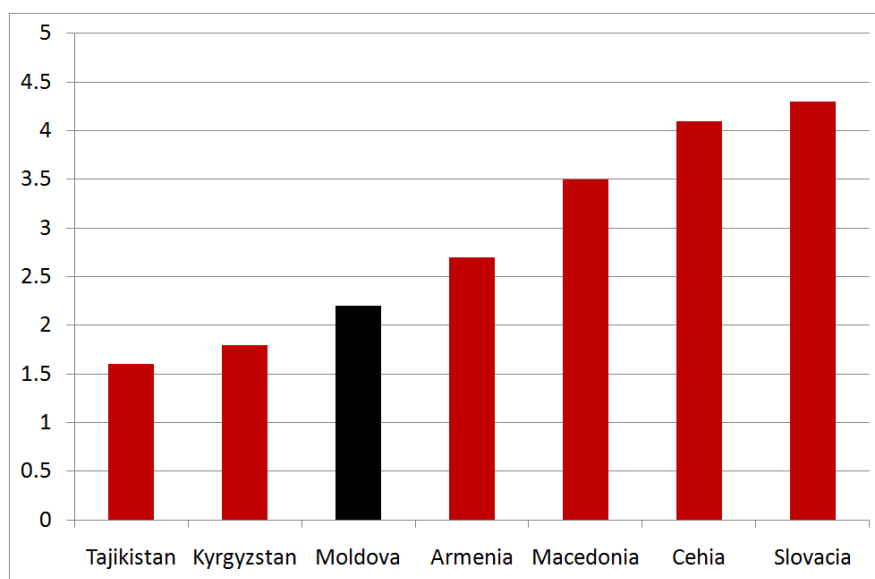
În prezentul capitol vom stăruia asupra unei abordări complexe a capitalului natural. Astfel, obiectul analizei noastre îl vor face:

- Plasamentul țării, care determină proximitatea față de arterele și piețele principale de transport;
- Dimensiunea „economică” a țării, care definește capacitatea țării de a exploata economiile de scară și de a asigura prin aceasta avantaje comparative cu țările vecine pe piața internă și externă;
- Dotarea cu resurse de bază, precum terenuri agricole și resurse acvatice;
- Vulnerabilitatea la schimbarea climei.

4.1. Plasamentul țării și dimensiunea pieței

În pofida mitului pe larg răspândit și pe larg acceptat în Republica Moldova, aceasta nu se bucură de un plasament strategic din punct de vedere economic, fiind înconjurată de uscat și amplasată la periferia principalelor artere de transport sau de schimburi comerciale. Astfel, Moldova are de a face cu un „blestem geografic” dublu. Pe de o parte, istoric, accesul la mare a jucat un rol-cheie în dezvoltarea economică și politică a țărilor. Pe de altă parte, mai multe state din Europa Centrală înconjugate de uscat au reușit să atenueze impactul negativ al lipsei accesului direct la mare valorificând amplasarea lor strategică în apropierea principalelor artere de transport și centre de dezvoltare economică (Cehia, de exemplu).

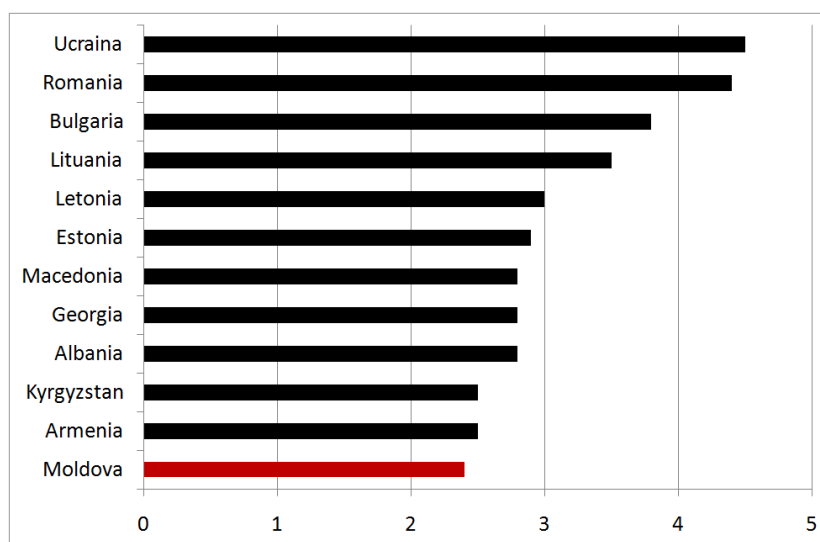
Așadar, dacă comparațiile internaționale sunt utile (chiar dacă greu de efectuat), unul din indicatorii care poate fi utilizat este indicele infrastructurii portuare calculat de World Economic Forum (WEF) (Figura 6). Datele comparate arată o poziție nefavorabilă a Moldovei în clasamentul regional, ea fiind devansată de toate țările europene comparate.

Sursa: World Economic Forum, Global Competitiveness Report 2010-2011.

Bineînțeles, plasamentul țării nu reprezintă unicul factor important și deficiențele sale pot fi compensate. Amplasarea geografică relativ nefavorabilă poate fi depășită compensată fie prin dimensiunea mare a pieței interne, fie prin deschiderea și participarea activă la schimburile comerciale internaționale. Din câte se poate de văzut, Moldova se poziționează extrem de slab la această componentă (Figura 7). Evident, indicele favorizează țările de dimensiuni mari și cu populații mai numeroase (care tind să aibă PIB-ul mai mare ca valoarea absolută), totuși Moldova este surclasată și de țările cu dimensiuni și populații mai modeste, și chiar cu venituri comparabile. Unica dimensiune la care Moldova se poziționează destul de favorabil este ponderea importurilor în PIB, și mai puțin favorabil în ceea ce privește ponderea exporturilor în PIB.

Figura 7. Indicele mărimii pieței, 2009

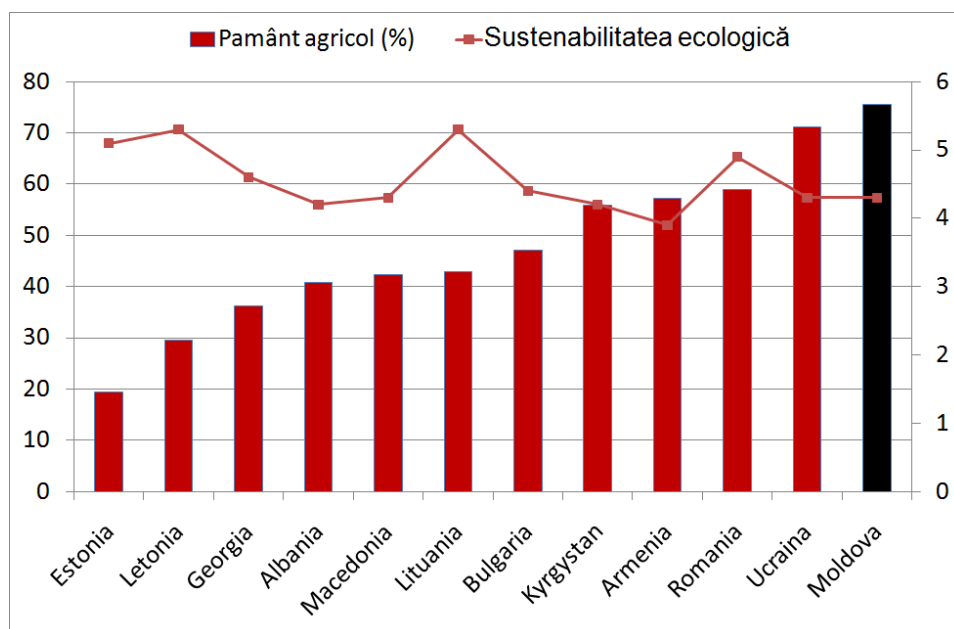
Sursa: World Economic Forum, Global Competitiveness Report 2010-2011.

4.2. Dotarea cu terenuri și resurse acvatice

Pământul și apă reprezintă resurse de bază necesare procesului de dezvoltare economică și care, spre deosebire de resurse minerale, sunt mai problematic de importat. Dacă e să ne referim la dotarea cu terenuri, atunci Moldova într-adevăr are cu ce se mândri.

Ca dotare cu terenuri agricole Moldova este liderul între țările comparate, însă având în același timp un indice de sustenabilitatea ecologică destul de mediu (Figura 8). Totodată, luând în considerație calitatea foarte bună a solurilor, avem aparența unui avantaj forte pentru Moldova. Dotarea cu terenuri într-adevăr este un avantaj, care însă trebuie tratat cu o anumită doză de realism. Calitatea solului în Moldova nu este excepțională la scară regională, Moldova fiind doar o parte mică din centura de cernoziom ce se întinde din sudul României până în nord-estul Ucrainei și mai departe, spre sudul Rusiei. Ținând cont de faptul că suprafață totală a terenurilor arabile în România și Ucraina este mult mai mare, este evident că aceste țări oferă importante avantaje comparative pentru investitorii agricoli care ținesc valorificarea unor suprafețe mari. În afară de aceasta, conform datelor naționale, terenurile agricole din Moldova se află într-un proces acut și persistent de degradare, cauzat în mare parte de factorul uman. Actualmente, aproximativ un sfert din suprafață totală a terenurilor agricole suferă de diferite forme de eroziune. În ultimele 3-4 decenii, calitatea solurilor a scăzut de la 70 la 63 de puncte, pe o scară de la 0 până la 100. Dacă să luăm în calcul că procesul de degradare s-a accelerat din mijlocul anilor '90, ne putem da seama că Moldova riscă pierderea acestui avantaj comparativ.

Figura 8. Dotarea cu terenuri agricole (axa din stânga, % din total suprafață) și sustenabilitatea ecologică.

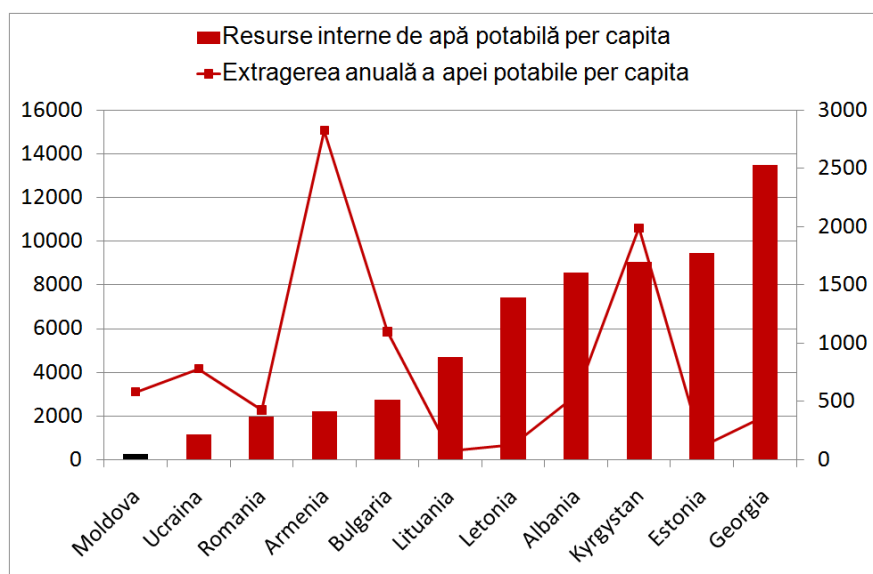

Sursa: World Economic Forum, Global Travel and Tourism Competitiveness Report, 2009.

Cu toate că este amplasată în zona cu clima temperată, resursele acvatice disponibile în Moldova sunt destul de modeste în comparație regională. Nu doar că resursele interne sunt foarte limitate, dar și volumul consumat al acestora cu mult depășește capacitățile interne (Figura 9). Mai mult decât atât, deficitul de apă care se observă în Moldova are și un profil regional clar, regiunile de sud și sud-est ale țării, economic dependente extrem de mult de agricultură, fiind prevalent afectate de acesta.

Declinul economic și procesele de restructurare economică au determinat reducerea utilizării resurselor acvatice. Astfel, în anii 2000 volumul utilizării a constituit cca. 76% față de anii '80. Însă, dezvoltarea economiei și modernizarea agriculturii vor implica în mod cert sporirea necesităților economice de resurse acvatice. Totodată, schimbările climatice care se vor face tot mai observate în viitor vor amplifica și mai mult dezavantajele Moldovei în acest context.

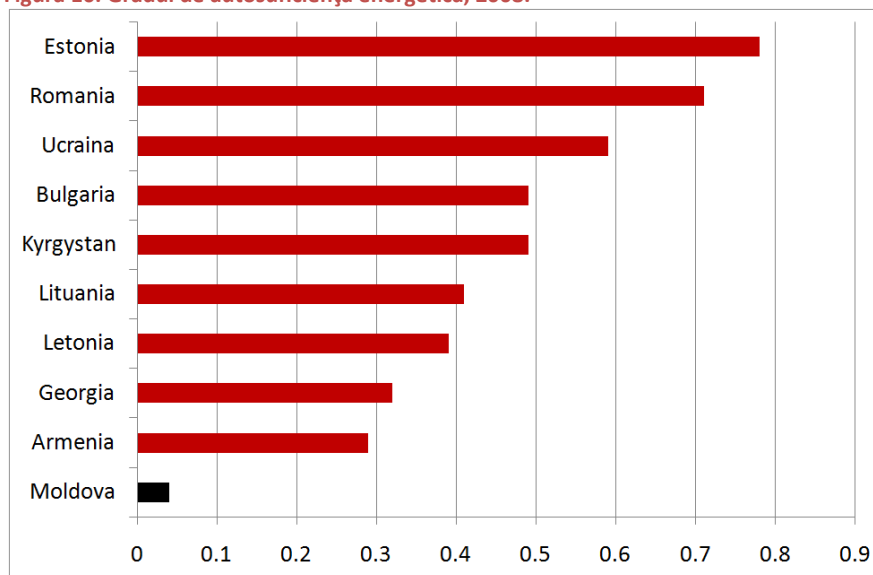
Figura 9. Capacitatea (axa stângă) și volumul consumat al apei potabile (axa dreaptă), m³/per capita/an.

Sursa: FAO, Aquastat.

Cu toate că am menționat rolul ambivalent al resurselor minerale și energetice în procesul de dezvoltare, totuși, ținând cont de evoluțiile prețului resurselor energetice principale și îngrijorările tot mai răspândite legate de securizarea și diversificarea ofertei de aceste resurse, merită de evidențiat și poziția Moldovei în acest context. Din păcate, comparațiile internaționale relevă poziția deloc favorabilă a țării noastre. Astfel, din perspectiva regională Moldova se prezintă ca o țară cu cea mai redusă autosuficiență energetică și acest lucru nu trebuie să scape atenției factorilor de decizie (Figura 10).

Figura 10. Gradul de autosuficiență energetică, 2008.

Sursa: Balanța Energetică, BNS

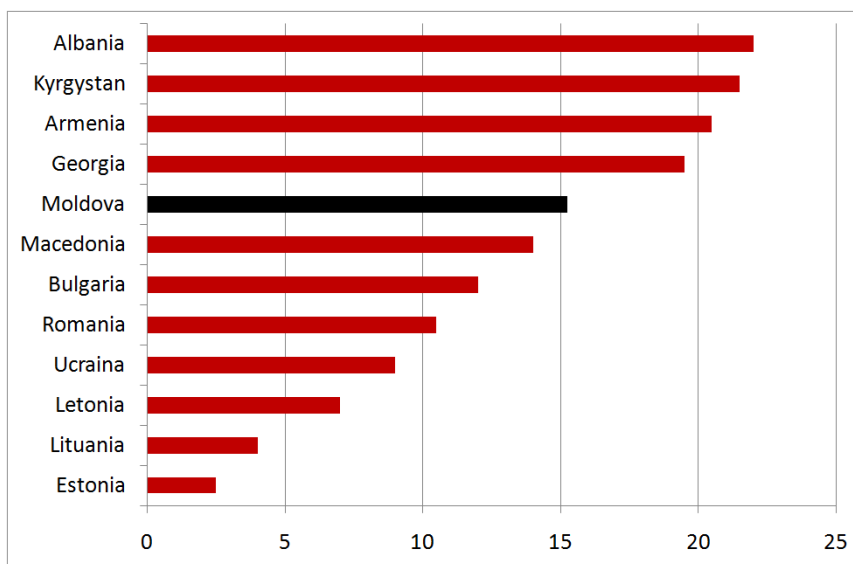
4.3. Condiții climatice și vulnerabilitatea la schimbarea climei

Schimbarea climei nu este doar un subiect de dezbatere „în vogă”, dar și o realitate tot mai prezentă în Republica Moldova. Intensificarea acestor schimbări va acutiza și mai mult fenomenele climatice extreme deja observate și poate aduce și unele noi provocări pe viitor. Cum a fost menționat, în pofida amplasării sale în zona climatică moderată, Moldova are resurse acvatice reduse, nu în ultimul rând din cauza precipitațiilor insuficiente, volumul anual al cărora descrește de la 615 la nord-vest până la 485 mm la sud-est. Toate acestea rezultă și în frecvența înaltă a secetelor, cu efecte adverse asupra economiei țării. De menționat, că frecvența și amploarea acestor secete se intensifică cu timpul, numai între 1990 și 2007 în Moldova fiind înregistrate nouă secete, ultima având efectele cele mai dezastruoase.

Proiecțiile climatice disponibile anticipează sporirea frecvenței fenomenelor naturale extreme. Astfel, în următorii 100 de ani media temperaturilor anuale în Moldova poate crește cu 4,1-5,4°C, acompaniată cu reducerea precipitațiilor (vara și toamnă). Concomitent, verile vor deveni tot mai toride. Aceste evoluții pot avea efecte dramatice asupra agriculturii, sănătății umane și societății în general.

Evident, toate țările din regiune sunt expuse acestui fenomen. Însă impactul poate fi diferit, atât din cauza variațiilor în gradul de expunere și sensibilitate la schimbările climatice, cât și ca rezultat al capacității de adaptare diferite. Prin combinarea acestor indicatori, Banca Mondială a compus indicele vulnerabilității la schimbările climatice. Din câte putem vedea (Figura 11), în comparație regională Moldova nici pe departe nu este cea mai vulnerabilă țară. Mai mult decât atât, grație expunerii relativ reduse la schimbări climatice, vulnerabilitatea ar fi fost mult mai mică dacă capacitatea de adaptare ar fi mai sporită, iar sensibilitatea mai redusă. Cu alte cuvinte, dacă Moldova ar dispune de mai multe resurse de apă și o infrastructură mai calitativă și ar fi mai puțin dependentă de agricultură, impactul potențial al schimbărilor climatice ar fi mult mai redus. În același timp, creșterea coeziunii societale, veniturilor și calității instituțiilor ar facilita adaptarea la schimbările inevitabile. În acest context, deficiențele majore pentru Moldova vin din interior, și nu din exterior, ceea ce ipotetic ar face mai ușoară adaptarea la schimbările negative.

Figura 11. Indicele vulnerabilității la schimbări climatice, 2009.

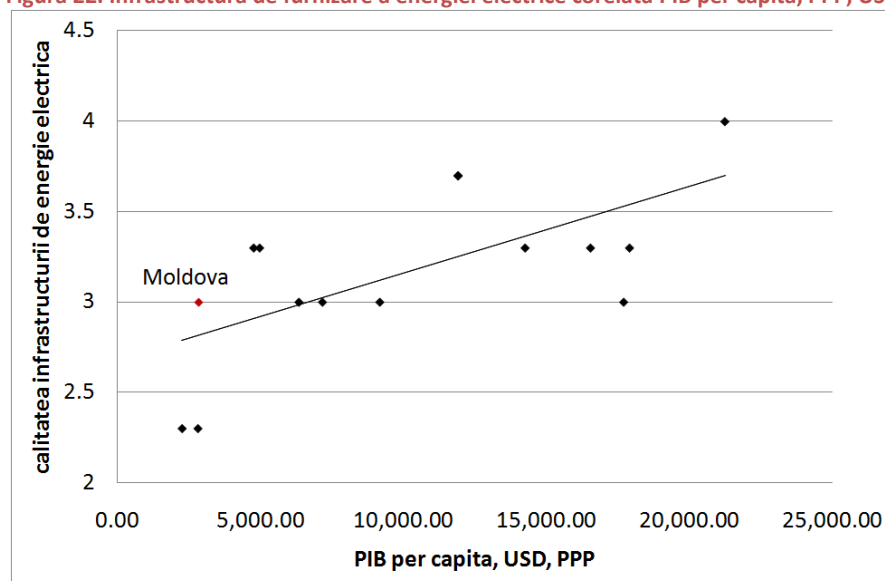
Sursa: Banca Mondială, 2009.

Putem conchide că la capitolul resurse naturale poziția Moldovei este relativ medie și acestea la moment nu ar trebui să prezinte constrângeri majore pentru creșterea economică. Astfel, Moldova dispune un pământ foarte bun, iar resursele acvatice, cu toate că sunt relativ limitate, deocamdată nu reprezintă o constrângere esențială, nivelul de consum fiind semnificativ sub maximum utilizării din anii '80. Amplasarea geografică nu este tocmai favorabilă, dar nici ea nu este o constrângere majoră, ținând cont de deschiderea comercială și ponderea înaltă a comerțului internațional raportat la PIB. Stresul cauzat de schimbările climatice nu reprezintă nici el o constrângere majoră, Moldova fiind expusă mult mai moderat la riscurile respective. Însă în viitor, dacă nu vor fi luate măsuri de politică de rigoare, mai mulți din acești factori, precum deficitul de resurse de apă și/sau schimbările climatice, se pot transforma în constrângeri veritabile și care vor fi greu de contracarat.

), are și cel mai redus grad de auto-suficiență de energetică. Aceasta din urmă este amplificată și de diversificarea limitată în ceea ce privește importul de gaze naturale (diversificarea lipsește) și energia electrică (noua lege liberalizează piața internă, dar opțiunile rămân limitate din cauza gradului redus de interconexiune cu sistemul european ENTSO-E). Ținând cont de aceste constrângeri, o importanță sporită o au calitatea și eficiența proceselor energetice din țară, adică capacitatea de a transporta și utiliza energia cu pierderi minime și productivitatea maximă.

Calitatea infrastructurii energetice corelează destul de strâns cu nivel de venituri (Figura 22). Această corelație plasează starea infrastructurii energiei electrice din Moldova peste linia de regresie, adică arată că, pentru asemenea nivel de venituri această infrastructură este dezvoltată mai mult decât suficient.

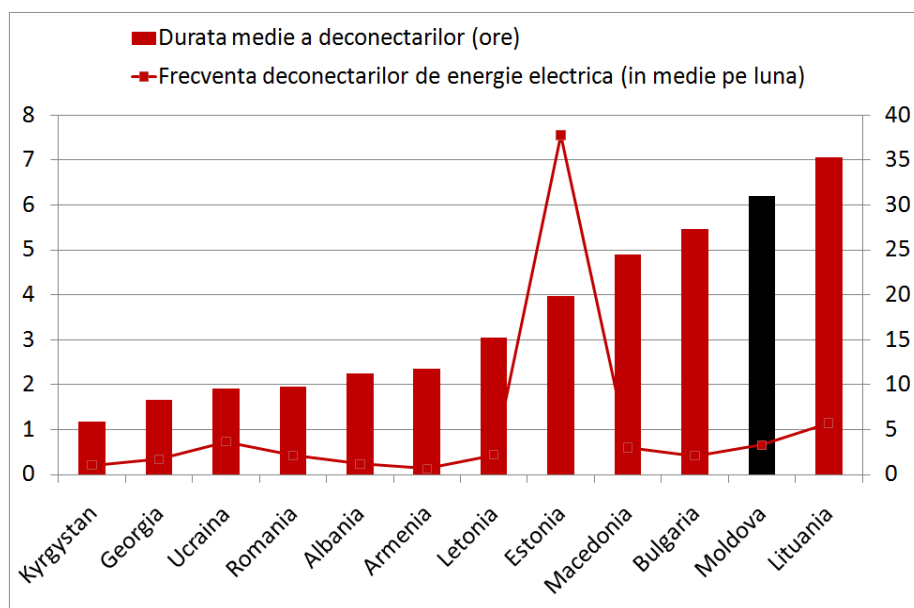
Figura 22. Infrastructura de furnizare a energiei electrice corelată PIB per capita, PPP, USD, 2009.

Sursa: EBRD, Transition Indicators; FMI.

Această ipoteză este coroborată într-o măsură oarecum moderată și de opiniile companiilor. Acestea arată că din perspectiva regională calitatea furnizării energiei electrice către companiile nu poate fi apreciată univoc. Pe de o parte, Moldova are un număr redus de deconectări ale energiei electrice, însă durata acestora este una din cele mai înalte în regiune (Figura 23).

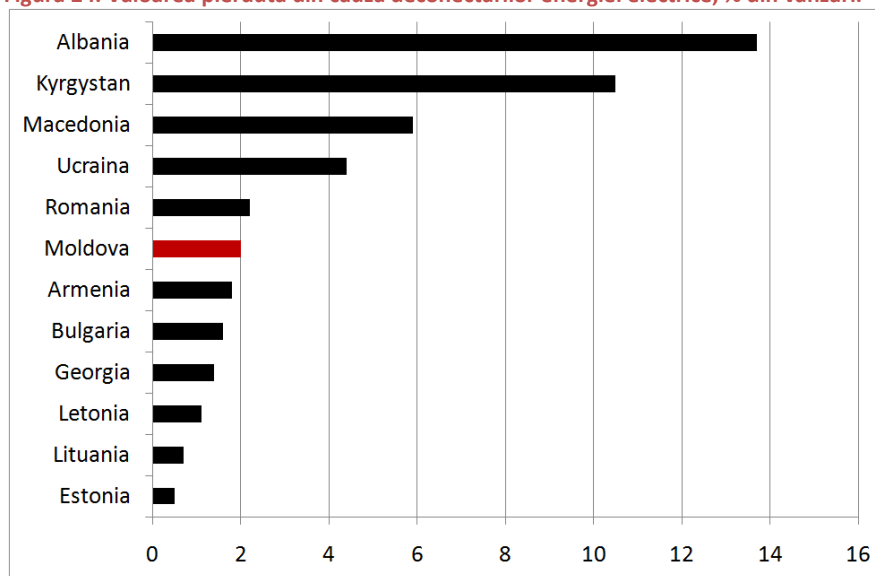
Figura 23. Frecvența (axa dreaptă) și durata medie a deconectărilor (axa stângă) electrice, 2009.

Sursa: Enterprise Survey, Banca Mondială, 2009.

Totuși, durata comparativ mare a deconectărilor nu rezultă în pierderi comparativ la fel de mari (Figura 24). Merită de menționat că, în ultimii ani companiile de distribuție au reușit să reducă semnificativ pierderile efective de transportare a energiei electrice de la peste 20% până la 13-14%²³.

Figura 24. Valoarea pierdută din cauza deconectărilor energiei electrice, % din vânzări.

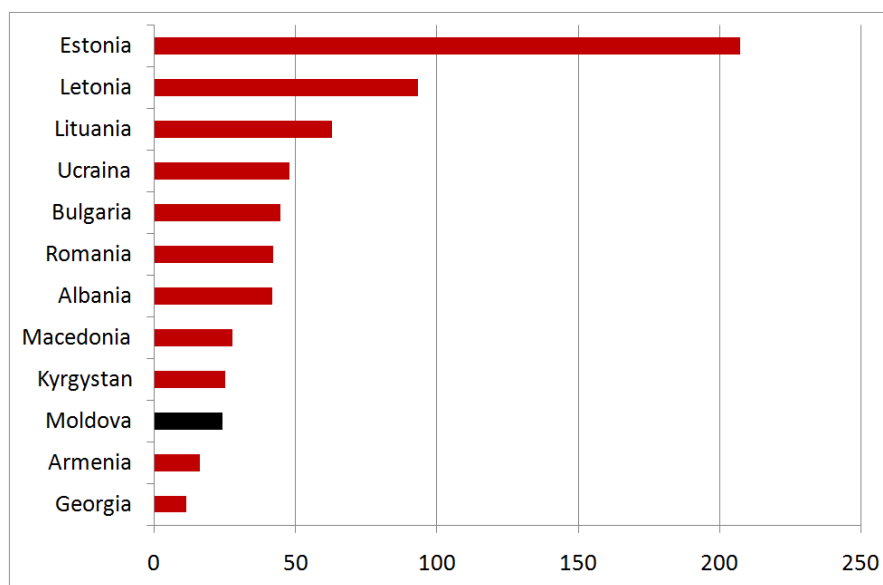

Sursa: Enterprise Survey, Banca Mondială, 2009.

În același timp companiile locale în comparație cu cele din alte țări din regiune întâmpină mult mai puține probleme în ceea ce privește conectarea la rețea (Figura 25).

Figura 25. Întârzieri în obținerea conexiunii la rețele de furnizarea energiei electrice, zile.

²³ ANRE, Raport anual de activitate pentru 2009, 2010.

Sursa: Enterprise Survey, Banca Mondială, 2009.

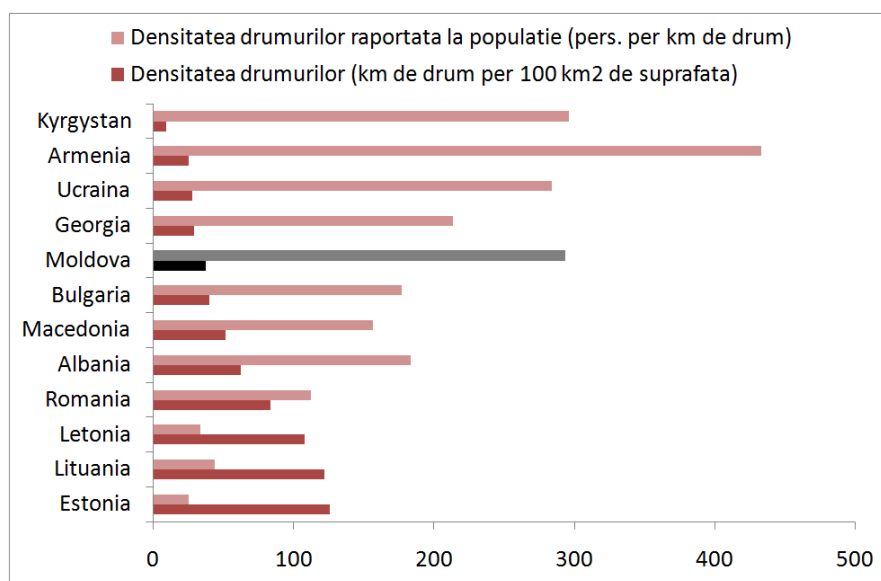
4.4. Infrastructura transporturilor terestre

În general, amplasarea geografică a Republicii Moldova favorizează dezvoltarea sectorului transportului rutier, mai ales a celui de mărfuri, datorită traversării teritoriului de către coridorul pan-european IX, din țările scandinave (Finlanda), până în Sud-estul Europei (Bulgaria și Grecia), dar și interconexiunii a 4 magistrale de importanță internațională E58 (Austria-Rusia), E577 (Polonia-România), E581 (România-Ucraina) și E583 (Bulgaria-Ucraina). Însă, după cum a arătat analiza comparativă generală la începutul acestui capitol, susținută și de opiniile companiilor care relevă că infrastructura transporturilor constituie o problemă majoră (**Error! Reference source not found.**), infrastructura transporturilor terestre apare ca o constrângere importantă.

În primul rând, această situație poate avea loc fie din cauza lipsei fizice a infrastructurii, fie din cauza calității proaste a acesteia. În al doilea rând, trebuie să vedem dacă situația respectivă este caracteristică pentru infrastructura rutieră sau feroviară, sau ambele.

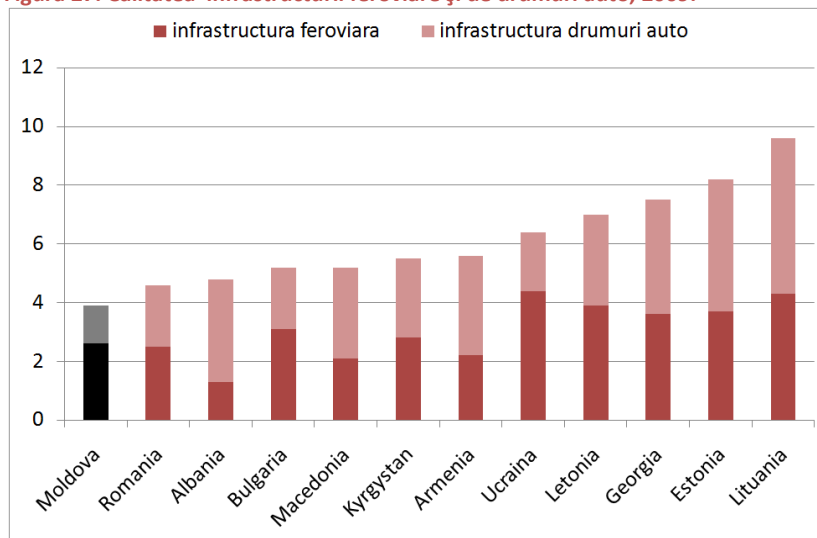
Să luăm de la început extinderea fizică a rețelei rutiere. Aceasta se înscrie în limitele regionale, atât în raport cu suprafața teritoriului, cât și în raport cu populație (Figura 26). Într-adevăr, ea nicidecum nu este cea mai mică între toate țările comparabile.

Figura 26. Densitatea drumurilor în raport cu suprafață și populație

Astfel aspecte de calitate sunt cele care trebuie să constituie preocupare majoră. Să vedem de la început cum se plasează în clasamentele internaționale Moldova la infrastructura feroviară și rutieră. Comparațiile regionale atestă o stare a infrastructurii diferită în aceste subsectoare (Figura 27). În clasamentul global privind infrastructura terestră țara noastră se plasează pe ultimul loc între cele comparate la capitolul infrastructurii rutiere, și la mijlocul seriei la capitolul infrastructurii feroviare.

Figura 27. Calitatea infrastructurii feroviare și de drumuri auto, 2009.

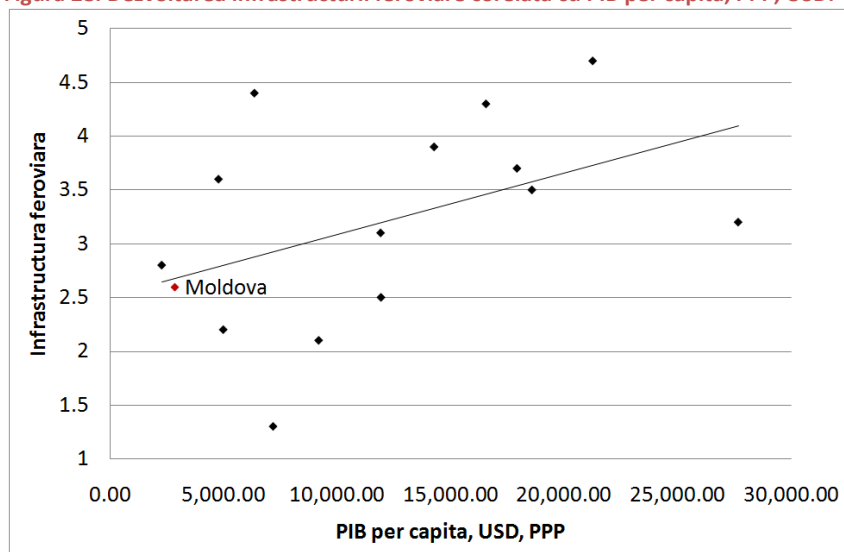

Sursa: Global Competitiveness Report 2010-2011, WEF.

Într-adevăr, corelația cu PIB per capita, arată și ea o situație dezavantajoasă în sectorul infrastructurii rutiere (Figura 28 și Figura 29). Dacă în cazul infrastructurii feroviare nivelul de dezvoltare a infrastructurii corespunde nivelului veniturilor, în cazul infrastructurii rutiere nivelul de dezvoltare a acesteia este mult sub nivelul de venituri din Moldova. Pentru Moldova este și va fi extrem de greu de

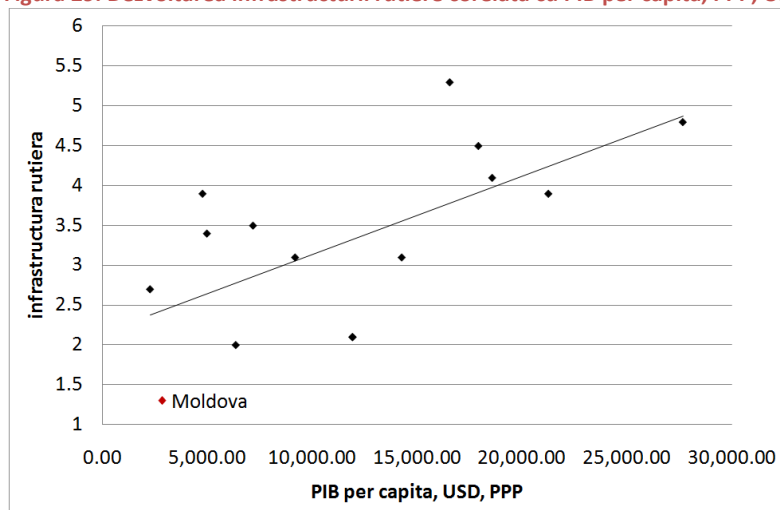
valorificat regimul său comercial deschis, amplasarea între UE și CSI și să atragă ISD fără o infrastructură rutieră calitativă.

Figura 28. Dezvoltarea infrastructurii feroviare corelată cu PIB per capita, PPP, USD.

Sursa: WEF, Global Competitiveness Index; IMF.

Figura 29. Dezvoltarea infrastructurii rutiere corelată cu PIB per capita, PPP, USD

Sursa: WEF, Global Competitiveness Index; IMF.

Calitatea proastă a drumurilor nu doar că frânează atât dezvoltarea sectorului de transport rutier, a serviciilor de logistică și a altora aferente sectorului dat, ci și diminuează atractivitatea Republicii Moldova ca zonă de tranzit pentru transportul rutier. Din acest punct de vedere, se poate afirma că lipsa investițiilor în infrastructura rutieră, mai ales în ceea ce privește reabilitarea drumurilor de tranzit, a făcut ca statele vecine să surclaseze și mai ușor Republica Moldova. În acest context, să menționăm că în România au demarat lucrările de reconstrucție a drumului european București–Brașov, iar Ucraina efectuează lucrări pe traseul Kiev–Cernăuți. Dacă Moldova nu se va grăbi să-și reabiliteze infrastructura

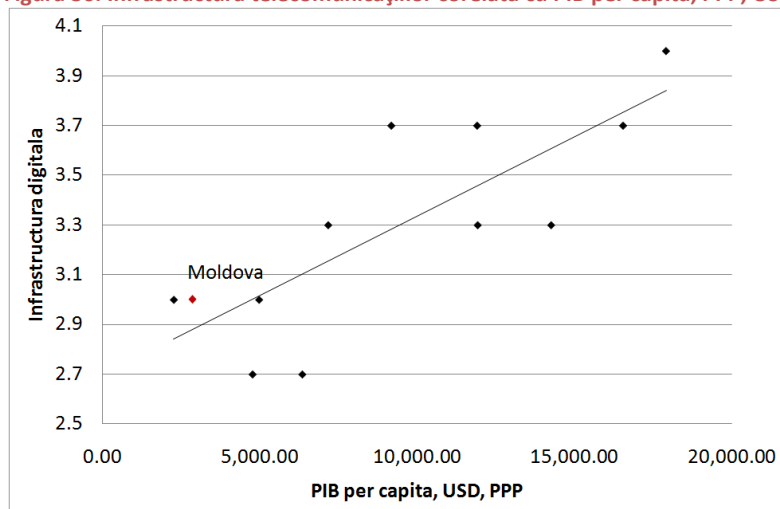
sa rutieră, punerea în exploatare a acestor rute în exploatare a acestor rute în țările vecine practic va izola Republica Moldova de coridoarele europene de transport.

4.5. Infrastructura digitală

În economia mondială contemporană tehnologiile informaționale nu doar au devenit un simbol al globalizării, dar și un instrument indispensabil de asigurare a competitivității pentru majoritatea covârșitoare a companiilor. Într-adevăr, capacitatea de a îmbrățișa și utiliza tehnologiile informaționale demonstrează și capacitatea unei economii de a se integra în circuitul economic regional și global.

Spre deosebire de tipurile tradiționale de infrastructură (precum infrastructura rutieră), Republica Moldova a fost aptă să se adapteze la ritmul schimbărilor în domeniul infrastructurii digitale și să aibă o performanță destul de solidă din perspectiva regională. Această ipoteză este confirmată de corelația strânsă între gradul de dezvoltare a infrastructurii telecomunicațiilor și venitul pe cap de locuitor (Figura 30). Din câte se poate de văzut, Republica Moldova are o infrastructura digitală mai dezvoltată decât ar presupune nivelul venitului său pe cap de locuitor. Cu alte cuvinte, infrastructura digitală pe care o posedă Moldova este caracteristică pentru țări cu venituri mai înalte decât cele ale Moldovei.

Figura 30. Infrastructura telecomunicațiilor corelată cu PIB per capita, PPP, USD.

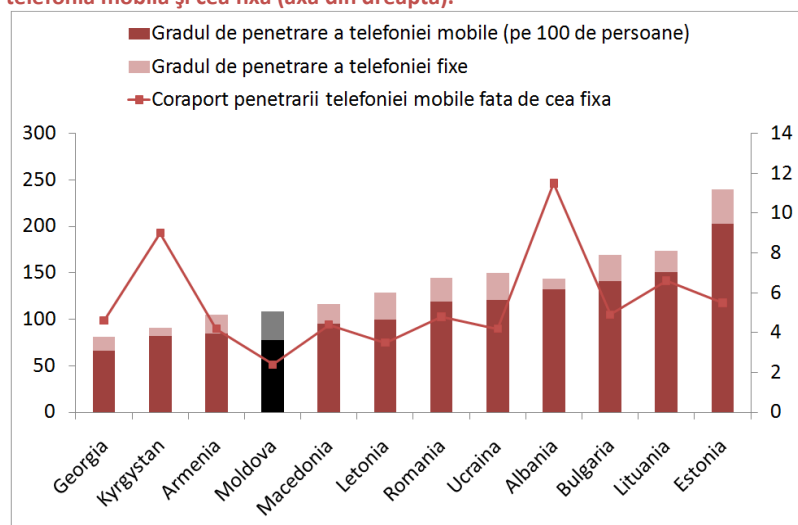

Sursa: BERD, Transition Indicators; FMI.

Totodată, credem că este util să ne uităm mai amănunțit la evoluția componentelor infrastructurii telecomunicațiilor și cum Moldova se plasează pe diferite dimensiuni ale epocii digitale. Această abordare relevă o imagine mai nuanțată asupra dezvoltării telefoniei în Moldova.

Din câte se poate de văzut pentru Moldova este caracteristică penetrarea relativ limitată a telefoniei mobile, care este parțial compensată de gradul înalt de penetrare a telefoniei fixe (Figura 31), care este una din cele mai înalte din regiune, Moldova fiind surclasată doar de Estonia.

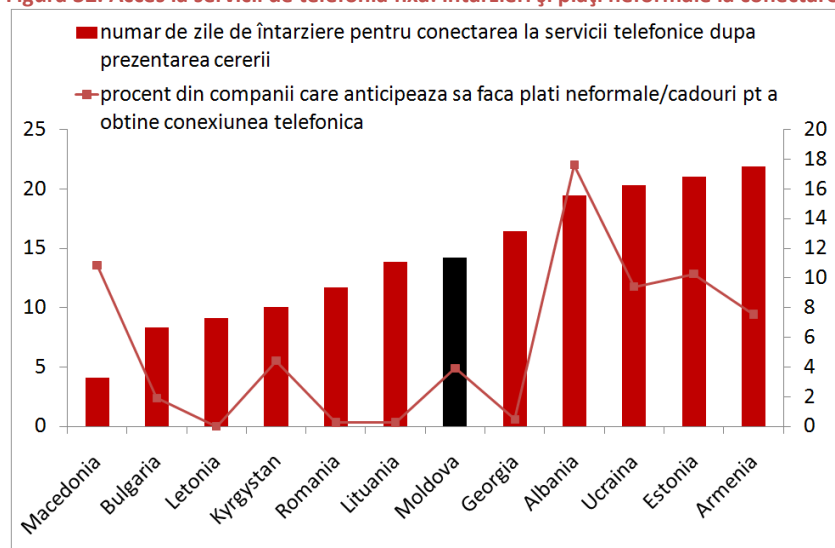
Figura 31. Gradul de penetrare a telefoniei mobile și fixe (axa din stânga, pe 100 de persoane) și coraport de penetrare între telefonie mobilă și cea fixă (axa din dreapta).

Sursa: International Telecommunication Union, 2009.

Totodată, nici accesul la telefonie fixă nu este foarte problematic, Moldova poziționându-se destul de favorabil la acest compartiment (Figura 32).

Figura 32. Acces la servicii de telefonie fixa: întârzieri și plăți neformale la conectarea.

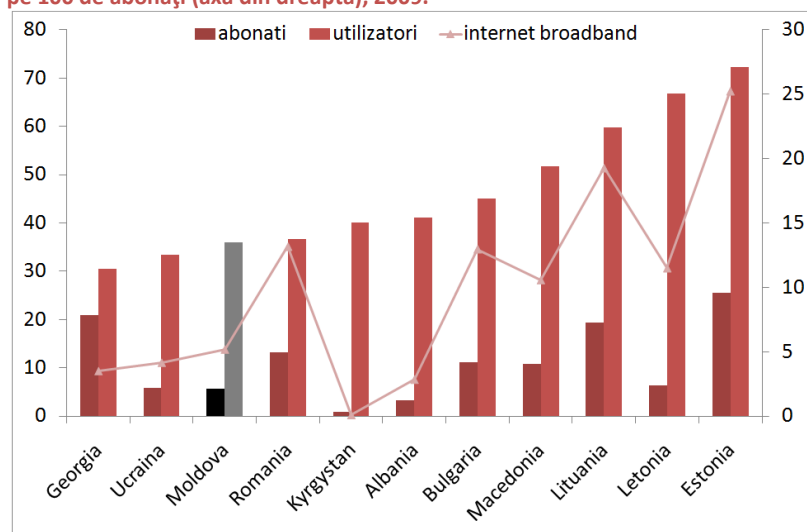

Sursa: Enterprise Survey, Banca Mondială, 2009.

O altă dimensiune extrem de importantă a revoluției informaționale este internetul, în acest sens este important de văzut dacă penetrarea acestuia este suficientă în Moldova și creează premise necesare pentru incorporarea acestuia în țesutul economic al țării. Și la capitolul penetrării internetului Moldova

se poziționează destul de favorabil față de categoria țărilor comparabile de regiune, însă are handicap destul de important față de țările-țintă. Aceste diferențe sunt cele mai evidente la penetrarea internetului broadband, la care discrepanțele sunt mai mult decât duble (Figura 33).

Figura 33. Gradul de penetrare a internetului, abonați și utilizatori pe 100 de persoane (axa din stânga), internet broadband pe 100 de abonați (axa din dreapta), 2009.

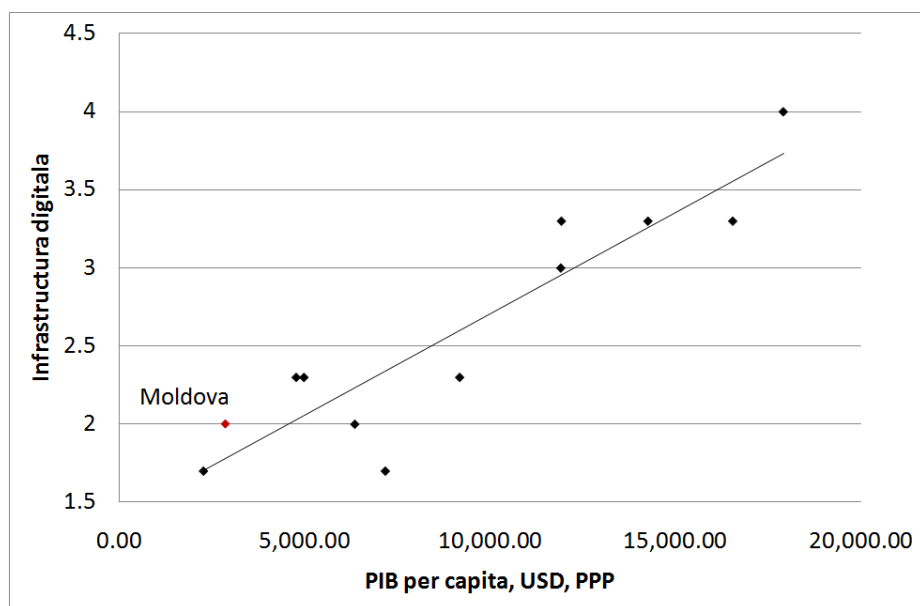

Sursa: International Telecommunication Union, 2009.

4.6. Infrastructura de furnizare a apei

Furnizarea apei într-o manieră sigură și în conformitate cu standardele Organizației Mondiale a Sănătății este un alt domeniu problematic pentru Moldova. Cu toate că situația în Moldova aparent nu este cea mai proastă, ea având indicatorii medii pentru categoria țărilor comparabile. Chiar mai mult, corelația arată că asemenea nivel de stare de lucruri în sector este caracteristică pentru țări cu venit ceva mai înalt pe cap de locuitor (Figura 34).

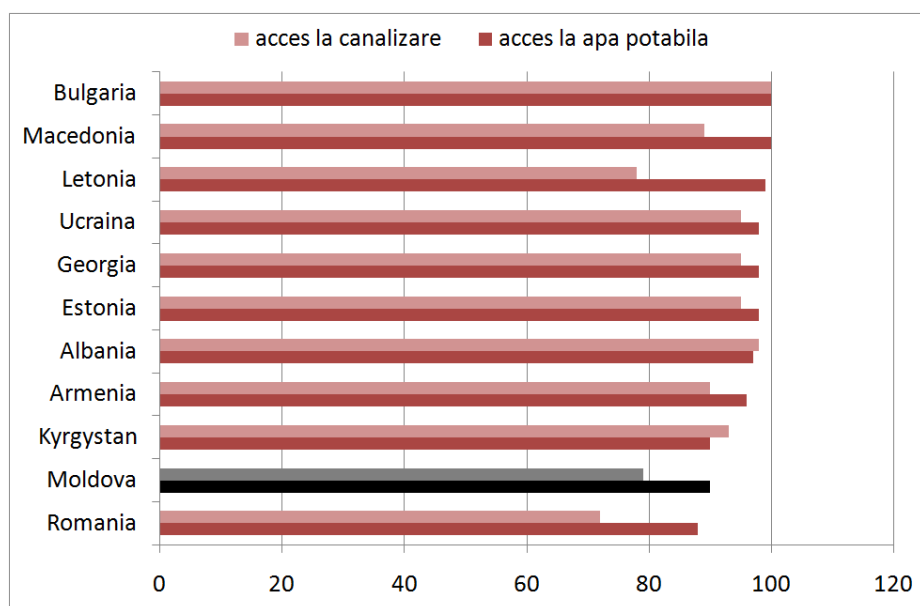
Figura 34. Infrastructura de furnizare a apei și de canalizare în coraport cu PIB pe cap de locuitor, PPP, USD, 2009.

Sursa: EBRD transition indicators, IMF.

Totuși, o privire mai atentă evidențiază o imagine deloc îmbucurătoare. Astfel, în ceea ce privește accesul la servicii de furnizare de apă și canalizare calitative și sigure din punct de vedere al sănătății umane, Moldova se plasează iarăși la coada clasamentului (Figura 35).

Figura 35. Accesul la servicii de furnizare a apei și de canalizare, 2008.

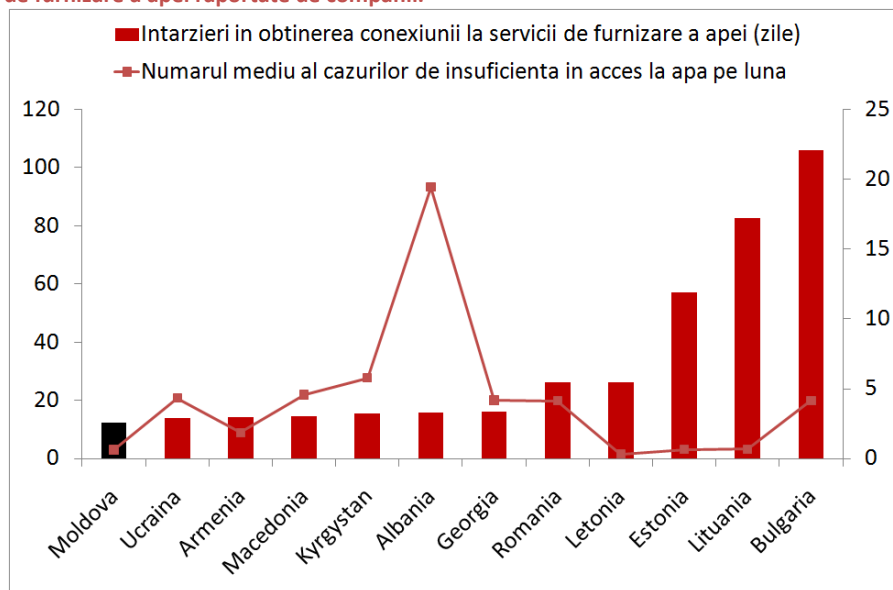
Sursa: World Health Statistics 2008, WHO.

De fapt situația poate fi și mai descurajantă. Astfel, datele naționale arată că accesul la servicii de furnizare a apei și de canalizare este asigurat doar pentru 88,4% și 77,7% a populației urbane, situația în mediul rural fiind și mai tristă: 25,7% și 5,3%²⁴.

În același timp, chiar dacă acces la aceste servicii apare limitat în profil teritorial, nu putem spune că aceasta ar servi drept o problemă majoră pentru companiile din Moldova (Figura 36). Dimpotrivă, companiile se ciocnesc de numărul cel mai redus de deconectări și termeni între cei mai reduși de conectare la aceste servicii. Astfel, chiar dacă la capitolul accesului general la servicii de furnizare a apei Moldova are una din cele mai slabe poziții, aceasta situație nu apare ca un obstacol major în activitatea companiilor moldovenești. Totuși, pe termen mai lung această situație se poate transforma în constrângere și astfel merită o atenție sporită pe viitor.

²⁴ Datele privind deprivarea localităților 2008, Ministerul Economiei și Comerțului al Republicii Moldova.

Figura 36. Întârzieri în obținerea (axa din stânga) și numărul cazurilor de insuficiență (axa din dreapta) în accesul la serviciile de furnizare a apei raportate de companii.

Sursa: Enterprise Survey 2009, Banca Mondială.

În concluzie capitolului dedicat infrastructurii putem menționa că problemele cele mai serioase se observă la capitolul infrastructurii de transport. În linii mari infrastructura energetică nu constituie o constrângere majoră pentru creșterea economică în Republica Moldova, majoritatea indicatorilor comparați atestă o situație relativ favorabilă. Totuși, există două momente care merită o atenție specială din partea factorilor de decizie: securitatea și diversificarea furnizării și eficiența energetică. Într-o lume a resurselor energetice tot mai scumpe și în contextul (geo)politizării crescânde a accesului la resurse energetice, Moldova trebuie să se concentreze pe liberalizarea pieței interne și diversificarea opțiunilor de conectare la fluxurile regionale de energie, nemaivorbind de dezvoltarea propriilor capacități de producere a energiei electrice.

La capitolul infrastructurii de telecomunicații Moldova nu se ciocnește cu constrângeri majore, ea fiind printre liderii în cadrul categoriei țărilor comparabile. Totodată, în comparație cu infrastructura fizică în marea parte moștenită de la Uniunea Sovietică și care a fost menținută și dezvoltată cu resurse publice și sub „ghidarea” publică, infrastructura telecomunicațiilor care în multe privințe a fost dezvoltată de la zero, interferențele la nivel politic din partea statului au fost limitate, iar resursele financiare care au alimentat această dezvoltare au fost private și de multe ori de peste hotare.

În final, analiza constrângerilor evidențiază infrastructura terestră, și în particular calitatea infrastructurii rutiere, drept o constrângere majoră pentru creșterea și dezvoltarea economică a Republicii Moldova. În toate comparațiile regionale Moldova este surclasată de majoritatea țărilor din toate categoriile de comparație. Persistența acestei stări de lucruri va împiedica nu doar integrarea economiei moldovenești

în cea regională și mondială și va știrbi extrem de puternic din atractivitatea investițională a acesteia, dar și va afecta foarte grav dezvoltarea internă și mobilitatea socială a cetățenilor acestei țări.

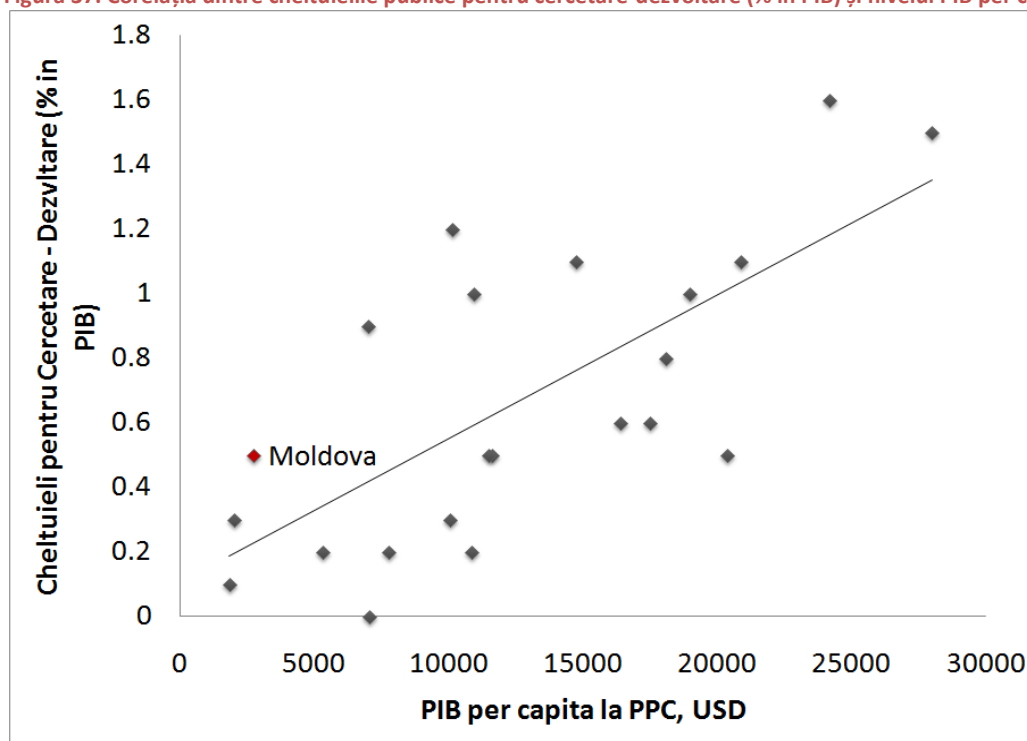
5. Inovații și Competitivitate

Competitivitatea unei țări depinde de gradul în care aceasta este capabilă să introducă produse și tehnologii noi, să-și diversifice producția și exporturile, avansând totodată gradul de sofisticare a acestora. Pentru ca gradul de competitivitate a țării să progreseze este nevoie de investiții în activitatea de cercetare-dezvoltare, astfel ca aceasta să răspundă rapid la necesitățile în permanentă schimbare ale pieții. În continuare analizăm procesul de cercetare și dezvoltare în Republica Moldova, modalitatea în care acesta este organizat, răspunde necesităților pieții și contribuie la creșterea competitivității țării.

5.1. Activitatea de Cercetare – Dezvoltare

Fiind o țară slab dezvoltată, Moldova alocă relativ mai mult pentru finanțarea activității de cercetare-dezvoltare decât țările din aceeași categorie de venit (Figura 37).

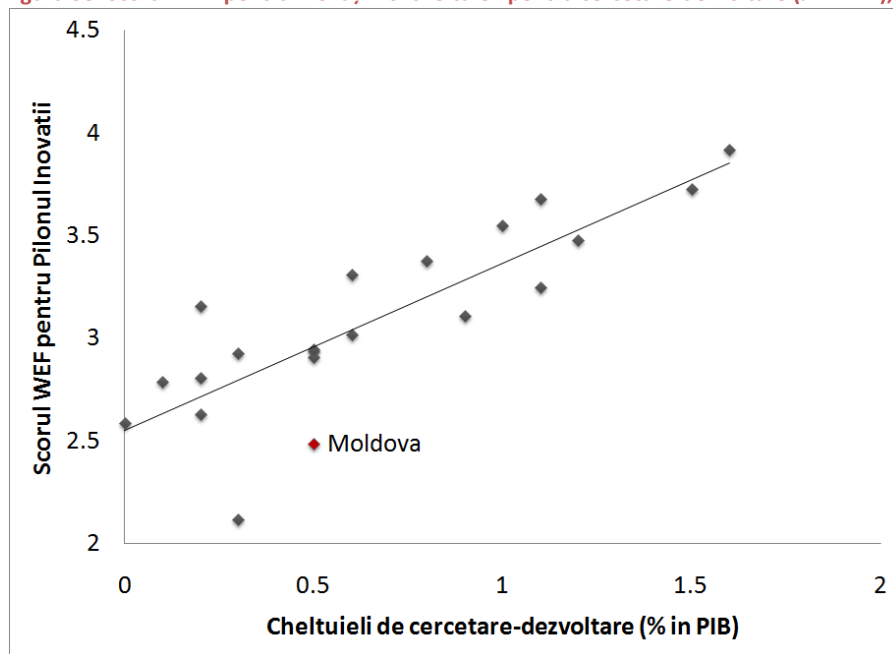
Figura 37. Corelația dintre cheltuielile publice pentru cercetare-dezvoltare (% în PIB) și nivelul PIB per capita la PPC, 2007

Sursa: World Development Indicators, WB, World Economic Outlook, FMI

În pofida resurselor relativ mari alocate pentru cercetare-dezvoltare, Moldova se poziționează destul de rău în ratingul World Economic Forum la pilonul „Inovații” (din cauza altor componente la care performanțele Moldovei sunt foarte slabe), obținând un scor mult mai jos decât ar fi de așteptat pentru nivelul respectiv al investițiilor (Figura 38).

Figura 38. Scorul WEF pentru Inovații vs. cheltuieli pentru cercetare-dezvoltare (% în PIB), 2009

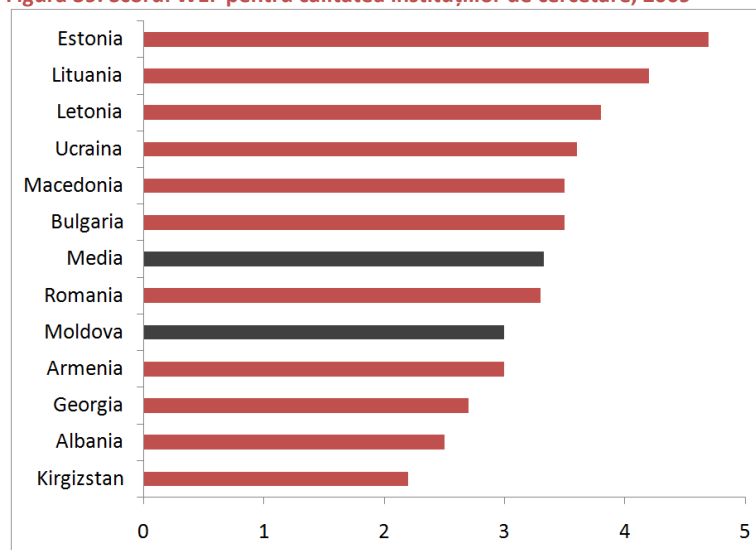
Sursa: Global Competitiveness Report, WEF, World Development Indicators, WB

Performanța atât de joasă poate fi explicată prin calitatea utilizării investițiilor și prin organizarea procesului de cercetare-dezvoltare în Moldova. Academia de Științe și institutele subordonate acestora sunt unicii beneficiari ai fondurilor bugetare destinate pentru cercetare-dezvoltare. De asemenea, ele sunt și unicele instituții în care este concentrat procesul de cercetare-dezvoltare, sectorul privat și universitățile având un rol minor în acest proces. Totodată, experiența altor state sugerează că rezultate mai bune ale activității de cercetare-dezvoltare și aplicabilitatea mai înaltă a invențiilor sunt obținute în sectorul privat. Aceasta se explică prin faptul că sectorul privat tinde să răspundă necesităților pieței și este interesat în rentabilitatea înaltă a investițiilor finanțate din resurse proprii.

Dar investițiile private în inovații în Republica Moldova sunt aproape nule, parțial și din cauza structurii economice – a ponderii mari a serviciilor în PIB (și anume comerț și deservire). Cheltuielile pentru cercetare-dezvoltare sunt de obicei foarte mari și nu întotdeauna se recuperează. Puține întreprinderi pot să-și permită asemenea investiții, majoritatea activând în condiții de rentabilitate scăzută. În același timp, modalitatea de finanțare de către stat a activității de cercetare-dezvoltare face practic imposibilă obținerea resurselor bugetare pentru cercetare-dezvoltare de către sectorul privat. În acest fel, activitățile de cercetare-dezvoltare sunt concentrate în mâinile unui singur actor public, care nu întotdeauna este capabil și are interesul de a răspunde necesităților pieței.

Mai mult ca atât, și calitatea acestor instituții lasă de dorit. În pofida creșterii investițiilor în sector și a modernizării parțiale a acestora, calitatea instituțiilor de cercetare în Moldova nu s-a schimbat din 2007 și este mai joasă decât media în regiune (Figura 39).

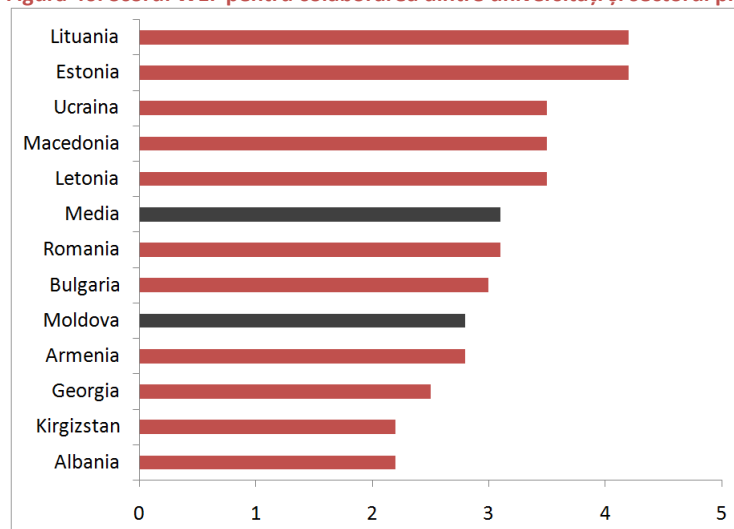
Figura 39. Scorul WEF pentru calitatea instituțiilor de cercetare, 2009

Sursa: Global Competitiveness Report, WEF

În țările dezvoltate, în afara sectorului privat în activitatea de cercetare-dezvoltare sunt implicate centrele universitare, care sunt finanțate parțial din bugetul de stat și parțial din resurse private ale companiilor cu care colaborează. În Moldova practic lipsește o asemenea schemă de finanțare, doar câteva universități având laboratoare de cercetare, iar cazurile de colaborare a acestora cu sectorul privat în Moldova sunt mai degrabă excepții, ceea ce se reflectă și în scorul mic al WEF pentru nivelul de colaborare a universităților cu sectorul privat (Figura 40).

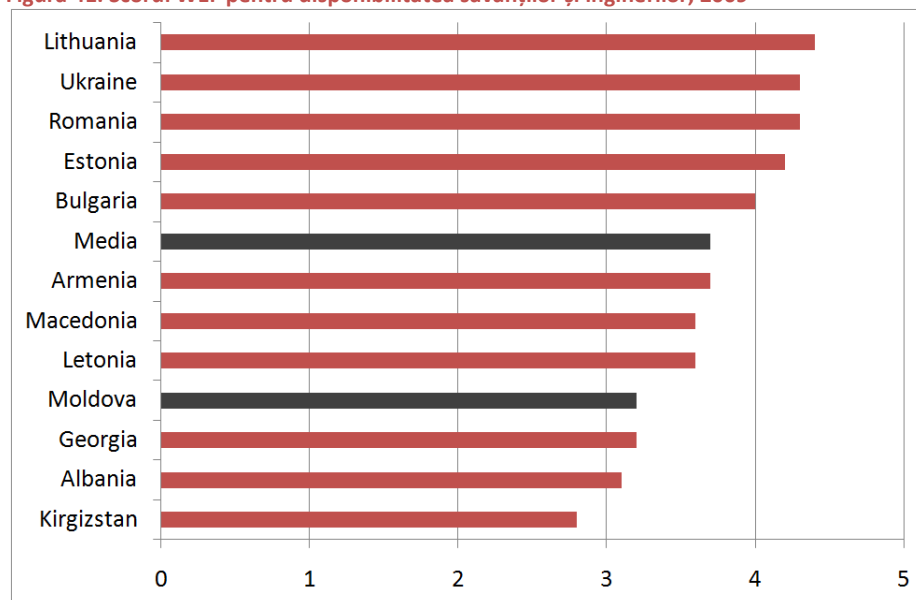
Figura 40. Scorul WEF pentru colaborarea dintre universități și sectorul privat în domeniul de cercetare-dezvoltare, 2009

Sursa: Global Competitiveness Report, WEF

Aceasta este problema majorității statelor similare și reflectă organizarea proastă a procesului de cercetare-dezvoltare și, într-o anumită măsură, calitatea în scădere a studiilor superioare și schimbarea preferințelor pentru domeniile de studii la universități (cu o creștere a cererii pentru domeniile sociale, și scăderea acestora pentru studii tehnice). În așa fel, și numărul de savanți și ingineri s-a diminuat pe parcursul ultimelor două decenii, scorul WEF acordat Moldovei pentru disponibilitatea savanților fiind mai mic decât media regională (Figura 41).

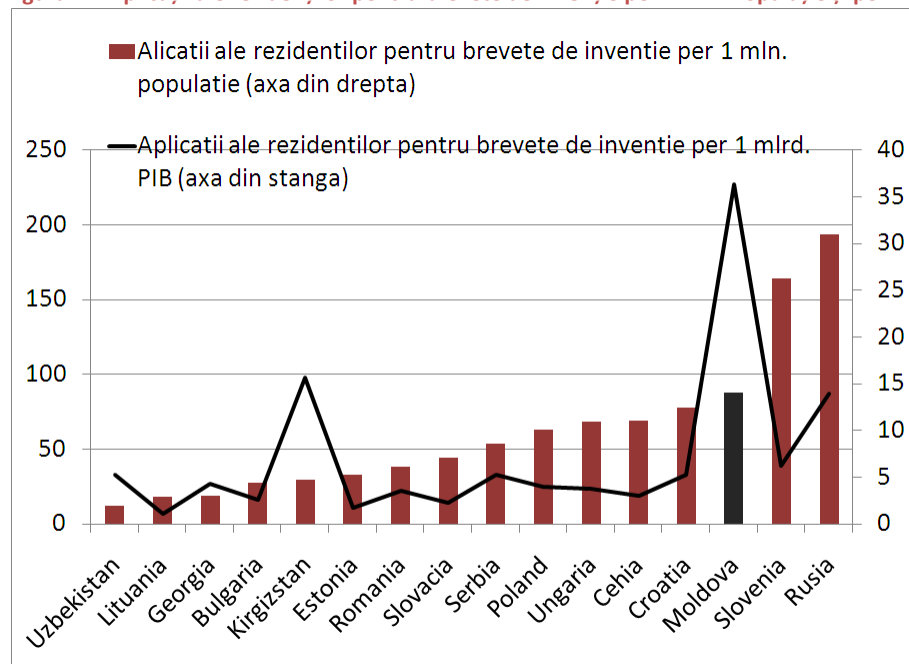
Figura 41. Scorul WEF pentru disponibilitatea savanților și inginerilor, 2009

Sursa: Global Competitiveness Report, WEF

Surprinzător, dar în pofida indicatorilor nefavorabili pentru activitatea de inovații a Moldovei, țara noastră se află printre lideri în ceea ce privește aplicațiile rezidenților pentru brevete de invenție corelate cu mărimea economiei (Figura 42). Totuși, în ceea ce privește numărul brevetelor acordate per 1 mln. populație Moldova se plasează foarte jos. De asemenea, aplicabilitatea invențiilor, care indică gradul în care invențiile răspund necesităților pieții, este redusă în contextul în care implicarea sectorului privat în activitatea de cercetare-dezvoltare este foarte joasă.

Figura 42. Aplicații ale rezidenților pentru brevete de invenție per 1 mln. Populație și per 1 mlrd. PIB

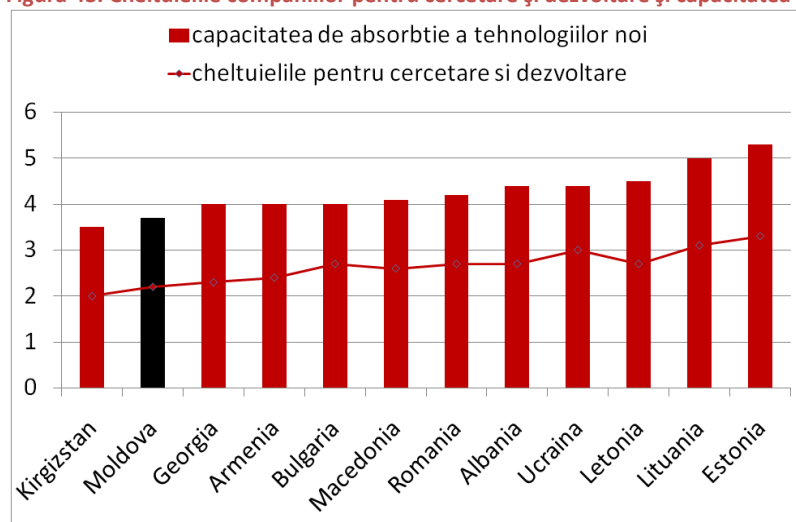
Sursa: WIPO

5.2. Inovațiile la nivelul întreprinderilor

Capacitatea de a inova și absorbi inovațiile reprezintă un element-cheie pentru competitivitatea companiilor. Vom încerca să măsurăm această capacitate a companiilor prin intermediul câtorva indicatori. În primul rând, ne vom uita la cheltuielile companiilor pentru cercetare și dezvoltare și la absorbția noilor tehnologii de către acestea. În al doilea rând, vom analiza cât de capabile și interesate sunt companiile să preia noile tehnologii de peste hotare și cât de „inovative” sunt din puncte de vedere tehnologic investițiile străine directe (ISD) ce vin pe piețele gazdă.

Din câte putem vedea din Figura 43, companiile din Moldova se poziționează extrem de nefavorabil față de țările din toate categoriile de comparație. Menținând asemenea trend, companiile moldovenești riscă să se blocheze în nișa produselor cu valoarea adăugată și input tehnologic redus, în care competiția globală și regională este cea mai acerbă și profiturile relativ reduse.

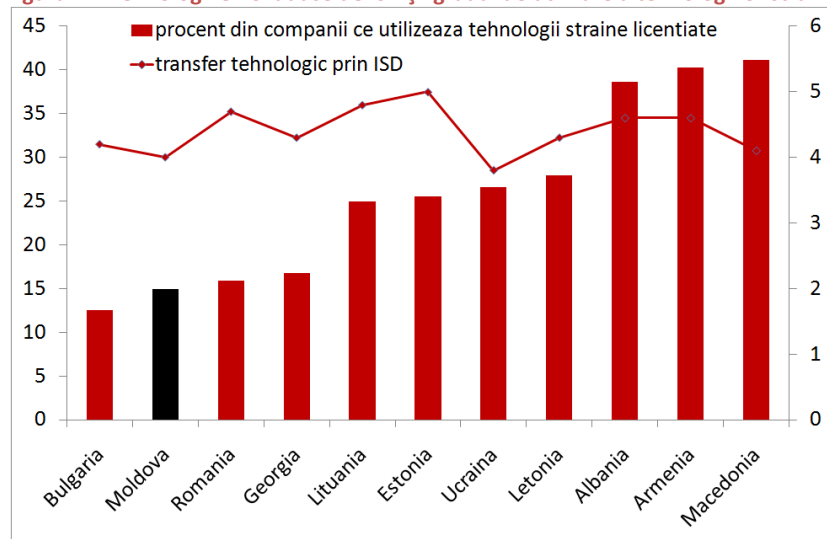
Figura 43. Cheltuielile companiilor pentru cercetare și dezvoltare și capacitatea lor de absorbție a tehnologiilor noi, 2009.

Sursa: Global Competitiveness Report 2010-2011, WEF.

Chiar dacă cheltuielile companiilor locale pentru cercetare și dezvoltare sunt reduse, acest dezavantaj poate fi depășit fie prin preluarea tehnologiilor licențiate străine, fie prin atragerea investițiilor străine directe care ar aduce cu sine și tehnologii moderne avansate. Din păcate, Moldova are una din cele mai dezavantajoase poziții la utilizarea tehnologiilor străine licențiate, iar ISD ce vin în țară aduc cu sine într-o proporție comparativ redusă tehnologii noi (Figura 44).

Figura 44. Tehnologiile noi aduse de ISD și gradul de utilizare a tehnologiilor străine licențiate de companiile locale, 2009.

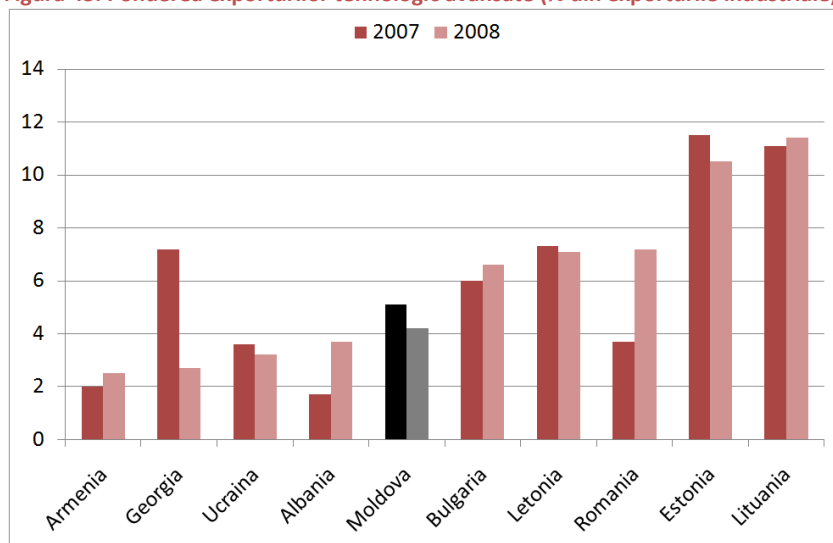

Sursa: Global Competitiveness Report 2010-2011, WEF; Enterprise Survey 2009, Banca Mondială.

Asemenea prestație dezamăgitoare a companiilor la capitolul inovații și absorbție de tehnologii noi se reflectă într-o anumită măsură în performanța exporturilor. Exporturile moldovenești sunt în medie mai puțin avansate tehnologic decât exporturile țărilor „țintă” și majorității țărilor „vecine” (Figura 45). Totodată, Moldova este unul din puținele cazuri în care ponderea exporturilor tehnologic avansate s-a

micșorat în 2008 față de anul precedent. În afară de aceasta, raportul comercial al Moldovei s-a micșorat practic de două ori față de 1996²⁵.

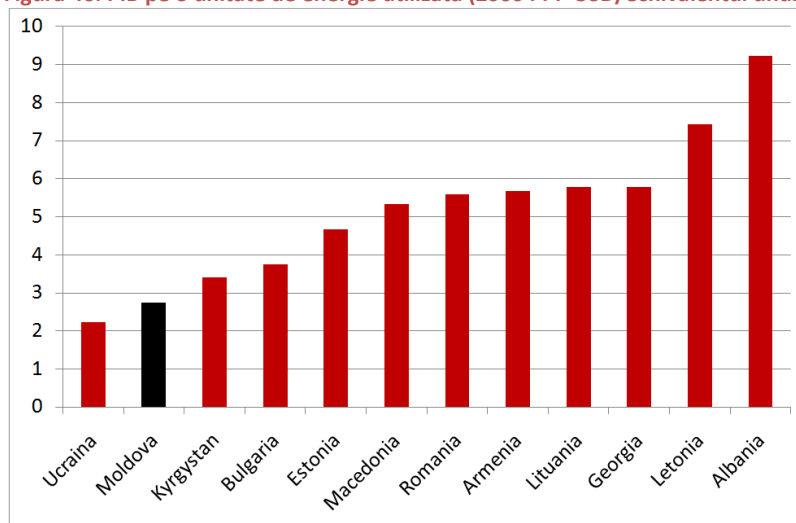
Figura 45. Ponderea exporturilor tehnologic avansate (% din exporturile industriale), 2007-2008

Sursa: World Development Indicators database, Banca Mondială.

Un alt aspect extrem de important al competitivității este eficiența cu care companiile utilizează energia. Comparațiile regionale arată că eficiența energetică la nivel de economie este extrem de redusă, Moldova utilizându-și această resursă prețioasă foarte ineficient (Figura 46). După cum se poate vedea din figură, cu aceeași cantitate de energie în Moldova se produce aproape de două ori mai puțin decât în medie în țările din regiune.

Figura 46. PIB pe o unitate de energie utilizată (2000 PPP USD/echivalentul unui kg de petrol), 2007.

Sursa: World Development Indicators, Banca Mondială, 2009.

²⁵ Economist Intelligence Unit database. Comparațiile internaționale nu a fost posibil de făcut din cauza lipsei datelor pentru majoritatea țărilor relevante.

Ineficiența în utilizarea energiei în Moldova este alarmantă în contextul tendințelor de scumpire a resurselor energetice pe piețele globale. Într-o economie mică și deschisă, extrem de dependentă de importul energiei, eficiența energetică, atât în sectorul de producere, cât și cel rezidențial, poate înlesni calea spre o competitivitate sporită.

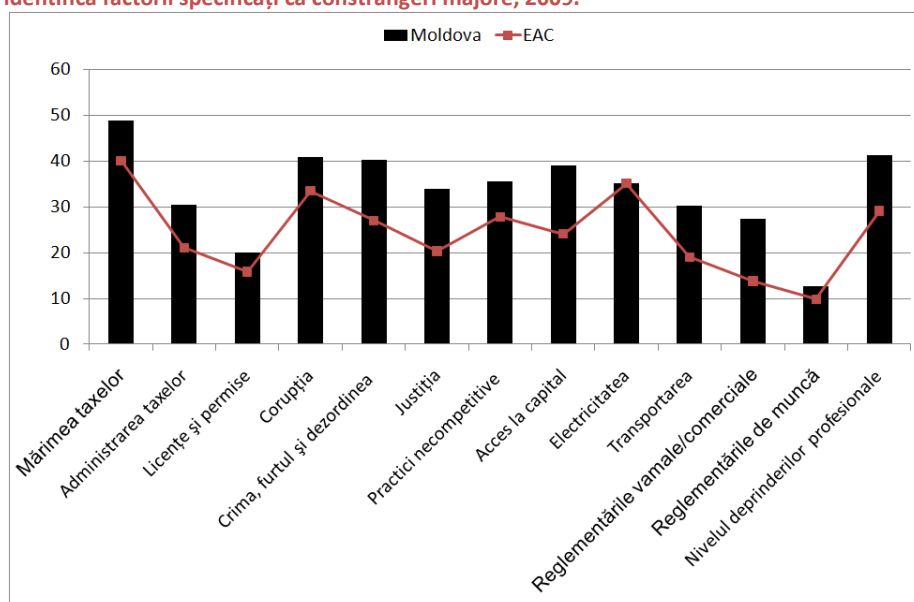
În concluzie, putem menționa că Republica Moldova investește în cercetare-dezvoltare mai mult comparativ cu statele aflate la același nivel de dezvoltare, dar resursele nu sunt cheltuite rațional, procesul de cercetare-dezvoltare fiind concentrat în institutele subordonate Academiei de Științe. Neimplicarea sectorului privat și a centrelor universitare în procesul inovațional determină aplicabilitatea redusă a invențiilor și regresul în nivelul de competitivitate a țării. Dar gradul redus de inovație la nivel de companie, încă nu constituie o constrângere majoră pentru creșterea economică, lucru confirmat și de ponderea relativ înaltă față de țările „similare” a exporturilor tehnologice avansate, și această deficiență poate fi parțial depășită prin transferul tehnologic, proces care trebuie promovat și facilitat.

6. Climatul de afaceri

Climatul de afaceri este o premiză extrem de importantă pentru creșterea și modernizarea economică, reprezentând condițiile în care agenții economici își desfășoară activitatea (practicile fiscale, corupția, drepturile de proprietate și accesul la justiție) și care stau la baza așteptărilor acestora privind rata de însușire a rentabilității investițiilor. Climatul de afaceri reprezintă un concept foarte complex, care include aspecte relevante unor domenii destul de diverse, variind de la cadrul regulator până la povara fiscală și justiție. Însă, suma deficiențelor climatului de afaceri reprezintă un fel de „taxă” pe care urmează să o plătească agentul economic pentru desfășurarea afacerilor și care reduce rentabilitatea afacerilor și așteptările agenților economici privind rata de însușire a rentabilității pe viitor. Eforturile necesare din partea companiilor pentru a evita handicapurile climatului de afaceri creează costuri adiționale înalte care pot face multe proiecte de investiții neatractive²⁶. Ca rezultat, condițiile deficiente de desfășurare a afacerilor reprezintă o povară inutilă pentru întreaga societate și un obstacol pentru creșterea economică. În ceea ce urmează, încercăm să vedem dacă climatul de afaceri din Republica Moldova reprezintă sau nu un obstacol pentru creșterea economică.

Cu toate că în ultimii ani Moldova a implementat o serie de reforme și au fost înregistrate progrese importante, din perspectiva regională climatul de afaceri din Moldova rămâne mai puțin atractiv (Figura 47).

Figura 47. Constrângerile majore identificate de companii, % companiilor din Moldova și celor din Europa și Asia Centrală ce identifică factorii specificați ca constrângeri majore, 2009.

Sursa: Enterprise Survey, 2009, Banca Mondială.

²⁶ Ricardo Hausmann, Dani Rodrik, Andres Velasco, Growth Diganostics, 2005.

Este important de menționat că doar la compartimentul „Electricitate”²⁷ Moldova se poziționează la nivelul mediei regionale, la toate celelalte compartimente Moldova este surclasată.

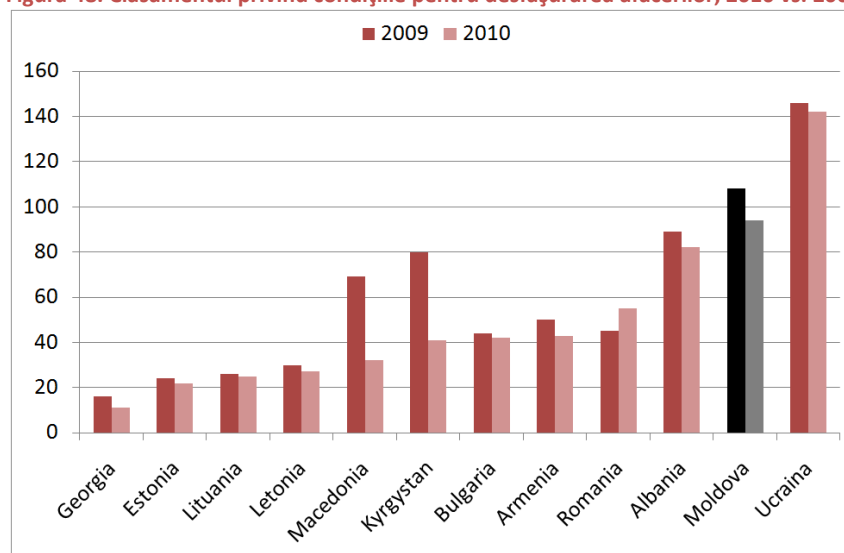
Pe de altă parte, ultimul Raport „Doing Business” elaborat de Banca Mondială atestă un progres substanțial al Republicii Moldova care a avansat în 2009 cu 14 poziții față de anul precedent. Este important să analizăm cum au evoluat condițiile pentru desfășurarea afacerilor în Moldova, atât în raport cu țările selectate pentru comparație, cât și față de propriile performanțe istorice.

Clasamentul comparativ atestă o dinamică pozitivă în ceea ce privește climatul de afaceri din Moldova (Figura 48), poziții mai joase însemnând climatul de afaceri mai favorabil). De fapt, în 2010 Republica Moldova a intrat în topul primelor zece țări-reformatoare grație reformelor în procesul de inițiere a afacerii, înregistrare a proprietății și plată a taxelor în perioada 2008-2009. Totodată, o privire mai atentă arată că dinamica pozitivă se evidențiază în cazul tuturor țărilor din categoria celor „comparabile”, iar Macedonia și Kîrgîzstan au fost și ele printre reformatorii cei mai performanți. Asemenea dinamică subliniază o viziune comună îmbrățișată de acest grup de țări asupra necesității promovării insistente a reformelor axate pe îmbunătățirea climatului de afaceri în vederea convergerii cu țările „țintă” din grupul Vișegrad sau țările Baltice. Mai mult decât atât, în 2008-2009 au fost implementate mai multe reforme regulatorii decât în orice an monitorizat începând cu 2004²⁸. În afară de aceasta, reticența investitorilor, determinată de criza financiară globală, va pune un accent și mai mare pe importanța climatului de afaceri ca un element al competiției internaționale în atragerea investițiilor străine.

²⁷ „Electricitatea” este abordată aici în sens larg, incluzând aspecte de țin de percepția companiilor privind constrângerile asupra desfășurării afacerilor legate de ușurința administrativă a obținerii accesului la servicii de furnizare a energiei electrice.

²⁸ Doing Business Survey, Banca Mondială, 2010.

Figura 48. Clasamentul privind condițiile pentru desfășurarea afacerilor, 2010 vs. 2009.

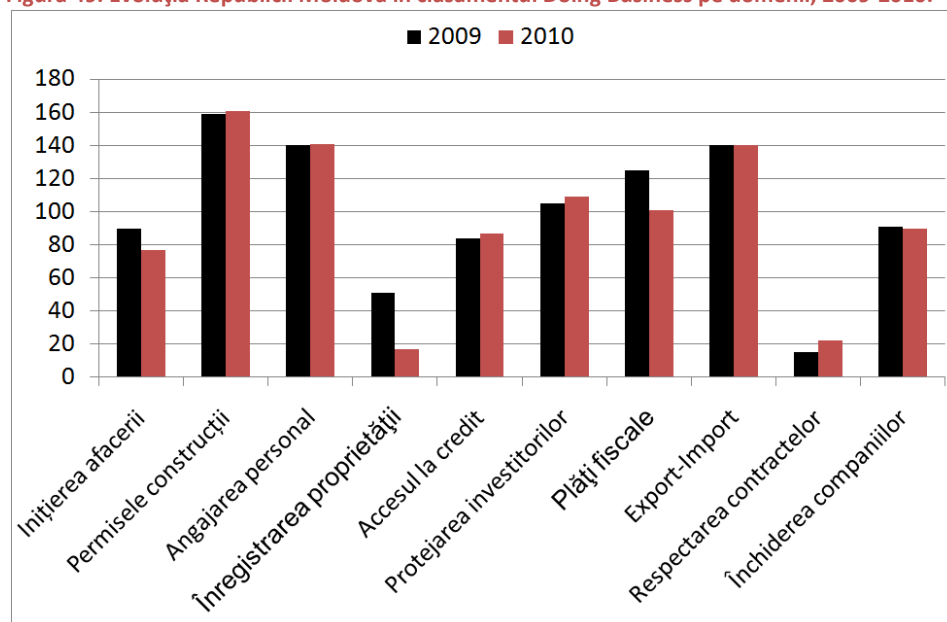
Sursa: Doing Business Survey, Banca Mondială, 2010.

Totuși, în pofida eforturilor de reformare întreprinse, climatul de afaceri din Moldova rămâne a fi unul mai puțin atractiv față de țările comparate. În continuare este util să încercăm să vedem care domenii sunt cele mai problematice, care sunt cele care înregistrează progresele cele mai importante și care sunt cele care „trag” Moldova în jos.

Analiza constrângerilor efectuată în 2007 a evidențiat ca fiind cele mai problematice domeniile legate de export-import, licențiere și obținere de autorizații, impozitare și condițiile de plată a taxelor, dar și condițiile de angajare a personalului²⁹. În 2010 grație implementării unei serii de reforme, Moldova considerabil și-a îmbunătățit poziția la capitol de licențiere și impozitare, dar la capitolul de export-import (poziția cea mai joasă între țările analizate) și angajarea personalului nu s-a atestat nici un progres. Mai mult decât atât, s-au mai adăugat două domenii în care Moldova se găsește printre codașii clasamentului: accesul la creditare și protejarea investitorilor. Tocmai în aceste domenii se atestă lipsa de progres, atât în ceea ce privește clasamentul (Figura 49), cât și condițiile reale în teren, care în ultimii ani nu s-au schimbat defel. Alături de caracterul anevoios de eliberare a permiselor pentru construcție (care din perspectiva comparată totuși nu este cel mai deficitar), aceste patru domenii pot fi catalogate drept cele mai problematice pentru desfășurarea afacerilor în Moldova.

²⁹ Analiza constrângerilor, 2007.

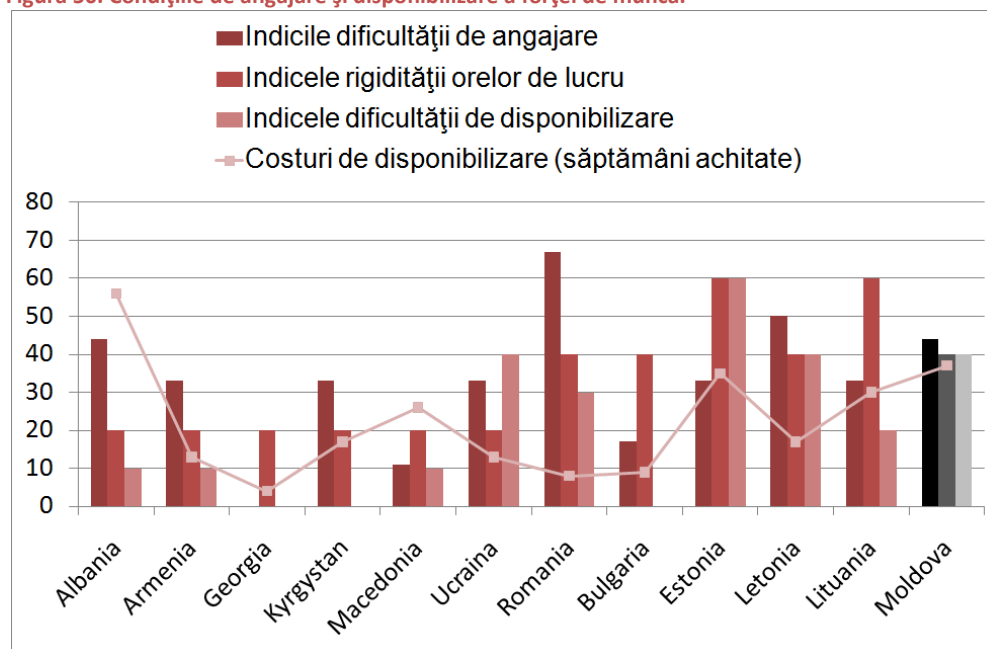
Figura 49. Evoluția Republicii Moldova în clasamentul Doing Business pe domenii, 2009-2010.

Sursa: Baza de date Doing Business Survey, Banca Mondială, 2009-2010.

Într-o perspectivă regională, domeniul de angajare și concediere a forței de muncă este și el unul din cele mai problematice din Republica Moldova (Figura 50).

Figura 50. Condițiile de angajare și disponibilizare a forței de muncă.

Sursa: Doing Business Survey, Banca Mondială, 2010.

Indicii respectivi prezintă la scara de la 1 (reglementări simplificate) la 100 (reglementările cele mai rigide) dificultățile legate de angajare, disponibilizare și flexibilitatea privind orele de lucru din perspectiva regională. Un alt indicator reprezintă costurile disponibilizării angajaților pentru firme,

exprimate sub forma săptămânilor ce trebuie plătite de companie. Totodată, merită de menționat că deși reformele în acest domeniu au stagnat în majoritatea țărilor în 2007-2009, vecinii imediați ai Moldovei - România și Ucraina - au implementat reforme ce au urmărit liberalizarea domeniului. Acest lucru este de reținut dacă ne dăm seamă că Moldova de multe ori se află în competiție pentru atragerea investițiilor străine cu aceste țări. Atenție atrage și faptul că Moldova este unul din puținele cazuri când dificultatea disponibilizării din punct de vedere legal este asociată și cu costurile înalte ale acestei proceduri.

Un alt domeniu problematic, cu „istorie lungă”, este cel al procedurilor relevante pentru activitățile export-import. Pe de o parte, acest domeniu a fost supus unor reforme importante (de pildă, implementarea sistemului ASYCUDA). Pe de altă parte, atât datele Doing Business Survey³⁰, cât și opiniile companiilor³¹, atestă lipsa unui progres palpabil. Într-adevăr, condițiile practice pentru aceste activități dacă și au suferit vreo schimbare, atunci negativă (Tabelul 1).

Tabelul 1. Evoluția condițiilor pentru activități export-import în Moldova.

An	Acte necesare pentru export (număr)	Timp necesar pentru export (zile)	Cost pentru export (USD per container)	Documente necesare pentru import (număr)	Timp necesar pentru import (zile)	Cost pentru import (USD per container)
2006	6	32	..	7	35	..
2007	6	32	1,465	7	35	1,595
2008	6	32	1,465	7	35	1,595
2009	6	32	1,815	7	35	1,945
2010	6	32	1,815	7	35	1,945

Sursa: Doing Business Survey, Banca Mondială, 2010.

Evoluția dată, sau mai degrabă lipsa evoluțiilor pozitive, în acest domeniu este foarte îngrijorătoare dacă să ne reamintim că Republica Moldova este o economie mică și deschisă, cu o infrastructură precară și poziția geografică nu tocmai favorabilă. În aceste condiții, simplitatea cadrului regulator necesar ar trebui să compenseze „deficiențele naturale și/sau de infrastructură” pentru menținerea competitivității companiilor moldovenești.

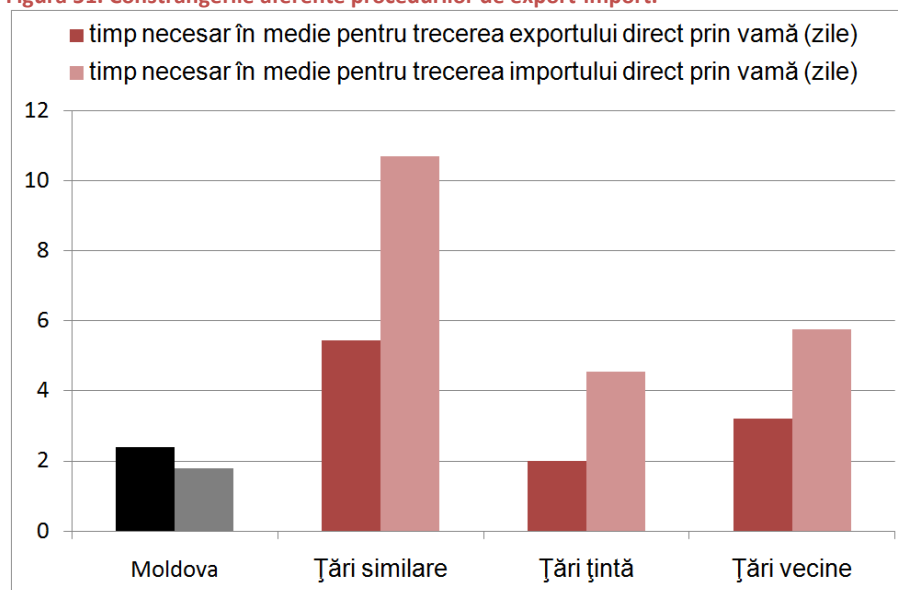
O analiză mai detaliată arată că cel puțin la capitolul procedurilor vamale poziția Moldovei este destul de competitivă (Figura 51). La capitolul procedurilor de vămuire pentru export Moldova este surclasată de

³⁰ Aceste date doar parțial reflectă problemele legate de cadrul de reglementare a activităților export-import din interiorul Republicii Moldova, având și o componentă puternică ce reflectă mai degrabă predicamentul poziției geografice a Republicii Moldova și se axează pe costurile administrative și monetare înalte ce se referă la desfășurarea acestor activități în portul cel mai apropiat, Odesa, Ucraina.

³¹ Logos Press, aprilie 23, 2010.

țările-țintă și de vecinii imediați România și Ucraina (timp substanțial mai mare necesar vămuirii în Bulgaria face ca pentru țările vecine constrângerile să le depășească pe cele din Moldova. Totuși, diferențele negative cu vecinii imediați constituie un motiv de îngrijorare). Mai mult decât atât, Moldova are cele mai puține constrângeri în ceea ce privește proceduri de vămuire pentru import.

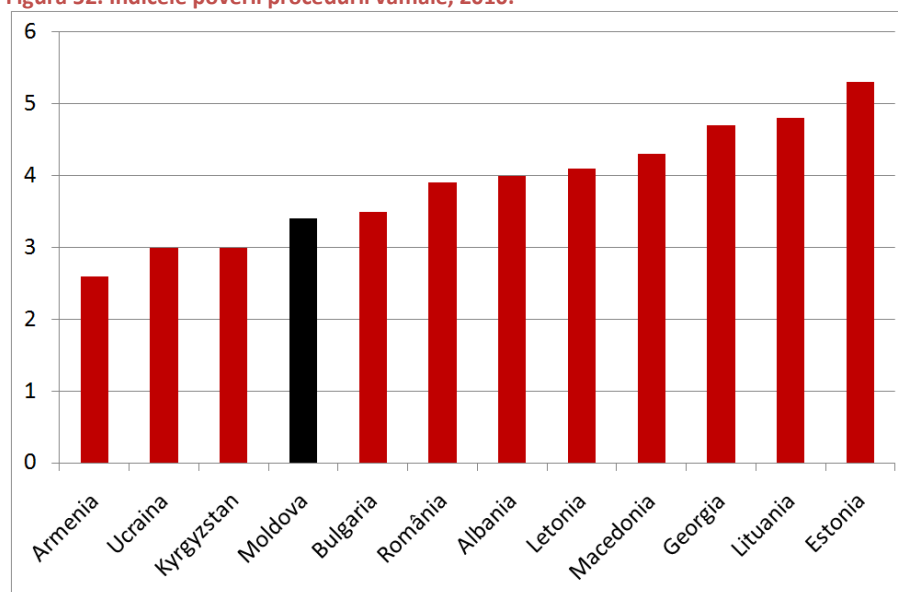
Figura 51. Constrângerile aferente procedurilor de export-import.

Sursa: Enterprise Survey data, Banca Mondială, 2009.

Aceste date sunt coroborate și de Indicele poverii procedurilor vamale, calculat de World Economic Forum. Conform acestor estimări (Figura 52), Moldova se poziționează destul de bine față de țările „similare” și chiar față de țările vecine.

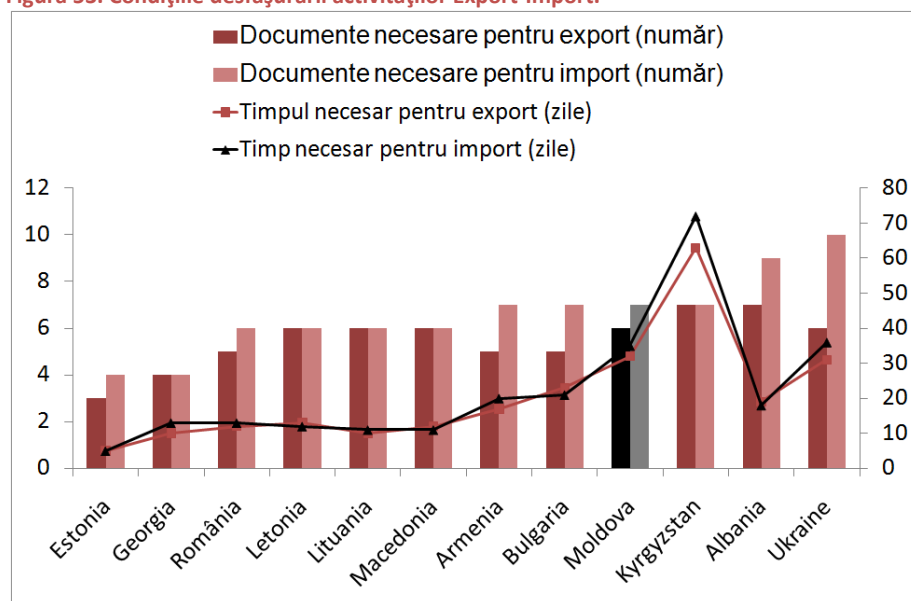
Figura 52. Indicele poverii procedurii vamale, 2010.

Sursa: Global Competitiveness Report 2010-2011, WEF.

În același timp, indicele mai complex Doing Business arată o situație mai puțin favorabilă Republicii Moldova (Figura 53).

Figura 53. Condițiile desfășurării activităților Export-Import.

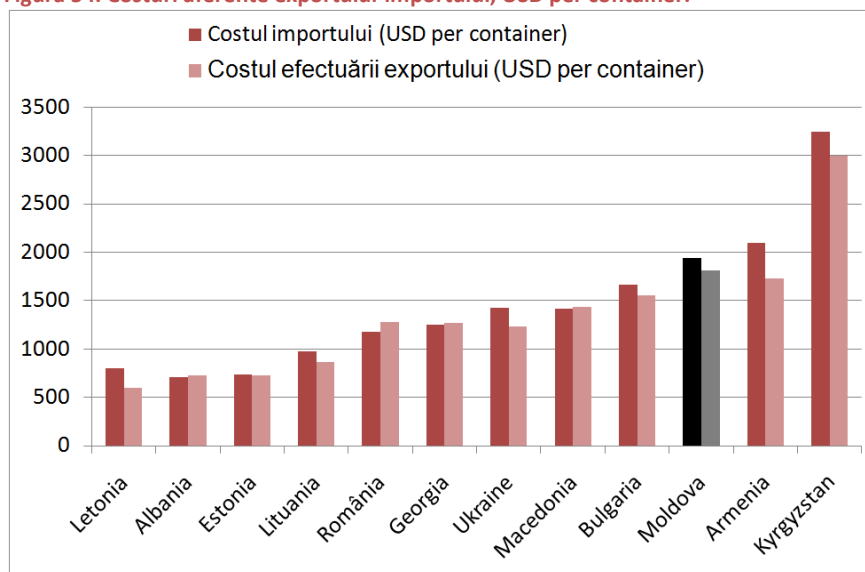

Sursa: Doing Business Survey, Banca Mondială, 2010.

Într-adevăr, conform indicelui Doing Business Moldova se plasează mai degrabă în jumătatea de mai jos al clasamentului, având caracteristici mai puțin atractive nu doar decât cele ale țărilor-țintă, dar și cele ale multor țări similare sau vecine. Totodată, situația prezentată de Enterprise Survey aparent contravine celei deduse din datele Doing Business. Însă, contradicția această este doar una aparentă: în timp ce prima sursă se axează doar pe procedurile de vămuire, a doua ia în considerație și multe alte aspecte legate de activitatea export-import, precum aspectele logistice, reglementările tehnice și de siguranță (inclusiv pentru sănătate umană) și costurile ce se implică tranzacțiile de import din cel mai apropiat port (în cazul Moldovei, este vorba de portul Odessa din Ucraina). În afară de această, Doing Business atestă și costuri extrem de ridicate a activităților de export-import³² (Figura 54). Așadar, putem conchide că în Moldova costurile înalte (inclusiv și cele legate de operațiunile comerciale desfășurate în portul Odessa) și bariere birocratice interne reprezintă bariere mai serioase decât procedurile vamale per se.

³² Aceste costuri includ plăți aferente procesului de vămuire, costuri de transportare și logistică, și o estimare a costurilor neformale.

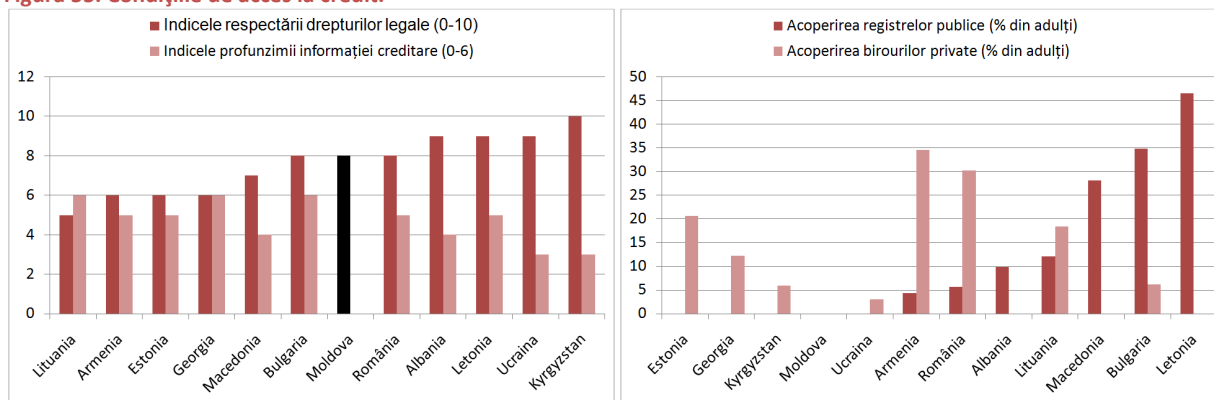
Figura 54. Costuri aferente exportului-importului, USD per container.

Sursa: Doing Business Survey, Banca Mondială, 2010.

Un alt domeniu problematic, care a devenit și mai pregnant în comparație cu raportul precedent de Analiza a Constrângerilor sunt condițiile de acces la credit. Însă regresul în acest domeniu reflectă nu doar situația cu respectarea drepturilor legale, ci și faptul că Legea privind birourile de credit a fost adoptată în 2008, iar Regulamentul privind licențierea birourilor de credit a fost adoptat abia în 2009 și, respectiv, nu avea cum să fie reflectat în cercetarea respectivă (Figura 55).

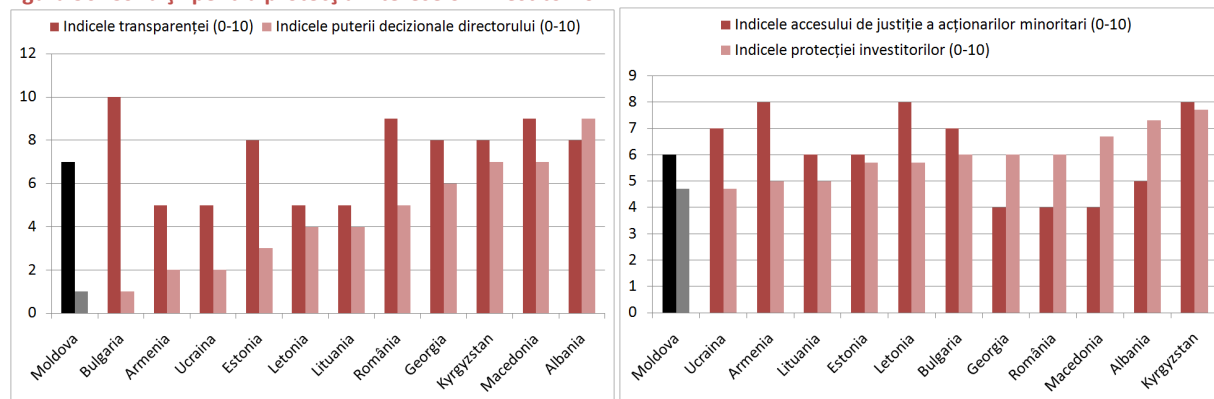
Figura 55. Condițiile de acces la credit.

Sursa: Doing Business Survey, Banca Mondială, 2010.

Ultimul domeniu în care poziția Moldovei este neatractivă în comparație regională este protecția investitorilor. În mod firesc, investitorii sunt interesați în protejarea legală a capitalului lor, lucru devenit și mai important în perioada turbulențelor financiare globale. Investitorii doresc să evite tranzacțiile netransparente și dubioase, urmăresc să asigure responsabilitatea directorilor față de acționari și doresc să le fie asigurată posibilitatea de a lua parte la deciziile cele mai importante ale companiilor. Situația în Moldova la acest capitol nu este tocmai strălucită (Figura 56).

Figura 56. Condiții pentru protecția intereselor investitorilor.

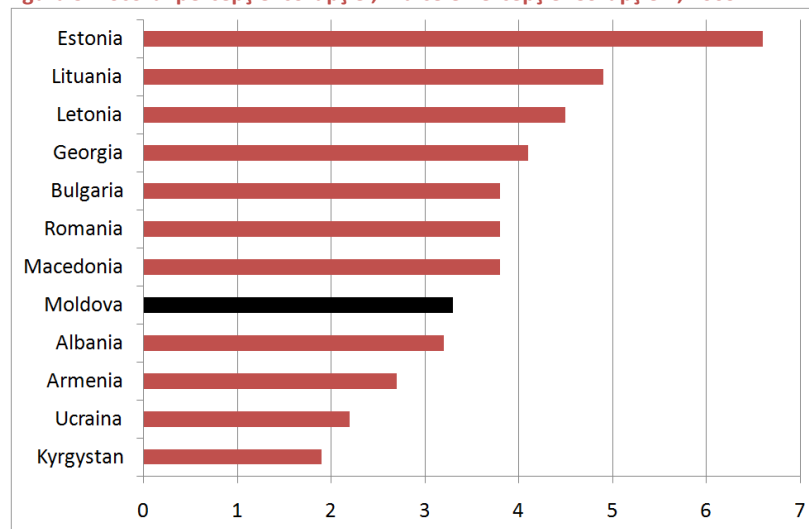

Sursa: Doing Business Survey, Banca Mondială, 2010.

Din câte se poate de văzut, componentele cele mai problematice pentru Moldova sunt legate de concentrarea foarte înaltă a puterii decizionale în mâinile directorilor și accesul limitat la justiție a acționarilor minoritari pentru protejarea în instanța a drepturilor lor legitime. Această stare de fapt este confirmată și de creșterea cotei și a numărului de reclamanți moldoveni care apelează la Curtea Europeană a Drepturilor Omului cu dosare economice³³.

Un alt aspect important ce se asociază cu „taxele” neformale plătite de agenți economici este corupția. La acest capitol comparațiile internaționale atestă o poziție nu tocmai favorabilă a Republicii Moldova, însă nicidecum nu cea mai proastă. De fapt, Moldova se poziționează mai bine decât majoritatea țărilor „similare” și una din țările „vecine”.

Figura 57. Scorul percepției corupției, Indicele Percepției Corupției*, 2009

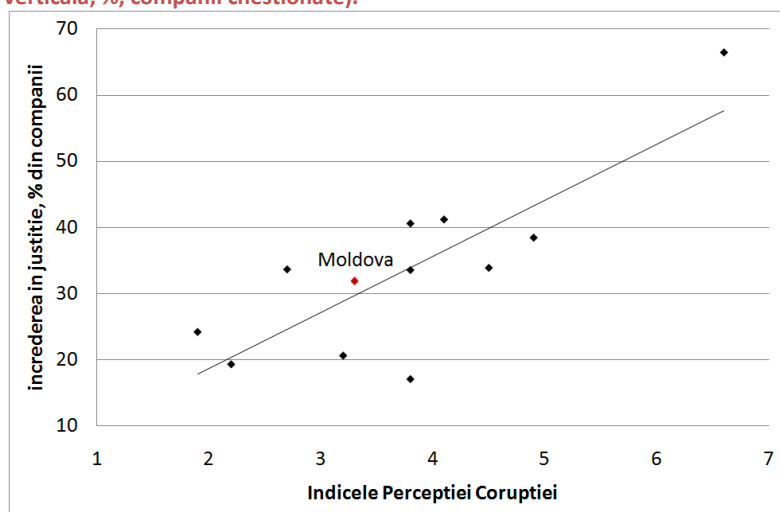
* Un scor mai înalt reprezintă un indice mai jos de percepție a corupției.

Sursa: Corruption Perceptions Index 2009, Transparency International.

³³ Raport de Stare a Țării, 2009.

La începutul acestui capitol (Figura 57) noi am arătat și opinia clar negativă a companiilor în ceea ce privește accesul lor la justiția echitabilă, ceea ce plasează Moldova sub mediile regionale. Mai mult decât atât, lipsa încrederii în justiție este strâns legată de percepția privind răspândirea corupției. În general, cu cât mai mare este încrederea companiilor în sistemul judiciar, cu atât mai redus este impactul corupției asupra activității lor (Figura 61).

Figura 58. Corelația dintre încrederea în justiție (axa orizontală, %, companii verticală) și scorul percepției corupției (axa verticală, %, companii chestionate).

Sursa: Enterprise Survey, 2009, Banca Mondială și Corruption Perceptions Index, Transparency International.

Ținând cont de evoluțiile analizate mai sus, putem identifica domeniile cele mai problematice care dezavantajează Moldova în perspectiva regională și care trebuie să fie în atenția deosebită a Guvernului. Acestea sunt constrângerile identificate în domeniile de angajare/disponibilizare a forței de muncă, activitățile de export-import și protecția intereselor investitorilor. Agenții economici sunt supuși unei „taxe” adiționale ce se exprimă, în primul rând, prin dificultățile administrative la angajarea și disponibilizarea forței de muncă și care mai implică și costuri monetare comparativ înalte pentru companiile care operează în Moldova. În afară de aceasta, orele de lucru sunt reglementate foarte rigid, ceea ce limitează mult capacitatea angajatorului de a reacționa la fluctuațiile cererii de pe piața de muncă. Reglementările din domeniul de export-import taxează și ele companiile din cauza procedurilor birocratice anevoioase interne, timpului și costurilor relativ înalte, amplificate și de necesitatea de a apela la serviciile portuare din altă țară. Finalmente, o „taxă” adițională este impusă companiilor de insuficiența transparenței decizionale, limitarea accesului acționarilor minoritari la justiție și protecția slabă a investitorilor. Cu toate că climatul investițional în Republica Moldova nu este tocmai cel mai favorabil, totuși la nici un compartiment acesta nu este cel mai rău în comparație regională. De multe ori, acesta este cel mai bun în comparație cu țările similare, chiar mai mult, la unele poziții Moldova

deține poziții de paritate cu țările vecine sau țările-țintă. Astfel, conchidem că climatul de afaceri nu reprezintă o constrângere majoră pentru creșterea economică în Moldova.

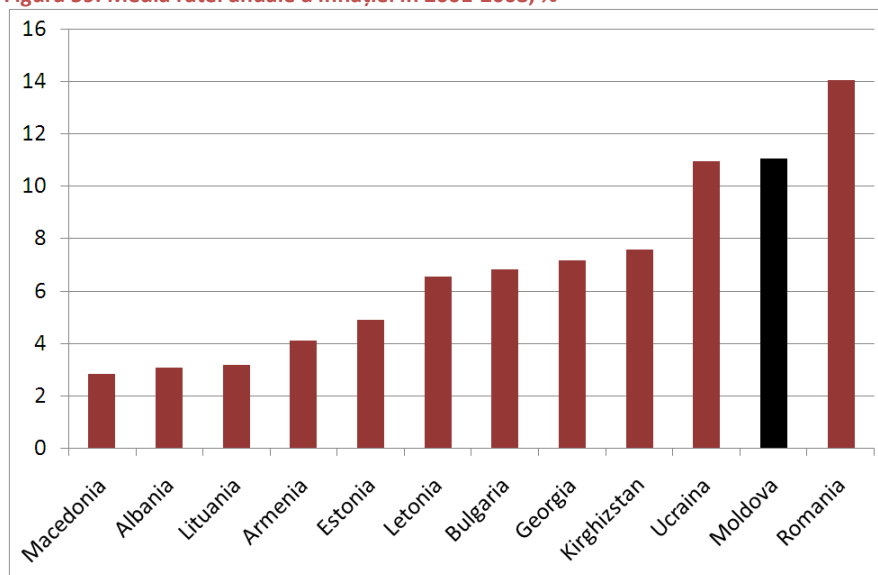
7. Riscuri de natură macroeconomică

Dezechilibrele macroeconomice determină o rată scăzută a însușirii rentabilității în procesul investițional. Deficitul bugetar sau balanța externă instabilă de obicei se asociază cu riscuri de taxare implicită sau chiar de expropriere prin inflație neprevăzută, depreciere, crize bancare sau incapacitate de plată.³⁴ În consecință, instabilitatea macroeconomică mărește riscul de țară și slăbește activitatea investițională. Istoria și performanța macroeconomică curentă a țării sunt studiate de către potențialii investitori pentru a evita pierderile legate de riscurile macroeconomice. În acest capitol analizăm principalii indicatori macroeconomici ce pot influența rata însușirii rentabilității companiilor (inflația, deficitul bugetar, datoria publică, deficitul extern) și riscurile legate de eventuala evoluție a acestora.

7.1. Inflația

Inflația este una din problemele majore cu care s-a confruntat economia moldovenească pe parcursul perioadei de tranziție, inclusiv și după relansarea creșterii economice în 2000. Astfel, chiar dacă s-a reușit reducerea inflației anuale de la peste 700% în 1992 la 9-12% după 2000, în anii 2001-2008 Moldova s-a plasat printre „lideri” în ceea ce privește nivelul mediu al inflației anuale (Figura 59).

Figura 59. Media ratei anuale a inflației în 2001-2008, %

Sursa: Calculule autorilor în baza datelor World Economic Outlook, FMI

În anii 2001-2002 BNM a reușit să mențină inflația în limitele unei singure cifre, dar începând cu 2003, creșterea masivă a transferurilor din străinătate a muncitorilor moldoveni a contribuit la expansiunea accelerată a masei monetare, ceea ce s-a reflectat și în indicele prețurilor de consum, inflația în Moldova

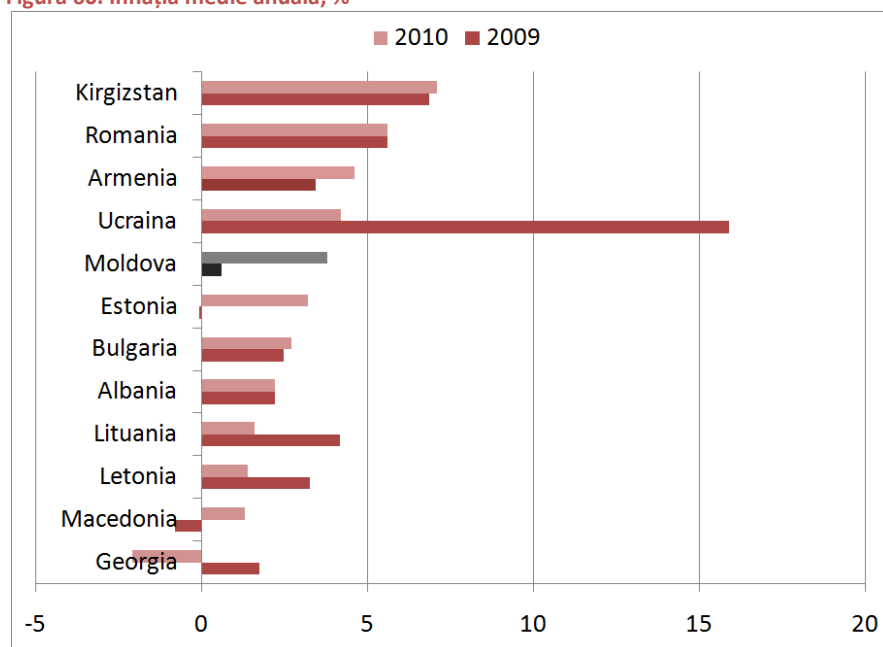
³⁴ Hausman R., Rodrik D., Velasco A., Growth Diagnostic, 2005

fiind parțial și una monetară. De asemenea, în această perioadă BNM urmărea obiective concurente de menținere a stabilității prețurilor și a stabilității cursului valutar, ceea ce nu a permis întreprinderea acțiunilor mai drastice în vederea temperării ritmului inflației. Chiar și după anul 2006, când Legea privind BNM a fost modificată și obiectivul principal al băncii centrale a devenit în mod explicit cel de menținere a stabilității prețurilor, s-a ezitat în orientarea radicală a politicii monetare spre temperarea inflației pentru evitarea panicii în rândul populației, care este sensibilă la modificările cursului valutar.

Totuși, au existat și factori externi care au contribuit la majorarea prețurilor în Moldova, cel mai important fiind scumpirea resurselor energetice importate. Doar în 2008 și 2009, inflația anuală a coborât la nivelul unei singure cifre, în contextul crizei economice și a diminuării prețurilor în majoritatea țărilor europene.

Din 2010 BNM a adoptat politica de țintire directă a inflației, coridorul inflației pentru anul 2010 fiind 5% (+/- 1 p.p.). Dar evoluțiile de la început de an au determinat BNM să renunțe la acest obiectiv deja în luna martie a anului. În primele opt luni ale anului, inflația a atins deja 3,8%, ceea ce este mai mult decât media în țările din regiune (Figura 60),

Figura 60. Inflația medie anuală, %

Sursa: World Economic Outlook, FMI, CIS Statistics, Oficiile Naționale de Statistică

Notă: pentru 2010 este prezentată inflația pentru lunile ianuarie-august

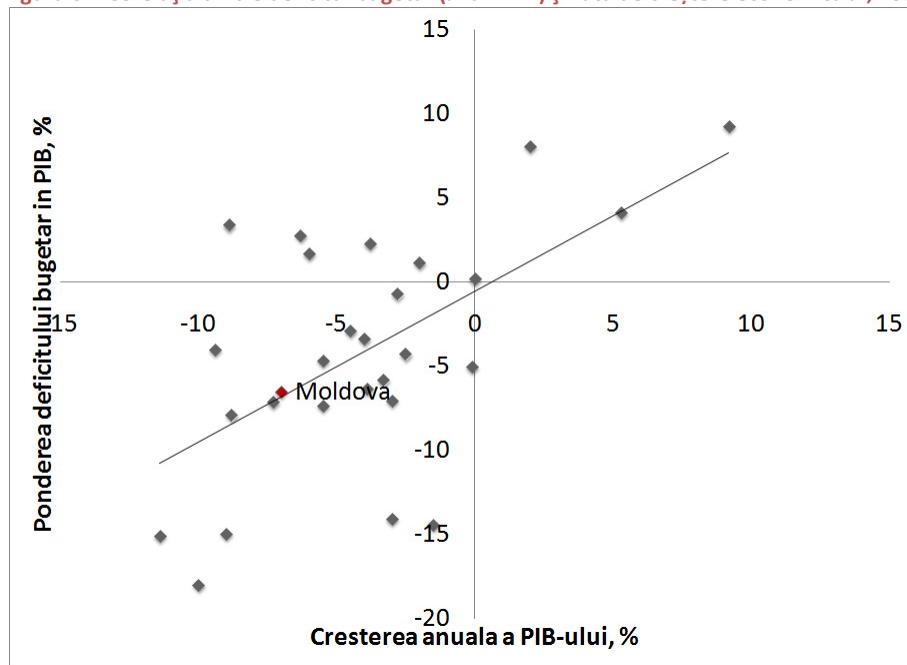
7.2. Deficitul Bugetar

După reluarea creșterii economice în anul 2000, deficitul bugetar nu mai a reprezentat o problemă majoră pentru Republica Moldova. Deficitele bugetare care au variat între -3% și -10% din PIB în primul

deceniu al tranziției au fost reduse la maxim -1% din PIB în contextul unei creșteri economice acompaniate de creșterea încasărilor din impozitele indirecte generate de consumul înalt (ponderea taxelor aplicate consumului (TVA) în 2008 a constituit 66% din veniturile bugetului de stat, mai mult decât în România, Ucraina și țările baltice). În anii 2003 – 2005 a fost înregistrat chiar surplusuri bugetare.

Consecințele negative ale crizei economice au determinat reducerea substanțială a veniturilor bugetare, deficitul bugetar crescând până la 7% din PIB, ceea ce corespunde cu nivelul așteptat în condițiile declinului economic din același an (Figura 61). În pofida dificultăților cu care se confruntă Republica Moldova, evoluțiile economice mai pozitive decât prognozele inițiale din primul semestru al anului 2010 fac posibilă reducerea deficitului bugetar la 3% din PIB în 2012, după cum este stabilit cu FMI.

Figura 61. Corelația dintre deficitul bugetar (% din PIB) și rata de creștere economică %, 2009

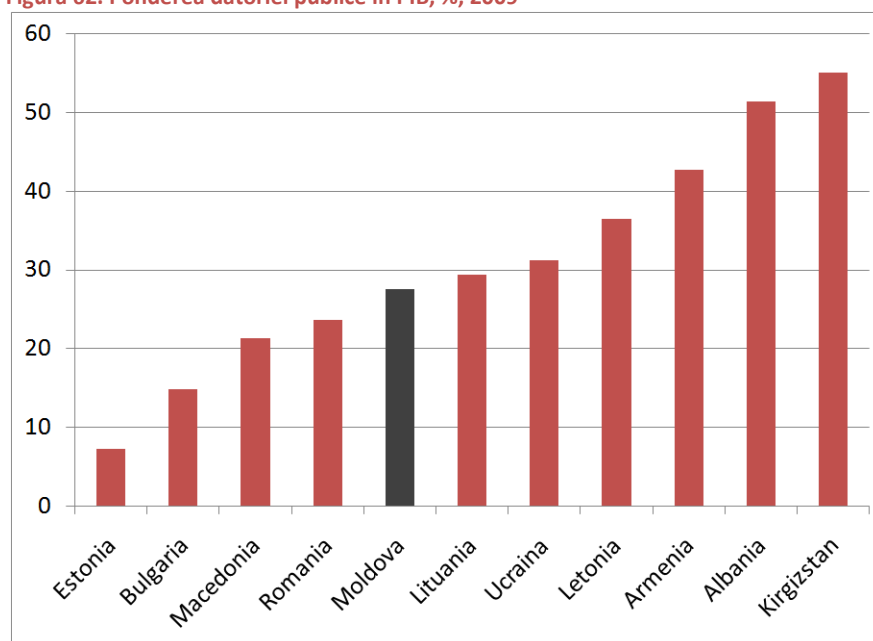

Sursa: Calculările autorilor în baza datelor BERD, World economic Outlook, FMI

7.3.Datoria Publică

Datoria publică a Republicii Moldova s-a redus de la peste 70% din PIB în anul 2000 la 21,4% în 2008, trendul descendent ranversându-se în 2009, când aceasta a atins 27,5% din PIB. Chiar și după evoluțiile recente de majorare a datoriei publice, Moldova se plasează mai bine decât multe țări similare și chiar țări-țintă conform ponderii datoriei publice în PIB (Figura 62). Concomitent cu reducerea datoriei publice s-a redus și ponderea cheltuielilor alocate deservirii datoriei de stat de la peste 20% din veniturile bugetare în 2004 la 10,3% în 2009 (4,6% deservirea datoriei publice interne și 5,7% deservirea datoriei publice externe).

Figura 62. Ponderea datoriei publice în PIB, %, 2009

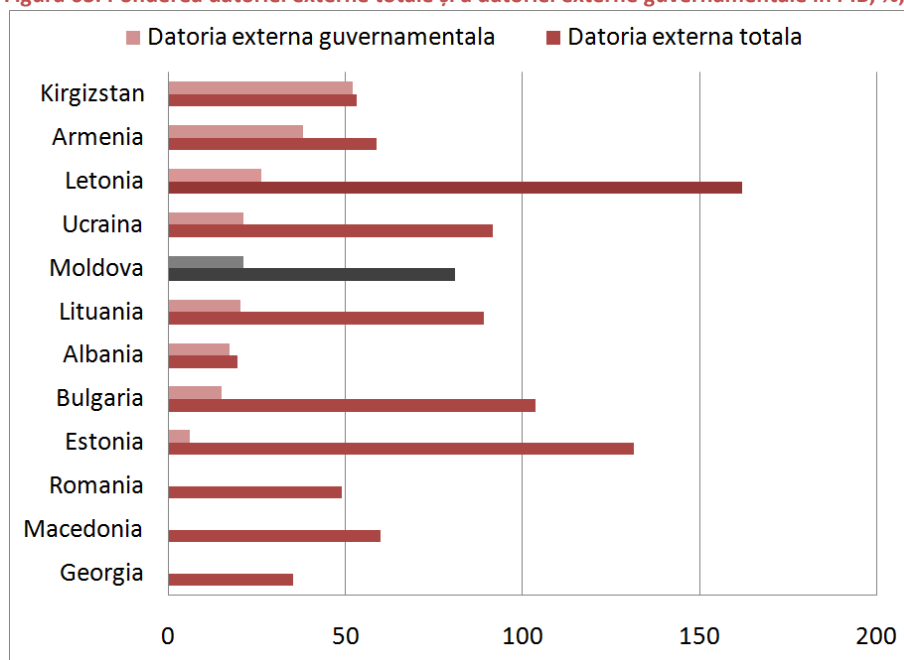
Sursa: BERD

Micșorarea datoriei publice a fost posibilă datorită reducerii datoriei de stat externe, în timp ce datoria de stat internă a rămas mai mult sau mai puțin constantă în anii 2000-2008, după care a înregistrat o creștere de 54,4% în 2009. Astfel, ponderea datoriei publice interne în PIB a constituit 8,5%. Deși nu este un nivel foarte înalt, structura acesteia prezintă anumite riscuri. Datoria de stat internă este formată exclusiv din valori mobiliare de stat (VMS) cu perioade cuprinse între 21 zile și un an. Ca urmare, aceste împrumuturi sunt utilizate doar pentru acoperirea unor deficite temporare de casă și nu pot fi utilizate pentru finanțarea proiectelor investiționale³⁵. Tendința de creștere a datoriei interne continuă și în prezent, doar în primele șase luni ale anului 2010 datoria de stat internă atingând nivelul planificat pentru sfârșit de an.

În ceea ce privește datoria externă a Moldovei, atât ponderea datoriei externe totale în PIB, cât și ponderea datoriei externe publice în PIB este aproape de nivelul mediu înregistrat în țările de tranziție (Figura 63). Datoria externă publică a reprezentat 21,5% din PIB în 2009, ceea ce este mult sub nivelul critic considerat de 40%.

³⁵ Pericolele creșterii datoriei de stat interne, Expres-analiză nr.15, Expert Grup

Figura 63. Ponderea datoriei externe totale și a datoriei externe guvernamentale în PIB, %, 2009

Sursa: BNM

Astfel, datoria publică nu reprezintă un risc macroeconomic major în prezent. Chiar dacă datoria externă urmează să crească până în 2012 în contextul contractării creditelor noi pe care comunitatea donatorilor le-a promis Republicii Moldova în martie 2010 pentru realizarea obiectivelor descrise în documentul “Relansăm Moldova”, aceasta nu va atinge nivelul critic. Conform unor estimări ale FMI aceasta va atinge 36% din PIB în 2011³⁶.

7.4. Deficitul contului curent

La începutul perioadei de tranziție importurile și exporturile moldovenești au avut evoluții similare, oscilând până în anul 2000, fără o tendință clară de creștere sau scădere. Restructurarea economică defectuoasă din anii '90 a determinat declinul sectorului real, care, acompaniat de șocurile externe, a determinat stagnarea exporturilor și chiar reducerea acestora pe parcursul câtorva ani din primul deceniu al tranziției. În același timp, scăderea cererii interne în urma reducerii venitului disponibil al populației a determinat nivelul scăzut al importurilor. Pe parcursul acestei perioade deficitul comercial nu a depășit 25% din PIB.

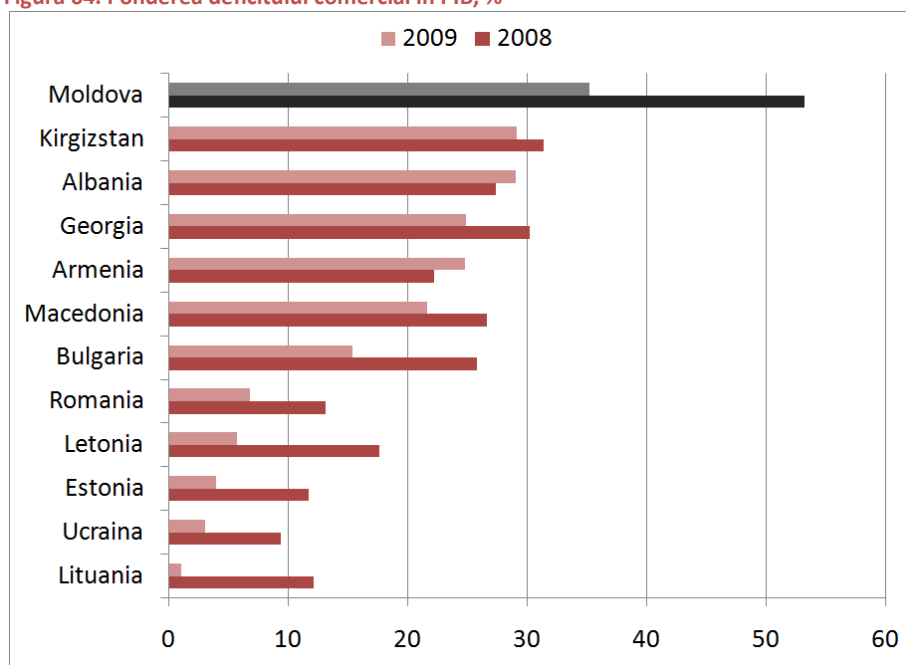
Începând cu anul 2000, recuperarea economică a țărilor din regiune a contribuit la creșterea exporturilor moldovenești. În același timp, majorarea venitului disponibil al populației în Moldova ca urmare a creșterii salariilor, dar mai ales a creșterii transferurilor de peste hotare a emigranților moldoveni, a

³⁶ Republic of Moldova – IMF Staff Report, July, 2010

determinat sporirea cererii interne. Economia locală însă, nu a putut răspunde cererii interne crescânde, care a fost satisfăcută din producția de import. Astfel, importurile au crescut cu ritmuri galopante în perioada 2000-2008, în mediu cu 26,2% anual, pe când, exporturile au înregistrat o creștere medie anuală doar de 16,8% în aceeași perioadă. Ca urmare, a crescut deficitul comercial, nivelul căruia a ajuns peste 50% din PIB înaintea crizei economice mondiale, plasând Moldova pe locul întâi între țările din regiune după ponderea deficitului comercial în PIB. Această evoluție reflectă atât capacitatea scăzută de producție a țării, competitivitatea scăzută a producției autohtone, cât și șocurile comerciale la care a fost expusă Moldova, cel mai important fiind embargoul vinicol impus de către Federația Rusă.

În continuare, criza economică mondială a afectat puternic cererea externă și, mai ales, cererea internă, astfel încât importurile au scăzut mai puternic decât exporturile și pentru prima dată de la relansarea economică deficitul comercial s-a diminuat în 2009 cu 40%. Situații similare însă au fost înregistrate în majoritatea țărilor în tranziție, ceea ce nu a schimbat poziția Moldovei în topul țărilor după ponderea deficitului comercial în PIB (Figura 64).

Figura 64. Ponderea deficitului comercial în PIB, %

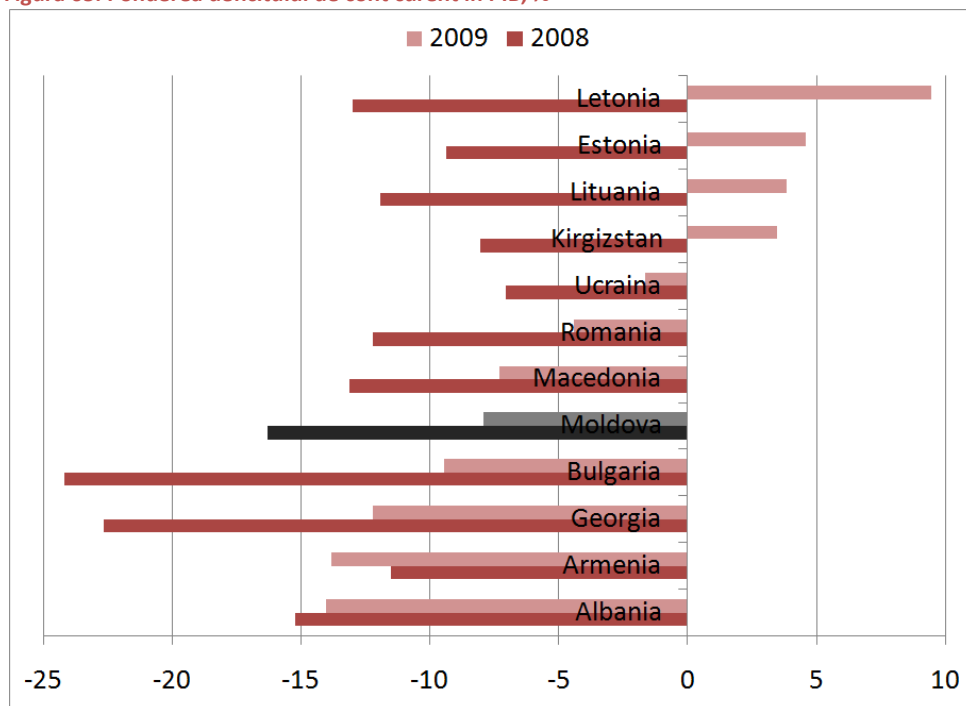

Sursa: Calculările autorilor în baza datelor World Economic Outlook, FMI, BERD

Deși nivelul deficitului comercial este incontestabil mare, transferurile emigranților de peste hotare reduc din severitatea problemei. Astfel, pe parcursul mai multor ani, deficitul comercial a fost acoperit parțial de transferurile emigranților peste hotare, poziția Moldovei privind ponderea deficitului de cont curent în PIB fiind ceva mai favorabilă (Figura 65). După cum a arătat anul 2009, reducerea remitențelor

se reflectă imediat asupra importurilor, ceea ce nu permite creșterea proporțională a deficitului de cont curent.

Figura 65. Ponderea deficitului de cont curent în PIB, %

Sursa: World Economic Outlook, FMI

În concluzie, principalele riscuri macroeconomice cu care s-a confruntat Republica Moldova pe parcursul perioadei de tranziție sunt inflația și deficitul comercial înalt. Totodată, evoluțiile macroeconomice recente sugerează unele schimbări pozitive în sensul diminuării pe termen mediu și lung a riscurilor respective. În primul rând, adoptarea de către BNM a strategiei de țintire directă a inflației indică asupra seriozității cu care este privită problema și care în termen mediu poate da rezultatele așteptate. Când privește riscurile legate de deficitul comercial înalt, după cum a fost arătat mai sus veniturile remise de emigranți parțial îl acoperă și reduc severitatea problemei. Criza economică din 2008-2009 a demonstrat, de asemenea, că reducerea remitențelor se translează imediat în reducerea deficitului comercial. În același timp, datoria publică și deficitul bugetar, chiar dacă s-au agravat în timpul crizei economice, nu prezintă pericole foarte mari. Prognozele de reducere a deficitului bugetar până în 2012 sunt realiste, iar parametrii datoriei publice nu vor depăși nivelele critice.

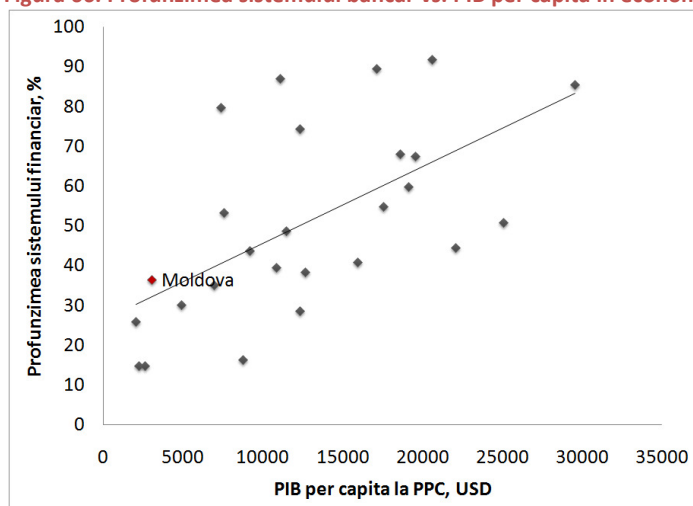
8. Accesul la finanțare

Accesul la resurse financiare și costul acestora determină rata de acumulare a capitalului și astfel reprezintă o premisă importantă pentru decizia de investire. Problemele legate de accesul anevoios la resurse financiare și costul înalt al acestora sunt rezultatul a două fenomene: resursele locale limitate și/sau resursele internaționale greu de contractat. Accesul limitat la resurse financiare locale poate fi consecința competiției slabe în sectorul financiar autohton, a riscurilor înalte cu care se confruntă instituțiile financiare în activitatea lor și a costurilor mari pe care acestea le suportă din cauza reglementărilor excesive și a politicii monetare restrictive. Accesul anevoios la finanțare externă derivă, de obicei, din riscul înalt de țară și condițiile neatractive pentru investițiile străine. În acest capitol analizăm principalii indicatori ce reflectă accesul la finanțare locală și internațională pentru a determina dacă și în ce măsură acesta reprezintă o constrângere pentru creșterea economică în Moldova.

8.1. Profunzimea și stabilitatea sistemului financiar

Dezvoltarea sectorului financiar reprezintă o premisă pentru creșterea economică prin alocarea resurselor investiționale necesare agenților economici. În ultimii ani sistemul financiar a înregistrat progrese importante, însă nu pe toate segmentele sale. Cele mai importante evoluții s-au produs în sistemul bancar moldovenesc. Activele sistemului bancar s-au dublat din 2005, în prezent ponderea activelor sistemului bancar în PIB constituind 66%. De asemenea, s-a îmbunătățit și profunzimea sistemului bancar, exprimată prin ponderea creditelor acordate sectorului real în PIB de la mai puțin de 20% înainte de 2003 la 36,5% în 2008. Astfel, profunzimea sistemului bancar moldovenesc în prezent este comparabilă cu țările similare din punct de vedere a dezvoltării economice (Figura 66).

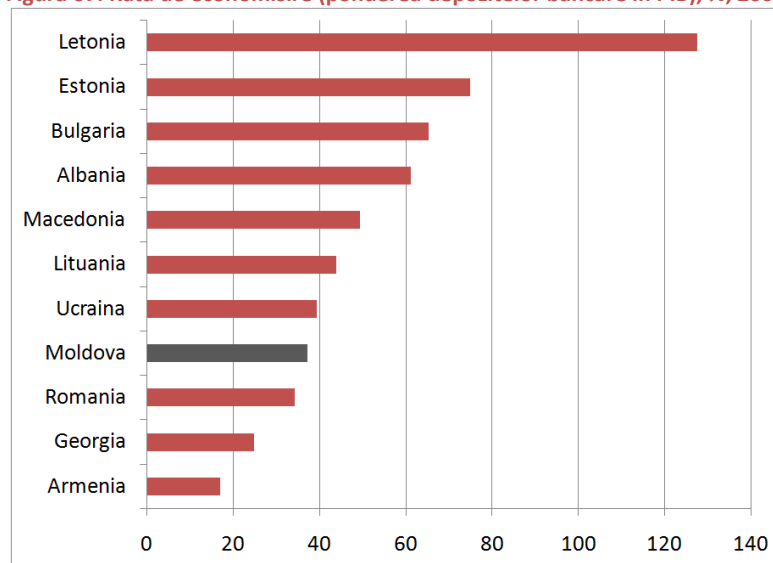
Figura 66. Profunzimea sistemului bancar vs. PIB per capita în economiile în tranziție, 2008

Sursa: BERD

Aceasta reprezintă capacitatea sistemului bancar de a oferi credite în condițiile în care rata de economisire în țară, de asemenea, este relativ scăzută. Moldova se plasează pe locul patru de la coadă în țările selectate pentru comparație în ceea ce privește rata de economisire calculată ca pondere a depozitelor în PIB (Figura 67).

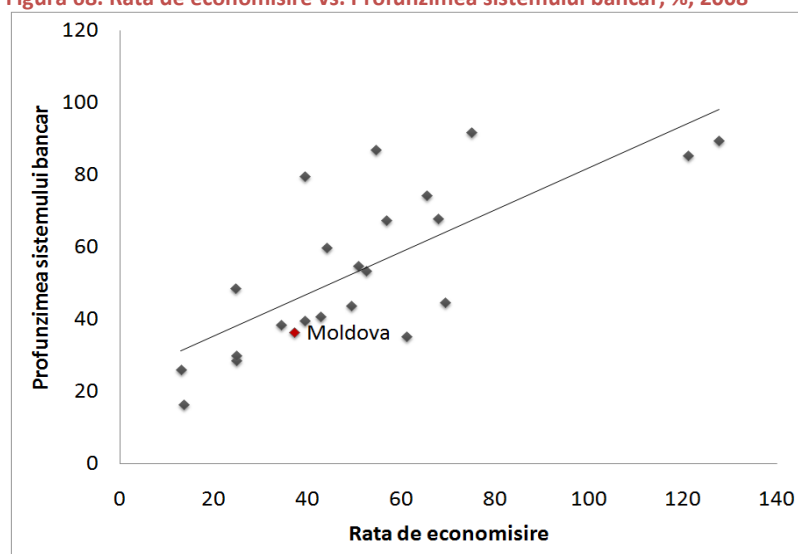
Figura 67. Rata de economisire (ponderea depozitelor bancare în PIB), %, 2008

Sursa: BERD

Rata relativ scăzută de economisire nu explică pe deplin profunzimea redusă a sistemului bancar, care este ușor sub media prognozată pentru rata de economisire respectivă (Figura 68). Maturitatea financiară scurtă a depozitelor este unul din factorii-cheie care determină precauția băncilor în acordarea creditelor și riscul mic pe care acestea doresc să și-l asume în procesul de creditare.

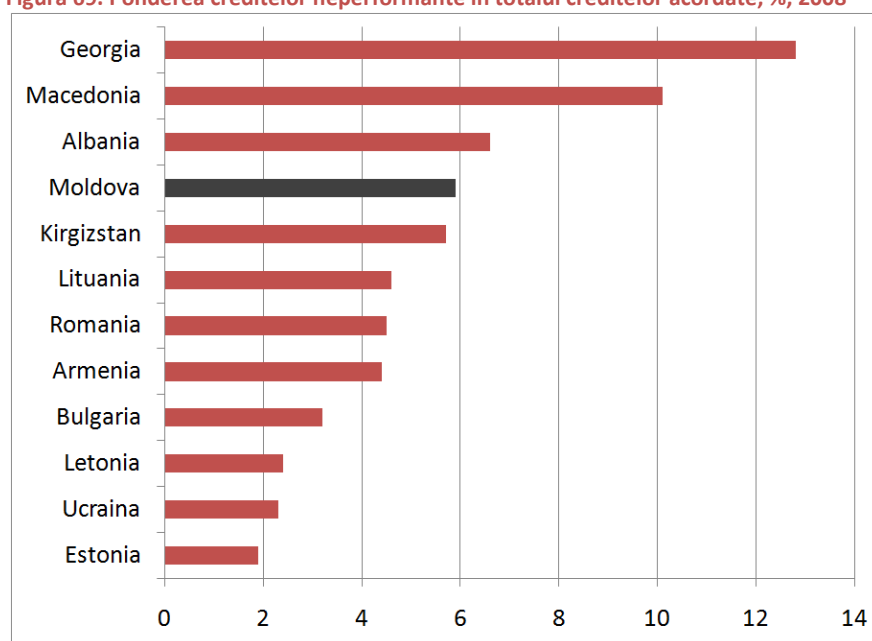
Figura 68. Rata de economisire vs. Profunzimea sistemului bancar, %, 2008

Sursa: BERD

De asemenea, sistemul bancar moldovenesc se confruntă cu problema creditelor neperformante. Șocurile externe, nu doar cele legate de criza economică mondială din 2008-2009, dar și de situația în sectorul vitivinicol creată după introducerea de către Rusia a embargoului pentru vinurile moldovenești în martie 2006, au determinat creșterea creditelor neperformante. Astfel, la sfârșit de 2008, ponderea creditelor neperformante în volumul total al creditelor era de cca. 6%, fiind mai înaltă decât media pe regiune (Figura 69). Către aprilie 2010, ca urmare a efectelor crizei mondiale care a afectat și alte sectoare economice, inclusiv sectorul de construcții, ponderea creditelor neperformante s-a triplat, atingând 17,5% din volumul total de credite acordate. Această situație alarmantă a determinat reticența băncilor de a majora creditarea, chiar dacă coeficienții de lichiditate erau în limitele stabile.

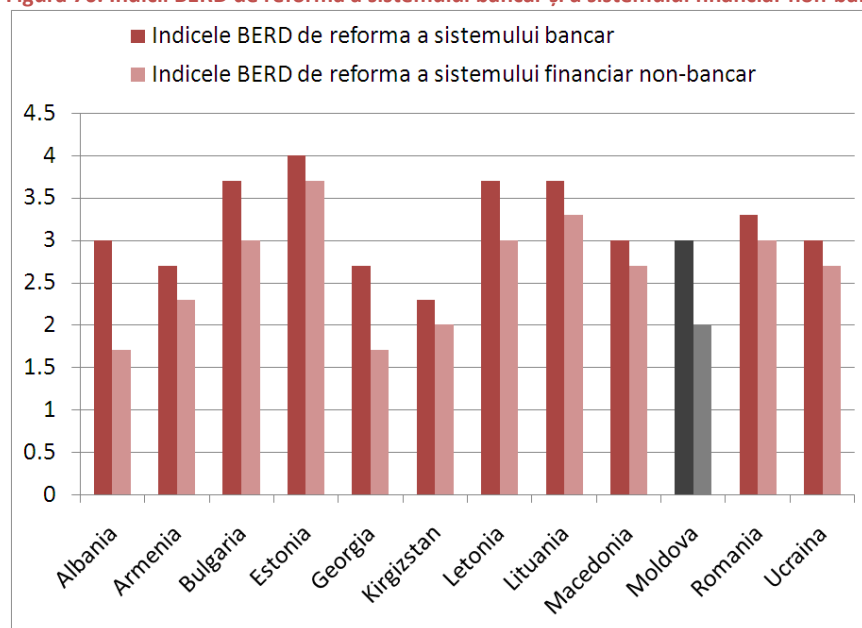
Figura 69. Ponderea creditelor neperformante în totalul creditelor acordate, %, 2008

Sursa: BERD

În pofida deficiențelor menționate, sistemul bancar a înregistrat progrese importante. Conform Indicelui de reformă a sistemului bancar al BERD, Moldova se poziționează la nivelul mediu înregistrat de țările similare și țările-țintă, cu nota 3 din 4 maxim posibilă, fiind depășită doar de țările noi-membre ale Uniunii Europene. În același timp, sistemul financiar non-bancar s-a dezvoltat mult mai lent. Indicele BERD de reformă a sistemului financiar non-bancar este 2 din 4 maxim posibil, sub media regiunii, note mai mici fiind acordate doar Georgiei și Albaniei (Figura 70).

Figura 70. Indicii BERD de reformă a sistemului bancar și a sistemului financiar non-bancar, 2009

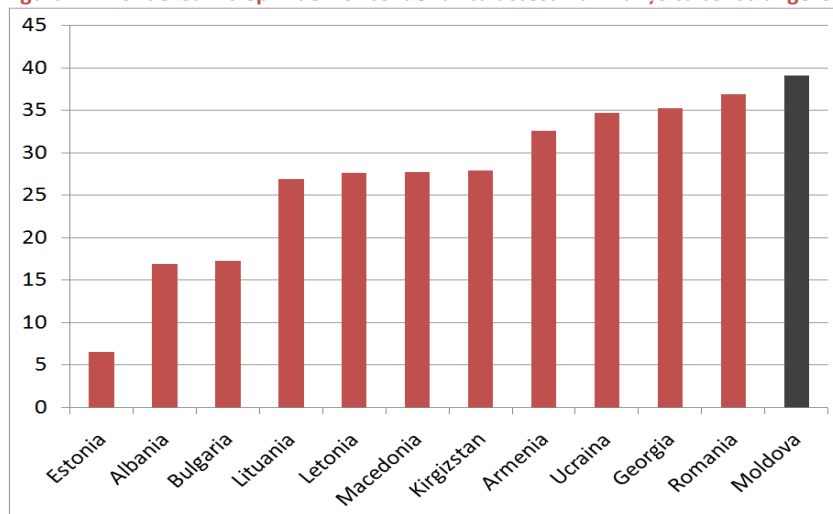
Sursa: BERD

În acest fel, sistemul bancar este principala și aproape unica posibilitate de accesare a resurselor financiare pe piața locală de către companii. Instituțiile de microfinanțare, deși au crescut ca număr, continuă să aibă un rol nesemnificativ în creditare. În anul 2009, ponderea creditelor acordate de către acestea a constituit doar 9,6% din totalul creditelor acordate în economie.

8.2. Accesul la credit pe piața internă

Tendența înregistrată pe parcursul ultimilor ani de unii indicatori - cum ar fi ponderea creditelor acordate sectorului privat în PIB, care a crescut de la 20% în 2003 la 36% în 2008, precum și creșterea ponderii creditelor pe termen lung în totalul creditelor de la 38% la 60% în aceeași perioadă - indică îmbunătățirea accesului la creditare. Dar percepția antreprenorilor este diferită, Moldova fiind pe locul de frunte în topul Enterprise Survey după ponderea întreprinderilor ce identifică accesul la finanțe ca constrângere majoră (Figura 71).

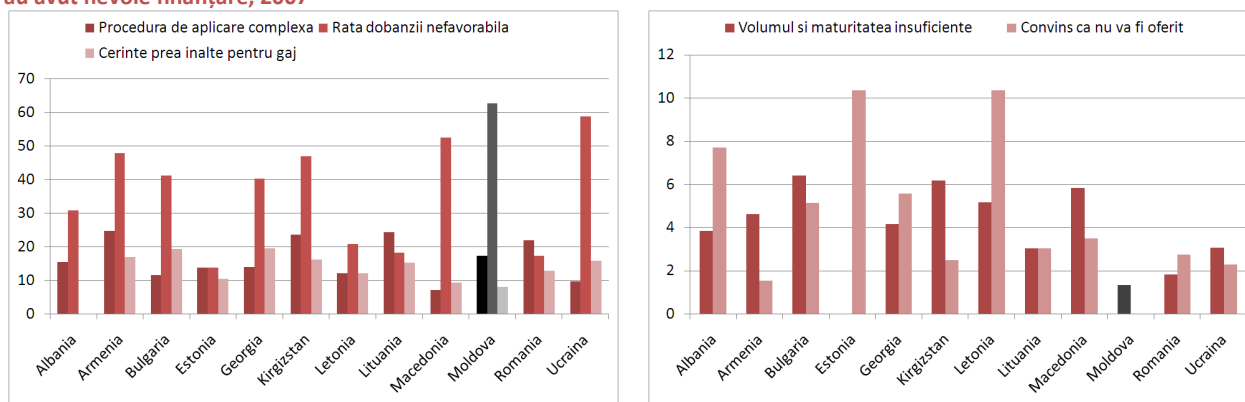
Figura 71. Ponderea întreprinderilor ce identifică accesul la finanțe ca constrângere majoră, %

Sursa: Enterprise Survey, WB

Dificultatea accesului la finanțe determină multe întreprinderi să nu aplice la bănci pentru obținerea unor credite, chiar dacă acestea le sunt necesare, din cauza condițiilor severe de creditare pe care nu ar fi în stare să le îndeplinească. Astfel, în Moldova, 42% din antreprenori nu apelează la credite, chiar dacă nu dispun de resursele proprii necesare, ceea ce este peste media țărilor similare și țărilor țintă. Motivele sunt diverse, dar cel mai des motiv invocat este rata înaltă a dobânzii la credite, pe care întreprinderile nu sunt capabile să o achite. Figura 72 arată ponderea întreprinderilor ce au avut nevoie de credit dar nu au apelat la acesta din diverse motive. Incapacitatea de a achita dobânda reflectă gradul redus de rentabilitatea a companiilor autohtone.

Figura 72. Motive invocate pentru neaplicarea la credit, % din întreprinderile ce nu au aplicat pentru obținerea creditului, dar au avut nevoie finanțare, 2007

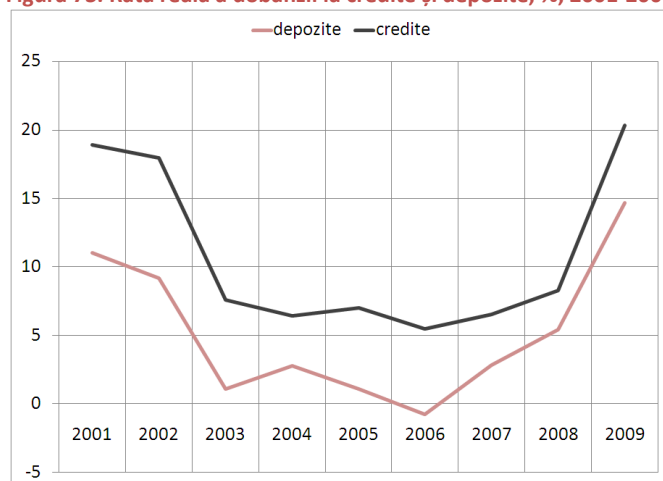

Sursa: BEEPS

Temperarea ritmului inflației la începutul anilor 2000 a permis reducerea treptată a ratei de bază a dobânzii BNM și, respectiv, a ratei dobânzii stabilite de băncile comerciale. Concomitent s-au redus și

ratele reale ale dobânzii la depozitele atrase și creditele oferite de băncile comerciale, care activau deja în condiții macroeconomice mai puțin riscante. Astfel, până în 2006 ratele reale ale dobânzii s-a diminuat semnificativ atât la credite, cât și la depozite (Figura 73). În pofida reducerii ratei reale a dobânzii la credite, ratele nominale înalte, au fost considerate întotdeauna o barieră importantă în accesarea creditelor de către antreprenori.

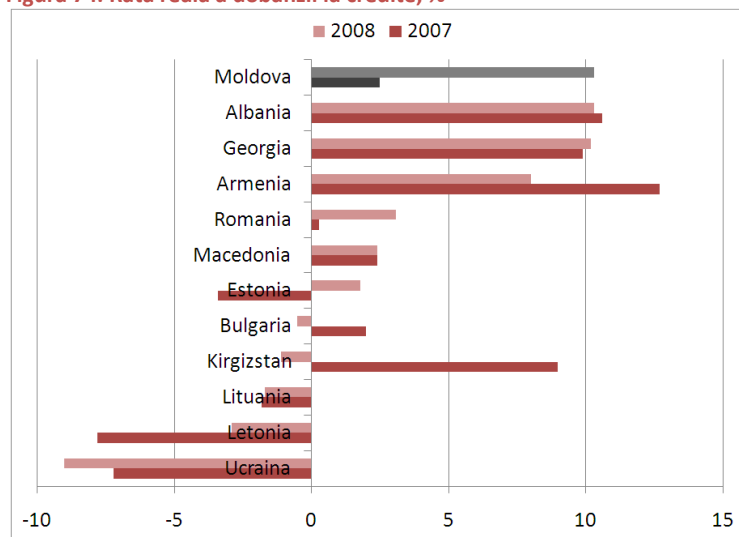
Figura 73. Rata reală a dobânzii la credite și depozite, %, 2001-2009

Sursa: calculele autorilor în baza datelor BNM și BNS

Mai mult ca atât, în pofida intrării câtorva bănci străine pe piața bancară moldovenească și a așteptărilor de reducere a ratelor dobânzii la credite ca urmare a competiției sporite pe piață, dar și a accesului acestor bănci la resurse financiare externe mai ieftine, acest lucru nu a avut loc. Din contra, din 2007 ratele reale ale dobânzii la credite s-au majorat, iar în 2008 Moldova era lider conform ratei reale a dobânzii la credite (Figura 74).

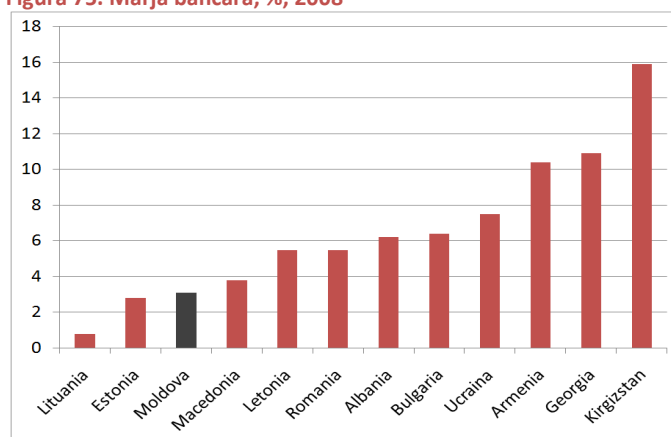
Figura 74. Rata reală a dobânzii la credite, %

Sursa: World Development Indicators, WB

Creșterea a fost determinată inițial de necesitatea atragerii resurselor financiare suplimentare de către bănci, în condițiile în care BNM promova o politică monetară austeră pentru reducerea presiunilor inflaționiste. Din 2007 aceasta a utilizat tot setul de instrumente monetare pe care le deținea, inclusiv majorând norma rezervelor obligatorii menținute de bănci pentru depozitele atrase, ce a micșorat semnificativ nivelul de lichidate în sistemul bancar. Pentru atragerea resurselor suplimentare, băncile comerciale au recurs la majorarea ratei dobânzii la depozite, lucru care în cele din urmă s-a reflectat în rate înalte ale dobânzii la credite. Însă, în pofida ratelor de dobândă înalte, marja bancară a reprezentat doar 3,1% în 2008, fiind mult mai mică decât în alte state din regiune (Figura 75).

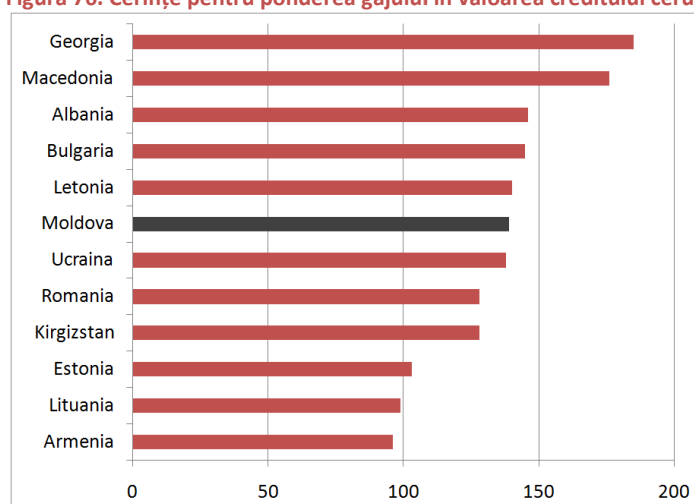
Figura 75. Marja bancară, %, 2008

Sursa: World Development Indicators, WB

Printre factorii ce împiedică obținerea creditelor de către întreprinderi se numără cerințele privind valoarea și natura gajului. În anul 2009 Moldova se plasa peste media statelor selectate pentru comparație, ponderea gajului în valoarea creditului cerut reprezentând în medie 138% (Figura 76).

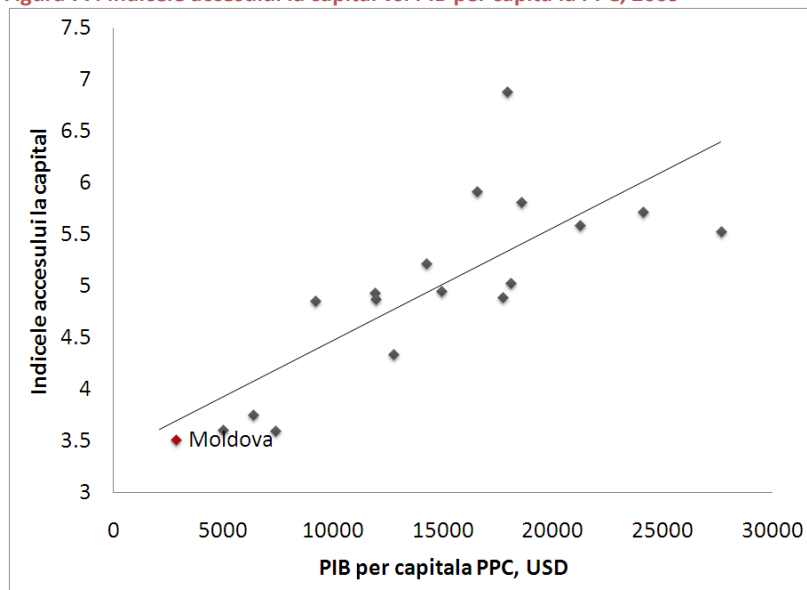
Figura 76. Cerințe pentru ponderea gajului în valoarea creditului cerut, %, 2009

Sursa: Enterprise Survey, WB

Republica Moldova a primit cea mai mică notă în ratingul “Capital Access Index” elaborat de Institutul Milken în 2009 pentru accesul companiilor la resurse financiare. Chiar dacă aceasta reflectă nivelul de dezvoltare al țării (Figura 77), concluzia generală a analizei este că accesul redus la resursele financiare interne este o constrângere majoră pentru Republica Moldova.

Figura 77. Indicele accesului la capital vs. PIB per capita la PPC, 2009

Sursa: Milken Institute

8.3. Accesul la capital extern

Accesul limitat al agenților economici la surse financiare interne poate fi substituit într-o anumită măsură de accesul la resursele externe. În acest caz însă, reputația ireproșabilă a companiei și istoria bună de creditare a acesteia pot fi insuficiente pentru contractarea creditelor, un rol important având și riscul de țară atribuit statului în care acestea își desfășoară activitatea. În ratingurile internaționale ce evaluează riscul de țară în baza performanțelor macroeconomice, Republica Moldova se plasează mult mai rău decât țările-țintă, dar și țările comparabile. Astfel, în ratingul Moody’s Investors, Moldova este poziționată pe ultimul loc printre țările în tranziție (Tabelul 2.), cu ratingul Caa1. Mai mult ca atât, indicatorii ce apreciază marja de risc chiar s-au înrăutățit în 2010. Poziția atât de joasă a Moldovei în rating poate crea dificultăți în obținerea resurselor externe în caz de necesitate a finanțării deficitului bugetar și poate ridica costurile contractării creditelor de către agenții privați. De asemenea, aceasta poate influența negativ decizia investitorilor străini de a intra pe piața moldovenească din cauza riscurilor înalte legate de recuperarea investițiilor.

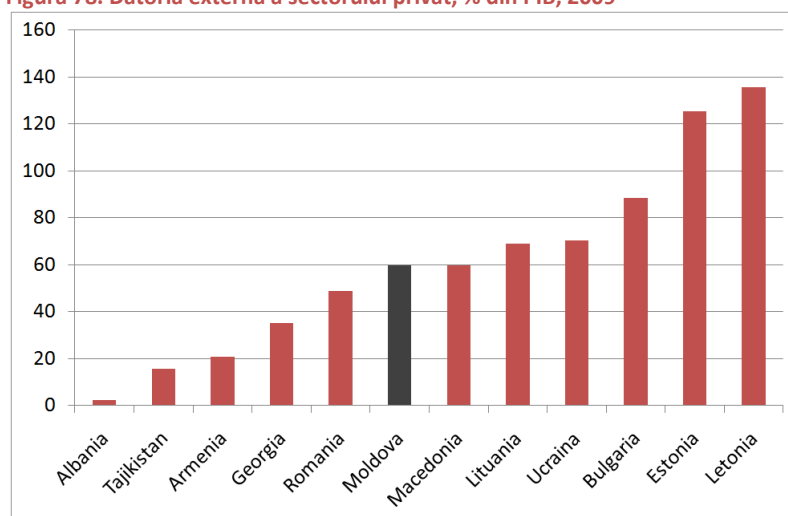
Tabelul 2. Marja de risc, 2009

	Long-Term Rating	Adj. Default Spread	Total Risk Premium	Country Risk Premium
Cehia	A1	90	4.50%	0.00%
Lituania	Baa1	160	4.50%	0.00%
Slovenia	Aa2	60	5.40%	0.90%
Estonia	A1	90	5.85%	1.35%
Slovacia	A1	90	5.85%	1.35%
Polonia	A2	105	6.08%	1.58%
Ungaria	Baa1	160	6.90%	2.40%
Rusia	Baa1	160	6.90%	2.40%
Kazakhstan	Baa2	180	7.20%	2.70%
Bulgaria	Baa3	200	7.50%	3.00%
Croatia	Baa3	200	7.50%	3.00%
Letonia	Baa3	200	7.50%	3.00%
Romania	Baa3	200	7.50%	3.00%
Azerbaidjan	Ba1	250	8.25%	3.75%
Armenia	Ba2	300	9.00%	4.50%
Montenegro	Ba3	350	9.75%	5.25%
Albania	B1	450	11.25%	6.75%
Belarus	B1	450	11.25%	6.75%
Bosnia si Herzegovina	B2	550	12.75%	8.25%
Ucraina	B2	550	12.75%	8.25%
Moldova	Caa1	750	15.75%	11.25%

Sursa: http://pages.stern.nyu.edu/~adamodar/New_Home_Page/datafile/ctryprem.html

Totuși, până în prezent, riscul de țară înalt nu a influențat dramatic posibilitatea agenților economici de a obține finanțare din exterior. Datoria externă privată a Moldovei este mai mare decât datoria externă publică. Aceasta se ridică la 59,7% din PIB, fiind la nivelul mediei regionale (Figura 78). Contractarea creditelor externe nu reprezintă însă o opțiune pentru toți agenții economici, ci mai degrabă pentru companiile mari și cele cu capital străin, care pot demonstra rentabilitatea înaltă a activității pe care o desfășoară sau au relații de lungă durată cu creditorii străini.

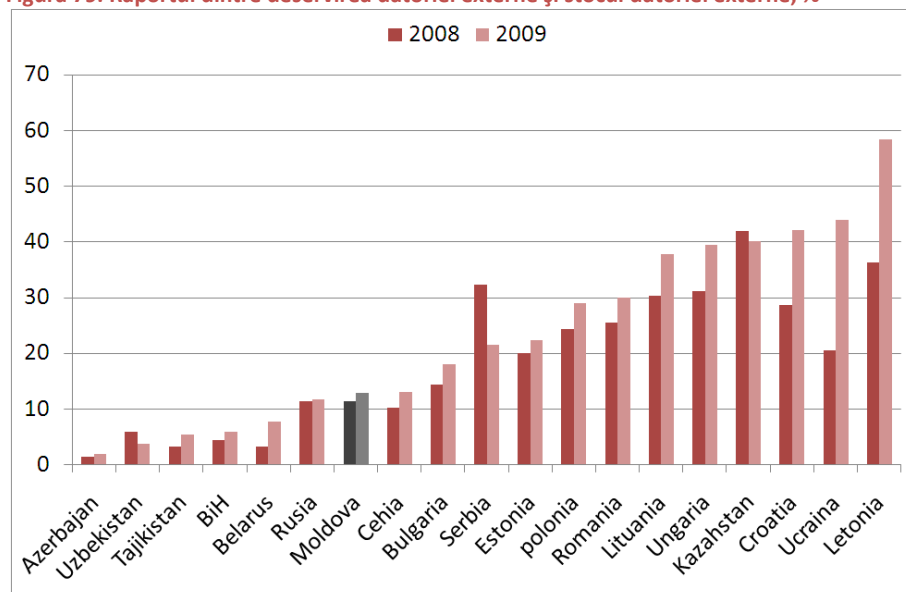
Figura 78. Datoria externă a sectorului privat, % din PIB, 2009

Sursa: BERD

Nici costurile de deservire a datoriei nu sunt foarte mari pentru Republica Moldova, luând în considerație riscul înalt de țară. Raportul dintre cheltuielile legate de deservirea datoriei externe și stocul datoriei externe pe parcursul ultimilor cinci ani nu a depășit 13%, fiind mult mai jos decât în multe țări din regiune (Figura 79). Aceasta însă este rezultatul contractării mai multor credite în condiții preferențiale, în special creditele Guvernamentale acordate de către FMI la rate ale dobânzii mai mici decât cele de piață. Fiind un stat sărac, Moldova a beneficiat de sume importante în cadrul diferitor programe de asistență, existând o corelație puternică între nivelul de PIB per capita și costul de deservire a datoriei externe în țările de tranziție. În cele din urmă aceasta denaturează datele privind costurile contractării resurselor financiare externe de către agenții privați.

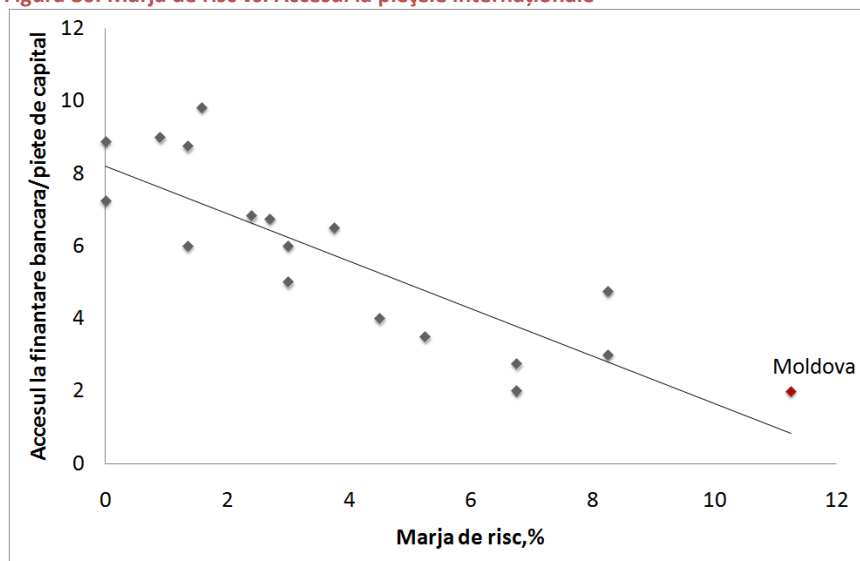
Figura 79. Raportul dintre deservirea datoriei externe și stocul datoriei externe, %

Sursa: Economist Intelligence Unit

Ratingul riscului de țară elaborat de Euromoney, care se bazează pe câteva componente (riscul politic, performanța economică, evaluarea structurală, accesul la finanțare de pe piețele internaționale, indicatorii datoriei externe și ratingul de creditare), de asemenea plasează Republica Moldova pe ultimul loc între țările analizate. În special Moldova se poziționează nefavorabil la componenta accesului la piețele internaționale (finanțe bancare și piețe de capital), ce se referă atât la sectorul public cât și la agenții privați. Anume acest indicator corelează negativ cu marja de risc acordată de Moody's Investors, și reflectă consecințele negative ale performanței slabe a Moldovei în ratingul dat (Figura 80).

Figura 80. Marja de risc vs. Accesul la piețele internaționale

Sursa: Rating Moody's și Euromoney

Ca urmare, în pofida evoluțiilor recente ale sistemului bancar autohton, accesul la finanțare internă rămâne deficitar în Republica Moldova, rata reală a dobânzii la creditele acordate de băncile comerciale fiind cea mai înaltă din regiune, iar condițiile pentru gaj fiind unele din cele mai stricte. Așteptările optimiste de reducere a costurilor de finanțare la intrarea pe piața locală a băncilor străine nu s-au realizat. Din contra, rata reală a dobânzii a crescut din 2007 din cauza problemelor cu care se confruntă băncile comerciale: ponderea înaltă a creditelor neperformante, maturitatea financiară scurtă a economiilor populației. În același timp, sistemul bancar este unicul segment de pe piața financiară locală la care au acces agenții economici, celelalte componente ale sectorului financiar fiind încă la faza incipientă de dezvoltare. Accesul limitat la finanțe locale nu poate fi substituit de finanțele internaționale, la care au acces un număr limitat de companii. Deși unele companii reușesc să contracteze credite externe, întreprinderile locale mici și mijlocii nu au această posibilitate, Republica Moldova fiind plasată cel mai rău între țările cu economie în tranziție privind accesul la piețele internaționale de capital și la finanțe bancare internaționale.

Referințe

1. *Adapting to Climate Change in Europe and Central Asia*, World Bank, 2009
2. *Analizele Pieții Muncii în regiunea Mării Negre. Moldova: Raport de Țară*, Expert-Grup, 2009
3. Baniak A., Cukrowski J., Herczynski J., *On determinants of foreign direct investment in transition economies*, 2002
4. Bozu V., Caragia D., Gotișan I., *Analiza constrângerilor la creșterea economică*, 2007.
5. *Global Competitiveness Report 2010-2011*, WEF, 2010
6. *Global Information Technology Report 2009-2010*, WEF, 2010
7. Hausmann R., Klinger B., Wagner R., *Doing Growth Diagnostic in Practice: A 'Mindbook'*, 2008
8. Hausmann R., Rodrik D. and Velasco A., *Growth Diagnostic*, 2005
9. Hirschmann R.O., *The Strategy of Economic Development*, 1958.
10. Krugman P., *Geography, Development and Economic Theory*, 1995
11. *Raport Național de Dezvoltare Umană 2009, Impactul Socio-Economic al Schimbărilor Climatice*, PNUD, 2009
12. *Raport de Stare a Țării 2009*, Expert-Grup, 2010
13. *Raport de Țară: Analiza relației dintre dezvoltarea capitalului uman și echitate în Republica Moldova*, Expert-Grup, 2010
14. *Republic of Moldova – IMF Staff Report*, July, 2010
15. *World Development Report 1994: Infrastructure for Development*, World Bank, 1994

Anexa 1. Indicatorii de bază utilizați în analiză

Indicator	Sursa
Capital Natural	
Indicele infrastructurii de port pentru țările închise terestru(WEF)	Arată cât de ușor țara participă la schimburile comerciale internaționale, proxy pentru a aprecia impactul real al poziționării geografice
Indicele mărimii pieței (WEF)	Proxy pentru dimensiuni și poziționarea geografică. Companiile efectiv au două piețe: internă și externă, astfel economiile mici pot beneficia de acces de piețe externe mari și să depășească limitele impuse de geografie.
Pământ arabil, % din suprafața totală (BM)	Cât de înzestrată este țară în asemenea resursă importantă, precum pământul
Resursele interne de apă potabilă (FAO)	Arată volumul de apă (din interiorul țării) la dispoziție
Extragerea anuală a apei potabile (FAO)	Volum de apă utilizat
Autosuficiența energetică (BNS)	Cât de înzestrată țara este cu resurse energetice și cât de expusă la șocuri din exterior
Vulnerabilitatea la schimbări climatice (BM)	Cât de capabilă este țară să facă față efectelor schimbării climatice
Capitalul Uman	
Rata de activitate, Rata de ocupare, Rata șomajului (ILO)	Arată cum este utilizată forța de muncă în țară, indică asupra suficienței cantitative a forței de muncă
Rata șomajului în rândul tinerilor (TransMonee)	Indică asupra pregătirii tinerilor pentru a intra pe piața muncii
Ponderea populației emigrante în populația în vârstă aptă de muncă după nivel de educație absolvit (BNS)	Identifică categoriile de absolvenți care nu se încadrează greu pe piața muncii, indicând asupra deficiențelor sistemului educațional și asupra dezechilibrului pe piața muncii
Calitatea sistemului educațional, Calitatea învățământului terțiar și instruire (WEF)	Măsoară calitatea sistemului educațional și modalitatea în care acesta răspunde necesităților unei economii

	competitive
Ponderea întreprinderilor ce identifică nivelul abilităților de muncă constrângere majoră , Ponderea companiilor ce oferă instruire formală, Ponderea angajaților ce au participat la instruire formală (ES)	Indică asupra necorespunderii abilităților forței de muncă cu așteptările și necesitățile angajatorilor
Infrastructura	
Indicatorii privind infrastructură în țările de tranziție (BERD)	Permite să comparăm gradul de disponibilitate și de dezvoltare a infrastructurii între Moldova și țările din grupuri de comparație
O serie de indici privind penetrarea telefoniei și gradul de dezvoltare a telefoniei fixe, mobile și a internetului (ITU)	Poziționarea comparată a Republicii Moldova față de alte țări la capitolul infrastructurii informaționale
Ponderea populației rurale și urbane conectate la servicii de furnizare centralizată a apei	Indicele Deprivării, MEC
Ponderea populației rurale și urbane conectate la servicii centralizate de canalizare	Indicele Deprivării, MEC
Accesul la servicii de furnizare a apei și de canalizare (la standarde OMC)	Proxy pentru prezența fizică și calitatea infrastructurii respective
Densitatea drumurilor în raport cu suprafață și populație (BM)	Arată cât de dezvoltată „fizic” este infrastructura rutieră
Indicele calității infrastructurii feroviare și rutiere (WEF)	Infrastructura poate fi prezentă fizic dar calitatea ei proastă ar putea reduce rentabilitatea socială așteptată
Numărul vehiculelor pe 1000 persoane (BM)	Arată povara curentă asupra infrastructurii rutiere, permite să speculăm impactul sporii „stresului” asupra drumurilor
Frecvența și durata deconectărilor de energie electrică (ES, BM)	Proxy pentru calitatea serviciilor respective
Estimarea pierderilor cauzate de deconectările energiei electrice ca procent din vânzări anuale sau pierderi totale anuale (ES, BM)	Măsoară impactul serviciilor necalitative asupra activității economice

Pierderile în procesul transportării și distribuirii energiei electrice	Un alt proxy pentru calitatea infrastructurii respective
Inovații și Competitivitatea	
Cheltuielile publice pentru cercetare-dezvoltare, % în PIB (WDI),	Indică capacitatea economiei de a inova și introduce tehnologii noi
Indicele pentru inovații, Indicele pentru calitatea instituțiilor de cercetare, Indicele pentru colaborarea dintre universități și sectorul privat în domeniul de cercetare-dezvoltare, Indicele pentru disponibilitatea savanților și inginerilor (WEF), Aplicații ale rezidenților pentru brevete de invenție per 1 mln. Populație și per 1 mlrd. PIB (WIPO)	Indică asupra existenței capacității de inovare a țării (resurselor umane, organizarea procesului de inovare)
Indicele Cheltuielilor pentru Cercetare-Dezvoltare (WEF)	Cât de mult companiile investesc în R&D, ceea ce poate arăta gradul de atenție pentru dezvoltarea noilor produse, tehnologii, practice de management. Cu alte cuvinte, cât de mult companiile cheltuiesc ca să fie inovative.
Indicele capacității de absorbție a tehnologiilor noi (WEF)	Cât de pregătite să companiile să asimileze practici și tehnologii noi pentru a fi competitive
Indicele tehnologiilor noi aduse de ISD (WEF)	Dacă ISD vin cu tehnologii noi această rezultă în sporirea competitivității companiilor prin adoptarea tehnologiilor noi. Aceste tehnologii noi sunt importante atât pentru competiții directă cu companii rivale, dar și pentru relațiile de-a lungul lanțului valoric
Procentul companiilor ce utilizează tehnologii străine licențiate (WEF)	Dacă companiile investesc puțin în cercetare și dezvoltare, ele pot utiliza tehnologii noi licențiate și, astfel, deveni mai inovative la nivel local
Ponderea exporturilor tehnologic avansate (WDI, BM)	Procese de producție mai intensive în capital și mai inovative ar trebui să rezulte în exporturi tehnologic mai avansate
PIB per unitate de energie utilizată	Cât de eficiente din punct de vedere al utilizării energiei sunt companiile
Climatul de Afaceri	
Clasamentul și evaluarea condițiilor de	Permite identificarea domeniilor celor mai problematice,

desfășurare a afacerilor (Doing Business Survey, BM)	evaluarea condițiilor practice de desfășurare a afacerilor și dinamicii acestora, dar și poziționarea Moldova vizavi de alte state în clasamentul compilat de BM. Permite să vedem domeniile în care taxa (formală și neformală) plătită de agent economic și dacă mărimea ei nu reduce rata de însușire rentabilității în așa fel ca să facă investițiile neatractive.
Domeniile considerate constrângerile majore de către companiile (baza de date Enterprise Survey, Banca Mondială)	Permite să identificăm domeniile cele mai problematice în reglementarea afacerilor din punct de vedere al companiilor intervievate. Aceste date sunt coroborate cu datele Doing Business Survey.
Indicele poverii procedurii vamale (World Economic Forum)	Indicator utilizat pentru nuanțarea analizei comparate pe domeniul reglementării afacerilor export-import.
Riscuri de natură macroeconomică	
Inflația (WEO)	Inflația poate reduce valoarea rentabilității investițiilor
Ponderea deficitului bugetar în PIB, Ponderea datoriei publice în PIB, Ponderea datoriei externe totale și a datoriei externe guvernamentale în PIB, %, Ponderea deficitului comercial în PIB, %, Ponderea deficitului de cont curent în PIB, (BERD, WEO)	Acești indicatori determină riscul de țară, determinând costul finanțării, dar și atractivitatea țării pentru investiții
Accesul la finanțe	
Profundimea sistemului bancar (BERD),	Indică asupra capacității sistemului financiar finanțare și asupra capacității agenților economici de a contracta credite
Rata de economisire (BERD)	Indică asupra capacității interne de finanțare
Ponderea creditelor neperformante în totalul creditelor acordate (BERD)	Arată constrângerile pe care le au băncile pentru stabilirea ratei dobânzii
Indicii de reformă a sistemului bancar și a sistemului financiar non-bancar (BERD)	Indică capacitatea sistemului financiar intern de a răspunde necesităților agenților economici
Rata reală a dobânzii la credite și depozite (WDI),	Determină costul resurselor financiare pentru agenții economici
Ponderea întreprinderilor ce identifică accesul la finanțe ca constrângere majoră	Arată accesul agenților economici la finanțe interne

(ES), Motive invocate pentru neaplicarea la credit, % din întreprinderile ce nu au aplicat pentru obținerea creditului, dar au avut nevoie finanțare (BEEPS), Cerințe pentru ponderea gajului în valoarea creditului cerut (BEEPS), Indicele accesului la capital (Milken Institute)	
Marja de risc (Moody's)	Determină costul finanțării externe pentru agenții economici
Datoria externă a sectorului privat, % din PIB (BERD), Accesul la piețele internaționale (Euromoney)	Indică asupra accesului agenților economici la finanțare externă
Raportul dintre deservirea datoriei externe și stocul datoriei externe, % (EIU)	Indică costul contractării creditelor externe